

MALÉ DĚTI PŘIROZENĚ NEZLOBÍ

MARTIN MAŠEK

Kniha pojednává o novém přístupu k dětem za využití myšlenky „malé děti přirozeně nezlobí“. Autor vychází ze své zkušenosti a z praxe získaných poznatků, které dále v textu rozebírá. Vysvětluje hlavní principy myšlenky, ukazuje nové pohledy na děti a nabízí efektivní výchovné koncepce. Podrobným rozbořem přináší mnoho technik, jak k dětem vhodně přistupovat a jak se naučit vnímat jejich přirozenou podstatu. Rozbořem konkrétních situací pak dokládá, že jeho navrhovaná myšlenka je reálná a v praxi použitelná.

Poznámka: Tato kniha je přepisem autorova vlastního nejdůležitějšího pojednání o výchově dětí vytvořeného během studia univerzitního oboru Vychovatelství. Kniha je určena všem, kdo se zabývají výchovou dětí, ať už ve svém osobním či profesním životě.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. VYSVĚTLENÍ MYŠLENKY.....	7
1.1. Věková hranice.....	7
1.2. Další vymezení.....	7
1.3. Přirozenost.....	8
1.4. Zlobení.....	9
1.5. Celá myšlenka - shrnutí.....	10
2. JAK SE NA DĚTI DÍVAT.....	11
2.1. Dokonalý tvor.....	11
2.2. Dítě není nepřítel.....	12
2.3. Děti mají zájem na mluvení pravdy.....	12
2.4. Brát děti takové, jaké jsou.....	13
2.5. Radost ze života.....	14
3. KDYŽ DĚTI „ZLOBÍ“.....	16
3.1. Rozhodnutí ke změně.....	16
3.2. Překonání povrchního zdání.....	17
3.3. Hledání pravého problému.....	17
3.3.1. Děti a jejich motivace.....	18
3.3.2. Obrana proti strachu.....	19
3.3.3. Únava.....	19
3.3.4. Děti nejsou roboti.....	20
3.3.5. Špatná pravidla.....	21
3.3.6. Děti bývají takové, jaké je vidíme.....	22
3.3.7. Příčina nebo důsledek.....	23
3.3.8. Příčina v nás.....	24
3.4. Rozhodnutí jednat jinak.....	25
3.4.1. Reagujeme na to, co si myslíme, že vidíme.....	25
3.4.2. Motivace lepším směrem.....	26
3.4.3. Pomozme dítěti růst.....	27
3.4.4. Nezlobme se na děti.....	28
3.4.5. Omezení trestů a přirozené důsledky.....	29
3.4.6. Dobrá výchova neznamena povolit dítěti všechno.....	31
3.4.7. Přemýšlejme o důsledcích námi realizovaných důsledcích.....	32

3.5. Reflexe k okolí.....	32
4. POSTOJE RODIČŮ.....	34
4.1. Velkorysost k dětem.....	34
4.2. Bezpodmínečná láska.....	35
4.3. Když dospělí mluví.....	36
4.4. Rodiče nemají zájem o kvalitní výchovu.....	36
4.5. Výmluva na zodpovědnost.....	37
4.6. Fyzické tresty.....	38
5. PROSTŘEDÍ STRACHU.....	40
5.1. Silnější vyhrává.....	40
5.2. Sourozenecká rivalita.....	41
5.3. Škola jako továrna na strach.....	42
5.4. Vyhledávat lepší prostředí.....	43
6. DOVĚTEK ANEB POSTŘEHY K VÝCHOVĚ.....	44
6.1. Genetika jako zástěrka.....	44
6.2. Problémy mravence.....	45
6.3. Rodiče a „řidičák“ na výchovu.....	45
7. PŘÍKLADY Z PRAXE.....	47
ZÁVĚR.....	88

ÚVOD

Naše společnost se vyvíjí. Každým rokem přicházíme na nové technologické postupy, každým rokem měníme svá pravidla soužití a neustále se snažíme jít kupředu. Mění se názory, pohledy, pravidla, možnosti. Na vývoji společnosti má většina lidí zájem, proto se i někteří z nás snaží přidat „ruku k dílu“ a udělat svět o něco lepším. I já se prostřednictvím této knihy pokusím společnosti poskytnout možnost udělat další krok kupředu - krok v oblasti výchovy dětí.

V našich dětech je budoucnost. Budoucnost společnosti. O tomto faktu nelze pochybovat. Jaké dnes vychováváme děti, takové v budoucnu budou vytvářet svět. Výchova dětí je jedna z možností, jak pomoci společnosti „být lepší“. Proto přicházím s osobním návrhem řešení, jak za pomoci vhodné výchovy posunout svět zase o kus dál.

Podaří-li se nám vychovat dítě, které bude moudré, klidné a vyrovnané, zasadíme zrnko úspěšného a fungujícího světa. Zasadíme-li takových zrněk více, podaří se nám změnit naši společnost. Že je na čase, to si již uvědomuje mnoho lidí. Zajistíme si tak budoucí život v daleko společensky příjemnějším prostředí a v kvalitnějších vztazích. Náš způsob výchovy je odrazem našeho současného „přání“, jaký vlastně chceme svět. Neboť i naše výchova je vytvářením světa. Dobrá výchova vytvoří kvalitnější svět. Špatná výchova vytvoří smutnější svět. Tato zákonitost je zřejmá.

Jedním ze způsobů, jak zlepšit svou výchovu, je změnit svůj pohled na děti. Pohled na jejich chování a motivy jejich činů. Podaří-li se nám zaujmout nový postoj k dětem, podaří se nám tím změnit i styl naší výchovy. Pohled je motorem a kompasem stylu naší výchovy. Změňme pohled a automaticky změníme i styl. Mnozí rodiče se ptají, jak to mají udělat. V tomto textu nabízím mnoho rad a doporučení, jak správné výchovy docílit.

Myšlenka „malé děti přirozeně nezlobí“ nám pomůže dívat se na skutečnou podstatu dítěte. Pomůže nám spatřit v dětech jejich pravou přirozenost, nádheru i dokonalost. Z takového postoje je pak snazší měnit styl výchovy a hledat v dětech, i v sobě, více, než jsme byli doposavad schopni. Uchopením nové myšlenky zcela změníme svůj postoj k výchově. Začneme vytvářet spokojenější a moudřejší bytosti. Děti budou častěji obdarovány naší láskou a začnou dětství opět považovat za něco krásného. Svět tím dostane pevnější základy a naše společnost láskyplnější tvar. Toto vše dokáže výchova. Jednou z cest je použití myšlenky „malé děti přirozeně nezlobí“.

V tomto textu se proto pokusím podrobně vysvětlit význam a smysluplnost zmíněné myšlenky. Nabídnou hloubkovou exkurzi do své zkušenosti, která již v praxi reálnost myšlenky potvrdila. Použiji k tomu pouze svou zkušenost, abych nemluvil neověřenými slovy. Rozvedu hlavní možnosti, které povedou ke správnému uchopení hlavní myšlenky, ale zmíním i překážky, které jí

naopak mohou bránit. Mým cílem je ukázat světu, že existuje způsob, jak sobě i našim dětem život zpříjemnit. Jak prostřednictvím tohoto pohledu odstranit značnou část strachu z našich životů. Nabízím společnosti novým a osobitým způsobem možnost, jak udělat svět lepším. Rád bych svými poznatky přesvědčil alespoň tu hrstku uvědomělých lidí, že změna světa stojí u každého z nás a že právě výchova je vhodným a doporučeným prostředkem. Stejnou cestou bych rád samotným dětem dopomohl k lepším podmínkám jejich života. K láskyplnému, vřelému a milujícímu prostředí. Všechny děti si to zaslouží.

1. VYSVĚTLENÍ MYŠLENKY

1.1. Věková hranice

V této knize směřuji platnost své myšlenky na děti do věku kolem 10 let. Respektive do začátku období jejich puberty. Zcela přesné věkové rozhraní nelze určit, jelikož každé dítě je svou vlastní individualitou. Ale pro potřeby knihy budu vycházet z vymezení 0 až 10 let věku dítěte.

Proč toto omezení? Do zmíněného věku jsou děti výchovně nejprizpůsobivější a naše snaha má tak největší efekt. Potvrdilo se mi, že děti právě do věku kolem 10 let jsou dobrovolně oddáni myšlenkám a životním postojům svých rodičů a dalších dospělých. Obecně bez větších problémů a snah o opoziční postoje přijímají naše výchovné působení. Proto na této věkové hranici lze uvedená myšlenka zcela zřetelně prezentovat.

Po desátém roce života, resp. začátkem období puberty, se již dítě začíná myšlenkově osamostatňovat a začíná dávat svému životu vlastní směr. Již si samo drobnými způsoby říká, kterou cestou chce v životě jít a kým chce v něm být. Děti v pubertě již mohou mít cílené sklony „škodit“ (blíže budu pojednávat v kapitole „Zlobení“). Starší děti mají dostatečně vyvinuté vědomí a samy si vybírají váhu své činnosti. Proto se u nich hůře uplatňuje postoj o „přirozeném nezlobení“.

Abych tedy svůj prvotní cíl - přiblížit novým způsobem výchovně efektivnější postoje k dětem - nezahltit velkou mírou odlišností, budu se v tomto textu věnovat jen dětem do věku přibližně 10 let. Podotýkám ale, že mnou uvedená myšlenka lze ve své hlavní podstatě aplikovat i na starší děti. Dokonce mohu odvážně prohlásit, že myšlenka je aplikovatelná i na kohokoliv jakéhokoliv věku (dle svých dalších zásad). To již ale zcela přesahuje cíle této knihy.

Veškeré zde uvedené úvahy a rozborů budou tedy vztahovány k dětem ve věkovém rozmezí 0 až cca 10 let.

1.2. Další vymezení

Pro snadnější prezentaci také vycházím ve svých tezích a myšlenkách ke vztahu psychicky zdravých dětí bez handicapů. Ne že bych tuto problematiku chtěl opomíjet (vůbec ne), ale začlenění takovýchto ohledů by znamenalo zhoršení přehlednosti a pochopení zmiňovaných témat. Myšlenka je samozřejmě použitelná u všech dětí bez výjimek, ale je zapotřebí individuálních znalostí všech

výjimečností a možností daného dítěte. Proto jako u věkového vymezení si dovolím v následujících kapitolách použít vymezení i tímto směrem.

Pokud se také v knize zmiňuji obecně o rodičích, vychovatelích nebo dospělých a např. jejich přístupu k dětem, tak je daná myšlenka směřována vždy na všechny osoby postavené do výchovné pozice. Mohou jimi tedy být třeba prarodiče, učitelé, vzdálení rodinní příbuzní, au pair atd.

1.3. Přirozenost

Na děti se lze dívat dvěma hlavními pohledy.

První pohled spatřuje dítě zvnějšku. Sleduje jeho chování, činy, výrazy a samotnou fyzickou schránku. Z toho také vychází následné hodnocení a definování pojmu „zlobení“. Dítě se chová určitým způsobem, a když se ten neshoduje s názorem rodičů, je dítě automaticky označeno za zlobivé. Takový způsob pohledu na dítě je běžným standardem a většina lidí se nad jeho vhodností a oprávněností vůbec nepozastavuje. Označení dětí jako zlobivé považujeme za nepsané pravidlo, které je přijímáno celou společností. Za takových podmínek nepůjde spatřit pravou přirozenost dítěte a pochopit hlavní myšlenku tohoto textu.

Druhý pohled se ovšem dívá na dítě zevnitř. Snaží se prohlédnout skrze jeho vnější „slupku“ a snaží se spatřit v dítěti skutečnou podstatu. Hledá v jeho psychice, myšlení, duši. Je to upřímný, láskyplný pohled do očí dítěte. Druhý pohled hledá vnitřní podstatu, nikoli pouze vnější zdání. Snaží se číst mezi řádky dětského chování a pochopit, na co dítě reaguje a kde je hlavní příčina. Za takovýchto podmínek lze pochopit, jaká je přirozenost dětí. Následně půjde i pochopit význam a smysl uváděné hlavní myšlenky.

První pohled se ptá „Co dítě udělalo?“, druhý pohled se ptá „Proč to dítě udělalo?“. Druhým pohledem se díváme do hloubky duše dítěte a hledáme pravou příčinu jeho chování a jednání. Nenecháváme se zmást klamným vnějším zdáním, kterým se dítě většinou snaží jen zamaskovat svůj strach, stud či bolest. Snažíme se nalézt pravou přirozenost dítěte a chápat jeho úmysly.

Přirozenost dětí tedy chápu jako stav, kdy se děti nacházejí v přítomnosti bezpodmínečné lásky, míru, pochopení, soucitu, vlídnosti, důvěry a dalších podobných artiklů. Je to prostředí bez strachu a bolesti. V takovém prostředí se děti chovají vždy přirozeně. Za takových podmínek vycházejí ze své podstaty i ke svému vnějšmu okolí. Jejich chování je pak založeno právě na vyjmenovaných vlastnostech. Každé dítě má v sobě tuto přirozenost a každé dítě z ní z části vychází. Do jaké míry, to už záleží na skutečném prostředí okolního světa. Pokud bychom odstranili všechny negativní

vlivy, ukázalo by se nám dítě i zvnějšku ve své skutečné přirozenosti. Do té doby musíme hledat přirozenost v jeho očích a duši.

Podaří-li se nám spatřit pravá přirozenost dětí, budeme schopni pochopit a aplikovat hlavní myšlenku této knihy. Za takových podmínek bude možné pochopit, že malé děti opravdu přirozeně nezlobí. Jejich přirozenost tomu nedovolí.

Děti se ale bohužel v naší společnosti nemohou chovat dle své přirozenosti. Žijí v prostředí strachu, soutěže, podmíněčné lásky, zloby, stresu... Proto se chrání různými způsoby svého chování. Jejich chování je pouze obrana proti našemu „šílenému“ přístupu. Když si toto všechno uvědomíme, budeme schopni lépe zaujmout zmíněný druhý pohled. Druhý pohled nám pak pomůže aplikovat stěžejní myšlenku knihy. Ta následně povede k lepšímu výchovnému stylu, ten ke zlepšení současného světa a lepší svět přinese lepší prostředí pro bezprostřední vyjádření dětské přirozenosti. Vše začíná u našeho pochopení a ochotě spatřit skutečné věci.

Všechny další myšlenky v této knize vycházejí z uvedeného chápání dětské přirozenosti. Je potřeba chápat a uvědomovat si tento důležitý kontext. Bez něho je má myšlenka nepoužitelná.

1.4. Zlobení

Když jsem ve své praxi zkoumal pojem „zlobení“, dostal jsem se k následujícímu zjištění.

Ve většině situací, kdy byly děti označeny za zlobivé, považovali dospělí přístup dětí za přímý „útok“ na sebe či okolí. Chování dětí bylo chápáno jako cílená a záměrná snaha někomu nebo něčemu vědomě uškodit či ublížit. Dále to bylo nedodržování pravidel, nařízení či „rozkazů“. Toto všechno bylo označené pojmem „zlobení“.

Tak je obecně označováno a chápáno zlobení dětí. Má myšlenková koncepce ovšem vychází z pohledu, že se naše společnost v tomto ohledu mýlí. Že označení „zlobit“ nese nesprávné, nepochopené a zcela zlehčené použití. Slova „zlobit“, „zlobení“, „zlobivost“ atd. jsem si tedy ve své praxi ověřil jako pojmy označující situaci, kdy děti vědomě a cíleně vytvářejí někomu nebo něčemu „zlo“. Dalo by se snad vycházet i ze samotného slovního základu: zlo-bit. Tedy mnou chápáno jako „vytváření zla“.

Když je chování dítěte označeno za zlobení, tak by dítě mělo vytvářet zlo. Ovšem pokud se podívám na skutečnou přirozenost dítěte a dokážu odhrnout závoj povrchního zdání, tak dojdou k pochopení, že tomu tak není a ani nemůže být. Naopak se mi podaří spatřit pravá příčina a motivace k chování dítěte. Má zkušenost již praví, že žádné takto označené dítě nechtělo ve své

přirozenosti komukoli a čemukoli vědomě a cíleně ublížit - resp. vytvářet zlo. Vždy se jednalo o reakci na nějaký podnět, o snahu „zachránit samo sebe“, případně o dodržení „předpisů“ dle své aktuální schopnosti.

Ve své praxi jsem spatřil, že i když děti navenek působí zlobivě, tak vnitřně nemají jakýkoli zájem na vytváření zla. Samy od sebe nikdy nechtějí někomu škodit. Bohužel je ale okolnosti a vytvořené prostředí nutí, aby se chovaly způsobem, který považujeme za zlobení. To je ale pouhou reakcí na nepřirozené podněty a prostředí.

Mohu si tedy dovolit tvrdit - za použití výše uvedeného - že děti nejsou schopny ze své přirozenosti pravého zlobení. Pokud tak někdy dítě označíme, dáváme tím pouze najevo, že nechápeme pravé příčiny dětského chování a reagujeme pouze na vnější pozorování. Říkáme všem okolo, že o svém dítěti toho moc nevíme.

1.5. Celá myšlenka - shrnutí

Podívám-li se na zdravé děti věkem přibližně do deseti let s ohledem na jejich pravou vnitřní přirozenost a s chápáním pojmu zlobení, tak mohu s klidným svědomím prohlásit:

„Malé děti přirozeně nezlobí.“

Žádné malé dítě z tohoto pohledu není schopno zlobit. Nevytváří zlo a nemá sebemenší vědomý zájem na uškození komukoliv a čemukoliv. Taková je má zkušenost získaná praxí.

K přijetí této myšlenky je potřeba najít odvahu a sílu. Většinu z nás totiž během dětství učili, že je tomu právě naopak. Na velice málo místech jsme se o podobném názoru dozvěděli, a proto je složité takovýto postoj zaujmout a v praxi následně realizovat. Pokud ale máme zájem na zlepšení vztahu k našim dětem, pokud jim chceme připravit lepší podmínky růstu a působení v našem světě, tak osvojením tohoto názoru uděláme obrovský krok.

Postoj k dětem s touto myšlenkou je hodně osvobozující a dává vzniknout daleko lepšímu vztahu mezi dospělými a dětmi. Dovolí dětem prožít to, co většina z nás v dětství nikdy nepoznala.

2. JAK SE NA DĚTI DÍVAT

Pohled na chování dětí vychází z pohledu na děti jako takové. Je-li pohled na děti chybný, je chybný i následný pohled na jejich chování. Budeme-li chtít v praxi využít hlavní myšlenku této knihy, budeme muset nejdříve přizpůsobit právě pohled na samotnou podstatu dětí. Bez základního chápání přirozenosti dětí nelze dále ani správně chápat jejich chování. Proto pohled na dítě jako takové je velice důležitý.

Jak se na děti díváme, záleží pouze na nás. Nikdo nám nemusí definovat, zda v našich očích mají být děti přirozeně dobré, nebo přirozeně špatné. Každý sám si může vybrat takový pohled, který mu vyhovuje a který chce zaujmout. Z vybraného pohledu se pak budou utvářet postoje a výchovné koncepce.

Pro použití mé hlavní myšlenky bude nezbytné zaujmout podobné pohledy, o jakých se budu zmiňovat v následujících kapitolách.

2.1. Dokonalý tvor

Vezměme příklad novorozence v porodnici. Taková malá bytost je dokonalost sama. O tomto faktu nepochybuje skoro žádná matka. Malé miminko je naprosto dokonalé. Jeho první pohyby, úchopy, reflexy, úsměvy, pláč... to vše považujeme za součást dokonalého tvora.

Kam se ale časem ztratí náš pohled na dokonalost? Je snad „čas“ nepřítelem dokonalosti? Proč pád malého dítěte při učení se prvních krůčků ještě považujeme za dokonalost, ale pád většího dítěte už ne? Copak se dítě stále nevyvíjí? Naše pohledy často měníme dle míry našeho očekávání. U malých dětí se přeci očekává, že budou padat. U větších už ne. Ale není to pouze zbytečné lpění na falešných představách? Copak se u starších dětí mohla vytratit jejich dokonalost? Je vůbec možné, aby z něčeho dokonalého vzniklo něco nedokonalého? Na tyto otázky si musí každý odpovědět sám. Jisté ovšem je, že naše pohledy měníme dle našeho přání a aktuální schopnosti. Jednou vidíme dítě dokonalé, jindy ne. V této věci nejsme objektivní.

Dle mého pohledu jsou děti stále dokonalé. To jen většina lidí ztrácí schopnost tuto skutečnost vidět. Nepovažujme proto chyby dětí za nedokonalost, ale za vývoj a nutné reakce na jejich nepřirozené prostředí. Přistupujme k dětem jako k dokonalým bytostem. Snažme se pochopit jejich „fungování“ a odhalme příčiny jejich nespokojenosti. S takovým přístupem daleko lépe přijmeme myšlenku, že malé děti přirozeně nezlobí. Daleko lépe porozumíme dětskému světu a jeho

zákonitostem. Děti jsou stále dokonalé. Jen my po nich chceme, aby se mnohdy chovaly jakkoli, jen ne přirozeně a radostně. Pak není divu, že nám děti svou dokonalost nechtějí ukázat.

2.2. Dítě není nepřítel

Ač o tom mnozí lidé nemluví, tak jejich chování jasně prozrazuje, že jsou jim děti na obtíž. Že jsou jim břemenem a důvodem jejich nešťastných životů. S takovým postojem je jakákoli efektivní výchova skoro nemožná.

Děti tu ale nejsou proto, aby nám škodily. Budeme-li se na ně dívat jako na nepřátele, nikdy se nám nepodaří dosáhnout výchovné harmonie. Berme děti takové, jaké jsou. Nelíbí-li se nám něco, pokusme se to změnit. A snažme se stále udržet přátelský vztah k dětem.

Pochopíme-li děti, ony pochopí nás. Pro použití mé myšlenky je zapotřebí dívat se na děti jako na přátele. Náš výchovný vliv by byl jinak „bojem“, místo evolučním procesem. Děti se stále vyvíjí, proto jim v tom pomozme. S přátelským postojem nám to půjde vždy snáz. Dívejme se na děti jako na své kamarády, jako na své přátele. Nemusíme jim dovolovat všechno, ale vždy se snažme k nim přistupovat s přátelským postojem.

I samy děti velice rychle pochopí, že pro ně chceme to nejlepší. Podle takového zjištění pak následně budou reagovat a lépe nám uvěří. Výsledkem našeho přátelského postoje bude i jejich adekvátní odpověď - přátelský přístup. Pravdivost této skutečnosti se mi v praxi již mnohokrát potvrdila.

2.3. Děti mají zájem na mluvení pravdy

Další z pohledů, který doporučuji zaujmout, je pohled na děti jakožto na „přirozeně pravdomluvné“. Má zkušenost praví, že malé děti ve své přirozenosti nemají zájem na lhaní. Samy cítí, že lhaní není nic přirozeného a nic „logického“.

Je pravdou, že děti někdy lžou, neříkají pravdu. Když se ale na danou situaci podíváme se zmíněným pohledem, dokážeme spatřit víc než pouhé negativní chování. Dokážeme se soustředit na pravou příčinu a odhalit v dětech skrytou motivaci. Dokážeme tím pochopit, na co dítě reaguje, co se snaží získat, čeho se bojí. Samozřejmě nebudeme samotné lhaní tolerovat, ale budeme schopni lépe pochopit pravou podstatu věci.

Pomocí tohoto postoje lze daleko snáze pochopit, proč se tak dítě zachovalo. Proč zalhalo. Vycházím-li z pohledu, že děti nemají přirozenou potřebu lhát, tak logicky musí být někde určitý problém. V mnoha případech je tím problémem právě zmíněný strach. Strach o sebe, strach z trestu, z odsouzení... Příčinou může být také např. stud nebo zmatenost. To je pouhý drobný výčet možných příčin. V praxi jich můžeme nalézt mnohem víc. Je zapotřebí tedy v každém jednotlivém případě zjistit, co vedlo dítě ke lhaní. Na co reagovalo, čeho se bálo, co a proč chtělo získat.

Lhaní je naučená reakce. Je to nepřirozený stav, kdy se dítě musí za něco schovávat. A schovává se ten, kdo se něčeho bojí - nemá k něčemu odvalu. Dokážeme-li uvidět před sebou bojácné dítě, daleko lépe na danou situaci zareagujeme, než když před sebou uvidíme pouze neposlušné dítě. Dle svého zvoleného pohledu pak budeme také na dítě výchovně působit. Objevme proto pravou příčinu lhaní a právě tu řešme. Potrestáním dítěte bychom krátkozrace řešili pouhý důsledek, ale pravá příčina by opět lhaní mohla kdykoli vyvolat.

Dítě, které nemusí lhát, je šťastné a naše výchova by k vytváření takových dětí měla vést. Tento pohled je jeden z těch, které k tomu dopomohou.

2.4. Brát děti takové, jaké jsou

Děti jsou veselé, živé, hravé, neposedné, zkoumající, šťourající a často v mnoha lidských činnostech překvapující (schopnost rozdělat oheň jim mohou závidět kdejakí zálesáci). Takové děti zkrátka jsou. Těžko to popírat, těžko s tím bojovat. Většina z nás si to uvědomuje, ale málo z nás se tím řídí. Pokud je dítě živé, proč ho za to kárat? Pokud chce všechno vědět, proč se na něj za to zlobit a označovat ho za otravné?

Za jeden z největších omylů dnešní obecné výchovy považuji toto nesmíření se se samotnou podstatou dětí. Káráme děti za to, jaké přirozeně jsou. Chceme po nich mnohdy požadavky, které musejí dělat s odporem a často tím popřít samy sebe. Většinou to u nich následně vede ke zmatku a sebe-nenávidění. Chovají se dle své přirozenosti, ale jsou za to kárány a trestány. Dětská mysl dostává dva rozdílné impulsy a stěží se s tím vypořádává.

Chceme-li ve své výchově uspět, musíme se naučit přijímat děti takové, jaké jsou. Přestat označovat jejich přirozenou živost a hravost za zlobení, a dokonce je za to trestat. Takový výchovný přístup zasévá jen špatná zrna dětské zkušenosti. Mnohdy si pak děti mohou podobné křivdy nést celým životem.

S přijetím dětských přirozených vlastností dokážeme lépe reagovat na vzniklé situace. Lépe budeme své děti usměrňovat, utvářet a poučovat. Také jim vědomě lépe připravíme podmínky pro

uspokojení jejich potřeb. S tímto pohledem nás děti jen tak nevyvedou z rovnováhy a nadhledu. Dokážeme si lépe udržet svůj klid a rozvahu. Z klidné a rozvážené mysli pak pramení daleko efektivnější myšlenky a reakce na skutečné události.

2.5. Radost ze života

Předcházející pohled na děti vhodně doplňuje tento následující.

Rozdíl mezi dětmi a většinou dospělých je ten, že děti mají neustálý zájem na radování se ze života. Děti přišly na svět a chtějí jej oslavovat. Odmítají jakoukoli činnost, která jim způsobuje bolest a strach. Chtějí žít život v neustálé radostné harmonii. Pokud se cítí dobře, jsou ochotny vykonávat skoro jakoukoli činnost. Chtějí při tom ale zažívat pohodu, radost a smích. V tom se výrazně liší od svých dospělých opatrovatelů.

Většina dospělých se v současném životě vzdala své radosti ze života. Pohltily je problémy, nekončící starosti, nespokojenost, všechny druhy strachu nebo stud za vlastní pocity a přání. Mnoho rodičů se už dávno vzdalo svých snů.

V takto rozdílných pohledech na život se mezi dětmi a dospělými musí zákonitě nacházet rozpor. Máme tu dvě skupiny odlišně se dívající na svět. Jejich vzájemné pochopení je hůře propojitelné. Děti nechápou rodiče a rodiče zase „žárlí“ na pozice dětí. Těžko se hledá symbióza. Dospělí se pak snaží děti přesvědčit, že zrovna jejich pohled na svět je ten správný. Děti to ale hůře přijímají, neboť se to neshoduje s jejich životní koncepcí a dosavadní zkušeností.

Jak z toho ven? Rada prostá, ale její uskutečnění složité. Každý můžeme zaujmout jeden z těchto dvou pohledů na svět. Resp. aby došlo k jednotě, musí jedna ze zmíněných stran změnit svůj pohled. Přikloněním k určitému pohledu začne také následně takový svět vytvářet. Většina lidí upřednostňuje změnu na straně dětí. Snaží se je přesvědčit, že svět není tak skvělý, jak jej ony vidí. Neustále jim dokazují, že existuje tisíce problémů a tisíce překážek. Není tedy žádných důvodů k radosti a veselosti.

Možná se takto ovlivnit děti dají. Jaký to má ale následek? To se již v dlouhodobém měřítku nehodnotí. Sebereme dětem radost ze života, životní náboj, veškerou chuť žít... a pak se divíme, když jsou děti nevrlé, vzpurné a odmlouvající. Děti ale jen dle našeho vzoru přestaly žít a začaly pouze přežívat. Život s takovým postojem je ubíjející.

Přijmeme-li ovšem přirozený postoj dětí - mít radost ze života - podaří se nám zlepšit jak jejich život, tak i ten náš. Nemusí to být ani moc namáhavé - přeci jenom tento postoj jsme už jednou jako

děti měli, stačí si tedy na něj vzpomenout a vrátit se k němu. Spíš než síly je zapotřebí odvahy. S takovým postojem nám sice v praxi žádné problémy nebudou, ale již se jimi nenecháme tak výrazně ovlivnit. Především je také nebudeme začleňovat do našeho stylu výchovy. Stres, strach, zlost, nenávisť... to všechno ponecháme stranou a k dětem budeme přistupovat s radostí a lehkostí.

Tímto způsobem se dá následně použít kontakt s dětmi i jako jakési příjemné odreagování. Je ale zapotřebí, abychom byli naladěni na stejnou strunu jako děti. Odměnou nám bude nejenom lepší pocit z naší výchovy. Děti totiž znatelně lépe reagují na lidi, kteří jsou optimisté a mají radost ze života. Založme na tom svou výchovu a pozitivní výsledky se určitě dostaví.

I s tímto postojem pak dokážeme lépe spatřit skutečnost, že malé děti přirozeně nezlobí. Bude to osvobozující jak pro nás, tak pro děti.

3. KDYŽ DĚTI „ZLOBÍ“

V tomto okruhu témat bych rád představil svůj návrh na pochopení a řešení situací, při kterých jsou děti běžně označovány za zlobivé. Můj návrh řešení obsahuje pět bodů - pět postupů - kterými lze změnit pohled na děti a jejich „zlobení“. Těchto pět postupů chápu jako jeden ze vzorových návodů, jak lze spatřit v dětech pravou příčinu jejich chování a jak zaujmout efektivnější způsoby výchovy. Je to popis, jak lze aplikovat myšlenku „malé děti přirozeně nezlobí“.

Body postupu jsou:

- rozhodnutí ke změně
- překonání povrchního zdání
- hledání pravého problému
- rozhodnutí jednat jinak
- reflexe k okolí

3.1. Rozhodnutí ke změně

Situace jsou různé a pohledy na jejich řešení také. Co člověk, to jiná forma a metoda řešení. Jaký způsob zvolíme, je zcela na nás. Pouze my si určujeme, jak se v určité situaci zachováme a jak budeme reagovat. Toto rozhodnutí může být z našeho vědomého záměru, nebo jen z naučené reakce. Důležité je si uvědomit, že svá rozhodnutí můžeme změnit. Záleží jen na nás, jak se k dětem zachováme. Záleží na našem cíli, přesvědčení, odhodlání a odvaze.

Je potřeba se vědomě rozhodnout, že svůj přístup k dětem chceme zlepšit. Vždy je co zlepšovat a vždy se najde prostor k nové úvaze a myšlence. Takovéto rozhodnutí může být velkým krokem ke zlepšení naší výchovy. Někteří se ale domnívají, že to jsou právě děti, kdo se musí změnit. Takový názor je právě sám sobě důkazem, že je tomu přesně naopak. Rozhodněme se tedy, že se začneme ve své výchově vědomě zlepšovat.

Dostaneme-li se do situace, kdy nám děti působí nějakou nepříjemnost, zastavme se a přemýšlejme, jak se chceme zachovat. Můžeme jednat stejně jako doposud, nebo můžeme zkusit aplikovat hlavní myšlenku této knihy. Rozhodnutí je prvním krokem k úspěchu. Pokud nezačneme,

nic nezlepšíme. Přemýšlejme tedy o tom, než se k dítěti jakkoli zachováme. Rozhodněme se, že zkusíme myšlenku „malé děti přirozeně nezlobí“.

3.2. Překonání povrchního zdání

Náš zájem na zlepšení výchovného působení nás postaví před rozhodnutí, na co u dítěte reagovat. Jak již bylo řečeno, můžeme si zvolit mezi dvěma pohledy.

První - vnější pohled - reaguje na masky dítěte. Na masky, které si dítě nasazuje, aby zakrylo určitou část sebe sama (nejčastěji strach). V takovém případě budeme reagovat pouze na vnější provinění a skutečné příčiny zůstanou nevyřešené.

Druhý - vnitřní pohled - se snaží překonat povrchní zdání problému. Snaží se o pochopení vnitřních motivací dítěte a řeší příčinu nežádoucího chování. Dokáže „přehlížet“ masky dítěte, neboť ví, že jsou pouze reálně vypadajícími iluzemi. Takovýto pohled dovoluje spatřit skutečnou podstatu problému. Následně pak přichází s řešením formou prevence, namísto negativně působící represe. Nesnaží se přehlížet nepřijatelné chování dítěte, ale umožňuje chápat jeho místo vzniku.

Kdykoli se setkáme s výchovným problémem u dítěte, podívejme se pod slupku povrchního zdání. Nenechme se „opít rohlíkem“, buďme o značný kus dopředu, nad věcí a snažme se uvidět pravou skutečnost problému. Buďme chytrí a snažme se vidět víc, než co nám dítě navenek ukazuje. Nikdo z dětí nechce běžně odhalit svůj strach, svou obavu, svůj stud. Ani jim k tomu nedáváme patřičné podmínky. Spíš je za to zesměšňujeme, než je chápeme. Budeme-li reagovat na masku, nikdy skutečný problém nevyřešíme. Dokážeme-li ovšem uvidět pravou příčinu problému, budeme schopni nalézt daleko lepší způsoby řešení.

Druhým bodem postupu je tedy uvidět víc, než je možno pouhým zrakem. K tomu bude zapotřebí bezesporu čistá hlava a klidná mysl. Nemáme-li takové podmínky, počkejme s naším rozsudkem. Jinak budeme následně hůře brát omyl zpátky. Je potřeba vyčkat, než naše rozrušení ustoupí a než budeme schopni činit moudřejší rozhodnutí.

3.3. Hledání pravého problému

Existuje celá řada příčin, jež mohou vést děti k chování, které běžně označujeme za zlobení. Ne všechny příčiny lze však přesně specifikovat a obecně určit. Dítě je individuální osoba a situací, do

kterých se může dostat, je nespočet. Proto je vždy nutné posuzovat vzniklý problém dle aktuálních událostí a podmínek.

V následujících kapitolách zmíním jedny z nejčastějších příčin, které nám mohou pomoci najít pravý problém v chování dítěte. Tento způsob vhlédnutí do motivace dítěte je velice důležitý, ale mnohdy obtížný. Nemusí se nám vždy podařit. Pravdou ale je, že příčina chování dítěte existuje vždy. Zda se nám ji podaří odhalit, to už záleží pouze na našich schopnostech a odhodlání.

3.3.1. Děti a jejich motivace

Jedna z nejdůležitějších oblastí našeho hledání je motivace dětí. Když budeme zkoumat chování dítěte, zjistíme, že děti skoro neustále na něco reagují. Ať jsou to jejich přirozené potřeby, touhy či přání, tak i požadavky rodičů a okolí. Děti mají vždy ke svému chování určitou motivaci. Chceme-li zjistit pravou příčinu jejich „zlobení“, musíme odhalit i tuto motivaci.

Motiv dětí je pro nás dospělé často hůře identifikovatelný. Je tomu zejména proto, že jsme již zapomněli, jaké je to být dítětem. Zapomněli jsme, jaké potřeby a přání jsme sami jako děti měli. Jsme od dětí a jejich přirozenosti již hodně vzdáleni. Tento fakt je překážkou, ale rozhodně ne zábranou. Pokud se pokusíme do dětí více vžít, pomůže nám to vzpomenout si a chování dětí lépe pochopit. Budeme tak blízko k nalezení jejich motivů.

V situaci, kdy dítě „zlobí“, se ptá rodič: „Proč?“ Otázku pokládá, ale odpověď již většinou nehledá. Ta ovšem existuje. Je potřeba vycházet ze základního pochopení dětské psychiky. A k tomu nemusíme být naštěstí odborníky na slovo vzatí. Stačí se vzdát svých úsudků a domněnek a zaujmout pohled sledující pravou podstatu dítěte. Tak se nám podaří spatřit pravou motivaci chování dětí. Uvidíme, proč jsou děti nespokojené, co se jim nelíbí a na co reagují. Bude nám jasné „odkud vítr vane“.

Vhodnou metodou může být podívání se na problém očima dítěte. Zkusme si jako film promítnout celou situaci. Buďme v představě na chvíli malým dítětem a zkusme zaujmout jeho způsob myšlení. Projděme si situaci krok po kroku, sekundu po sekundě. Buďme všímaví a pokusme se najít důvod, proč bychom jako děti reagovali tak, jak reagovalo naše dítě. Zjistíme, kde může být příčina problému. Najdeme skutečnou motivaci k danému chování. Nebyl to náhodou strach, nebo závist, nedostatek, krivda... co onen problém vyvolalo?

Jakmile spatříme dílčí příčinu, můžeme začít hledat „příčinu této příčiny“. Tedy jinými slovy: absolutně první vliv, který na dítě působil. Je totiž dobré zjistit, že příčinou je např. strach, ale

musíme také odhalit, o jaký strach se jedná a kde ho dítě získalo. Až poté dokážeme přesně definovat, na které úrovni je zapotřebí následně působit svou výchovou.

Takovéto nalezení příčiny nám odhalí skutečný problém. Žádné dítě nereaguje jen tak bez záměru něčeho docílit. U každého dítěte lze zjistit vnitřní pohnutku a vnitřní myšlenkový cíl. Jen ne vždy je to snadné. Většinou je to nejtěžší u každodenních situací.

Hledejme tedy hlavní motivaci chování dětí a zjistíme, na co přesně reagují.

3.3.2. Obrana proti strachu

Skutečný problém bychom měli v největším počtu případů hledat v - již několikrát zmíněném - strachu. Děti se často chovají nežádoucím způsobem, protože mají strach. Může to být jen drobný strach ze zdánlivé maličkosti. Ona maličkost ale může pro dítě znamenat nepřekonatelný problém, neboť strach v jakékoli podobě má velkou moc.

I ze své zkušenosti mohu potvrdit, že strach je opravdu nejčastější příčinou dětského „zlobení“. Ať jsou to krádeže, ubližování druhým, zesměšňování, šikana, lhaní atd. Jakékoli podobné chování vychází převážně ze strachu.

Dítě má strach a snaží se ho zakrýt. Chová se povýšeně, arogantně, má přehnané reakce a chová se nepřátelsky. Je to jakási obrana proti strachu. Zoufalá snaha o únik z jeho svírajícího vlivu. Před strachem se ale špatně schovává, neboť ten nás sžírá zevnitř. Dítě se tak díky strachu dostává často do absurdních situací a inklinuje k zoufalým činům.

Neměli bychom také zapomínat, že v dětských očích je strach úplně něco jiného než strach u dospělých lidí. Budeme-li se i v tomto ohledu snažit děti pochopit, budeme muset vzít v potaz jejich měřítko hodnocení strachu. Situace, kterou považujeme za snadnou, může být pro dítě obrovským zdrojem strachu. Uvědomme si tento rozdíl a v praxi na něj nezapomínejme.

Žádné dítě se ze své přirozené podstaty nechce bát.

3.3.3. Únava

Únava bývá další příčinou označování dětí jako zlobivé. Zde mám na mysli únavu rodičů.

Jsme-li unavení, máme značný sklon své problémy přenášet na druhé. Bohužel jsou často po ruce právě děti. Nezřídka tak na ně spadne např. odsouzení, které by si jinak nevyslechly. Únava

a jakékoli negativní emoce jsou „brzdou“ ve výchově. V takovýchto stavech není naše mysl schopna rozumných rozhodnutí. Často tak soudíme děti, aniž bychom si uvědomili, že jsou v daných situacích zcela nevinné.

Vím, že je nemožné vymazat únavu ze života. Není ale složité v takovém stavu přestat jakkoli děti posuzovat. Osobně se mi osvědčil způsob, kdy při únavě brzdím jakákoli svá hodnocení a souzení. Také doporučuji vyhnout se aktivitám, které by mohly mít na děti přímý vliv. Z únavy a negativních emocí plynou jenom nežádoucí výsledky. Zjistíme-li, že reagujeme na děti určitým postojem jenom proto, že jsme unavení, zastavme se a vydechněme. Najdeme v sobě kus nové síly, která nám zabráni zachovat se k dětem nespravedlivě.

Ocitneme-li se tedy v situaci, kdy označíme děti za zlobivé, podívejme se, zda nereagujeme z pozice našeho přecitlivění nebo únavy. Děti by byly poslední, kdo by si zasloužil nést důsledky našeho nepříznivého stavu. Odhalit a přiznat příčinu v nás samých je často složitější než odhalit příčinu v dětech. Pokud se o to pokusíme, budeme muset přiznat, že na tom nejsme zrovna nejlépe. Třeba se nám tím ale jednou podaří dojít ke zjištění, že např. dětská živost nemá vůbec nic společného se zlobením.

Je vhodné si také uvědomit, že dětem ukazujeme pokaždé jiná pravidla. Jednou bereme jejich chyby s úsměvem a nadhledem, jindy během únavy je káráme a trestáme. Děti se pak těžko orientují v hodnocení, co je správné a co ne.

Hledejme tedy zdroje problémů i v nás samých. Nedopusťme, aby naše únava dovolila chovat se k dětem nepřátelsky. Pokud je to možné, raději odejdeme, než abychom se dopouštěli dalších křivd a šrámů na dětských duších. Jednou se snad naučíme reagovat klidně a rozvážně, i když budeme unavení.

3.3.4. Děti nejsou roboti

Další příčinu můžeme opět hledat sami v sobě. Často se zlobíme na děti, protože nejsou takové, jaké bychom je chtěli mít. Nechovají se tak, jak očekáváme a neposlouchají nás na slovo. Otázkou ovšem je, jaké děti chceme vlastně vychovat. Chceme mít z dětí „poslušné vojáky“, kteří plní každý rozkaz? Nebo chceme mít z dětí spíše osobnosti svobodně uvažující a rozhodující se podle svého nejlepšího svědomí? Toto bychom si měli uvědomit, než začneme děti kárat, když nás neposlechnou na slovo.

Přijmeme-li fakt, že dítě má zcela odlišný pohled na svět, než máme my, dokážeme mnoho případů dětského „zlobení“ přehodnotit. Zkoumejme, co všechno od dětí vyžadujeme a zda jsou

naše požadavky proveditelné. Nemáme přehnané nároky? Nechceme, aby děti žily naše životy, místo svých? Proč se domníváme, že zrovna naše rozhodnutí je pro ně to správné? Nezobecnili jsme si až příliš náš pohled na „správnost“ věcí? Uvědomujeme si, jaké mají děti skutečná přání a potřeby? Nasloucháme dětem dostatečně? Na tyto otázky je potřeba si odpovědět, než se přikloníme k odsuzujícím hodnocením. Je lehké odsoudit, ale těžší pochopit.

Rozumní rodiče si uvědomují, že nevlastní „hračku na dálkové ovládání“. Dítě je velice rozmanitá bytost, která má své individuální potřeby a touhy. Bohužel v mnoha případech nejsou dospělými brány v potaz. Proto zákonitě vzniká rozpor mezi cíli rodičů a cíli dětí. Přestaňme si tak hrát na majitele dětí a začněme se chovat jako jejich průvodci životem. Ukažme dětem kudy jít, jakým způsobem dosáhnout vytyčených cílů a jak se při tom nejlépe chovat. Zastavme je, pokud sejdou z vlastní cesty nebo začnou „couvat“. To všechno je vítáno. Ale snaha o dosažení absolutní poslušnosti nikdy nemůže být dětmi plně akceptována. Děti si podvědomě uvědomují, že jsou svobodné bytosti a je proti jejich přirozené podstatě žít život druhých. Každá dětská mysl si tento svůj základ uvědomuje. Proto vždy budou děti negativně reagovat na despotickou výchovu.

Než odsoudíme dítě za neuposlechnutí našeho příkazu, zamysleme se. Hledejme zdroj příčiny, proč se takto dítě zachovalo. Promítněme si v mysl, zda bychom se my na jeho místě nezachovali podobně. Hledejme pravý důvod neuposlechnutí. V mnoha případech tak zjistíme, že kdyby nás dítě poslechlo, muselo by být samo proti sobě. Muselo by v sobě popřít kus svého já nebo vyjádřit se takovým, jakým ve skutečnosti není. Možná zjistíme, že dítě v podobných situacích nemá sebemenší motivaci k uposlechnutí. Malé děti ještě nemají tak zakořeněný morální kodex, aby daly přednost tomu, co je obecně správné, před vlastními pocity. Tím si snaží udržet alespoň drobnou míru své přirozenosti. My je však za tento přístup označujeme jako zlobivé.

Přistupujme k dětem jako ke svobodným bytostem a snažme se jim spíše vysvětlit, že je moudré poslechnout naši radu. Pokud budou tyto rady opravdu moudré, děti to pochopí a uvěří nám. Samy vnitřně přijmou naše slova a budou je z vlastní vůle rády vykonávat. Ne proto, že by musely na základě příkazu, ale proto, že s námi budou souhlasit.

3.3.5. Špatná pravidla

Další příčinu dětského „zlobení“ můžeme hledat v oblasti špatných pravidel. Již v předchozích kapitolách zaznělo, že na děti reagujeme za stejný přestupek různě. Jednou jim chování tolerujeme, jindy je káráme. V dětské mysli tak musí vzniknout nejasnost, jaká pravidla kdy platí a jak situace označovat za správné či nesprávné.

Špatnými pravidly také chápou jakékoli nedostatečné vysvětlení. Dáváme dětem instrukce a domníváme se, že jsou zcela pochopitelné a výstižné. Neuvedomujeme si však, že chápání dětí je odlišné od toho našeho. Děti nemají zkušenosti jako my a chápou svět a povinnosti trochu odlišně. Co my, dospělí, považujeme za samozřejmost, to si děti nemusí uvědomovat. Nedělají to naschvál, pouze jednájí ze své schopnosti chápat. Proto je důležitá forma definic pravidel. Často mluvíme k dětem našim dospělým jazykem a doufáme, že nám děti již porozumí. Dokonce to někteří považují za povinnost. Neuposlechnutí se pak chápe jako vědomé zlobení. Když bychom si ale naše projevy nahráli a zpětně pustili, často bychom uslyšeli směšné a naivní příkazy. Pak bychom možná pochopili, proč nás děti neuposlechly.

Děti si často vytváří psychický filtr, který již nevnímá slova jako: „přestaň“, „nedělej to“ apod. Tyto příkazy jsou pro děti již omšelými klišé a k ničemu je nemotivují. Zvykly si na negativní přístup rodičů a věčné zákazy. Proto taková pravidla již vypouštějí, neboť jednoslovná ohraná slova u nich nemají větší váhu než vnitřní pocit nebo potřeba. V dětské mysli takovými příkazy nevzniká žádná pozitivní motivace ke změně jejich chování.

Pozorujme proto, jaká pravidla dětem dáváme. Jsou pro ně skutečně realizovatelná? Mají smysl? Neprotiřečí si? Sledování našich vlastních výchovných pravidel je mnohdy vyčerpávající. Nutí nás k neustálé kontrole a uvědomování si každého slova a příkazu směřujících k dětem. Pokud se ale naučíme takto sledovat sami sebe, brzy se nám to stane automatickou schopností. Budeme si přirozeně uvědomovat, co po dětech chceme a jakou formu sdělení používáme. Odměnou nám pak bude efektivnější odezva přímo od dětí.

Najdeme-li příčinu ve špatně definovaných pravidlech, pokusme se je změnit. Začněme k dětem promlouvat srozumitelným jazykem a přesně vymezme svá pravidla. Je zapotřebí předávat dětem jasné definice, které nejlépe samy vnitřně přijmou a rády se jimi budou následně řídit.

3.3.6. Děti bývají takové, jaké je vidíme

Děti nemají vnitřní přirozený zájem na tom, aby byly označené za zlobivé. Ve své přirozenosti si nechtějí dělat žádné nepřátele a nechtějí komukoli škodit. Žijí ovšem v prostředí, kde jsou i bez svého přičinění často označovány za špatné. Mohou to být situace při zmíněné únavě rodičů, afektů dalších dospělých atd. Při takovém ohodnocení přijímají děti danou informaci jako fakt. Dospělí jim oznámí, že jsou zlobivé, proto se pak za takové i považují. „Zlobivé“ děti tak začnou opravdu zlobit. Jak jim to předurčili rodiče.

Vidíme-li děti jako zlé, ony se nám také takové ukážou. Oznamujeme dětem, že jsou špatné a ony odpovídají „dobrá“. Aniž si to uvědomujeme, dáváme dětem do mysli mnoho přímých tvořivých informací. Jejich mysl pak s touto myšlenkou pracuje a přebírá si ji podle své schopnosti chápat. Děti si ještě nedokážou vyhodnotit, že takové ohodnocení mohlo přijít od nevyrovnaného člověka a že se skutečností nemá nic společného. Takovýto vhléd děti ještě nemají. Pracují pouze s tím, co dokážou chápat, a informaci o svém ohodnocení chápou zřetelně. Z té také následně vycházejí ve svém chování.

Dítě o získané informaci příliš nepochybuje. Dostalo ji přeci od lidí, kterým může věřit. Od lidí, kteří pro něj chtějí jen to nejlepší a přeci by mu nelhali. Proto ani nepřemýšlí o tom, že by mohlo být takové odsouzení nepravdivé. „Dobrá, jsem zlé,“ praví podvědomí dítěte a začíná se podle toho chovat. Rodiče tak dali dítěti jasný povel. Následně se ale diví, když jej dítě uposlechne a začne zlobit ještě víc. Je to začarovaný kruh. Rodiče si dokonale vytvořili takové dítě, jaké jej viděli.

Kdybychom použili místo negativního odsuzování pohled na dítě jako na dokonalou bytost, vyhnuli bychom se takovýmto situacím. Začali bychom hodnotit pouze samotné chování, nikoli celou osobnost dítěte. Neoznačili bychom dítě za špatné, ale pouze za chybující. V dítěti bychom stále viděli jeho pravou přirozenost a tu bychom se snažili podněcovat. S takovým přístupem děti snáze změni své chování. Už jenom proto, že je k tomu budeme pozitivně vybízet. Řekneme dítěti, že je dobré, proto je jeho přirozeností dělat dobré věci. Nevhodné chování označíme za chybu, kterou příště napraví. Budeme se tak dívat na dítě jako na „žáka učícího se nedělat chyby“.

Pokusme se v dětech vidět víc. Nesudíme jejich celou osobnost, ale pouze ty činy, vlastnosti, slova... které se nám nelíbí. Neodsuzujeme dítě, ale pouze tu konkrétní činnost, kterou právě provedlo. Děti takový systém velice rychle pochopí a rády jej přijmou. S takovým pocitem vlastní hodnoty se jim bude daleko lépe žít. Dívejme se proto na děti jako na dobré, mluvmе o tom často a děti nás brzy poslechnou. Každé dítě si v hloubi své duše uvědomuje, že je dobré.

Jaké děti uvidíme, takovými se stanou.

3.3.7. Příčina nebo důsledek

Jakékoli lidské chování je založené na určité příčině (můžeme ji označit jako „akce“). Ta pak vede k určitému důsledku (označitelnému jako „reakce“). Takto to funguje i u dětí. Určitá příčina vyvolává svůj důsledek. Určitá akce vyvolává svou reakci. Když hledáme pravou podstatu problému dětského „zlobení“, je potřeba si tento fakt uvědomit. Každé dítě je svým originálem a na podněty může reagovat jinak než ostatní děti. Proto je důležité naučit se správně rozeznávat, co je

příčina a co důsledek. Ne každou situaci lze totiž předem obecně definovat. Budeme se tak muset v praxi často spolehnout pouze na svůj úsudek a zhodnocení situace. Záměnou příčiny a důsledku bychom se opět vrátili k neefektivní výchově.

Pravidlem pro správné rozlišování by mohlo být vyjádření: jakékoli „zlobení“ dětí lze považovat za důsledek. „Zlobení“ je důsledkem, nikoli příčinou. Potvrdilo se mi, že děti takovým chováním opravdu pouze na něco reagují. Každá reakce má svou akci, svůj prvotní impuls, motivaci. Řešíme-li ve své výchovné koncepci především „zlobení“ jako takové, řešíme pouze důsledek. Snažíme se odstranit reakci, ale prvotní akce zůstává nezměněná. Tak to zajisté dopadne, budeme-li za hlavní podstatu problému považovat právě ono „zlobení“. Správné výchovné působení musí ale řešit příčinu, nikoli důsledek. Jedině tak nasměrujeme dítě správným směrem a odstraníme překážky z jeho cesty.

Snažme se proto správně rozlišovat mezi důsledky a příčinami. Vždy se ptajme, proč se dítě zachovalo určitým způsobem, na co reagovalo, kde získalo motivaci. Časem se naučíme dívat se na děti tímto pohledem a přirozeně zaujmeme adekvátní výchovu. Jakmile zpozorujeme, jaká je pravá příčina, budeme vědět, jak vhodně na děti působit a kde dělat změny. Efektivní výsledky budou jasně viditelné. S odstupem času také zjistíme, že se mnohé příčiny opakují. Bude tak jednodušší reagovat na různé situace, neboť již budeme vědět, kde je onen „zakopaný pes“. Nezřídka se také stane, že odstraněním jedné příčiny se nám podaří odstranit několik důsledků. Výchova tak bude značně jednodušší.

3.3.8. Příčina v nás

Kapitoly o hledání pravého problému dětského „zlobení“ bych zakončil jedním obecným konstatováním. Praxe vypovídá, že v mnoha případech jsme příčinou dětského „zlobení“ právě my sami.

Již výše bylo zmíněno několik skutečností, kterých se na dětech dopouštíme a pak je mylně označujeme za zlobivé. Naše pohledy nám brání uvidět děti ve své přirozené podstatě a přistupovat k nim jako k dokonalým tvorům. Budeme-li ale chtít použít hlavní myšlenku této knihy, budeme se muset s tímto konstatováním smířit a uznat jej. Jedině tak budeme schopni negativní vlivy změnit. Vidět zdroje problémů v nás samých je vždy těžší, než je vidět v druhých. Ale naše láska k dětem a touha ke zlepšení výchovy nás k tomu musí donutit. Buďme k sobě upřímní a pravdiví. Naštěstí se můžeme změnit už dnes. Je to pouze na každém z nás.

3.4. Rozhodnutí jednat jinak

Čtvrtým bodem aplikace mé stěžejní myšlenky je naše reakce na dětské „zlobení“. Doposavad jsem pojednával o samotném rozhodnutí ke změně, nahlédnutí pod pokličku zdání, hledání pravých příčin a nyní se dostáváme k bodu, jak myšlenku aplikovat v praxi. Tedy jak myšlenku vyjádřit v našem výchovném působení a zajistit si tak efektivnější výsledky.

3.4.1. Reagujeme na to, co si myslíme, že vidíme

Pokud jsme dokázali spatřit pravou příčinu dětského „zlobení“, nastává čas na naši adekvátní reakci. Reakci, bez které by výchovné působení nebylo výchovným působením. Jen v málo případech je vhodné nedělat nic (např. když se nás dítě snaží vyprovokovat nebo když víme, že bychom se negativním vlivem zachovali k dítěti špatně). Ve většině případů je ale nutné provést určitou výchovnou akci. Toto výchovné jednání by mělo mít svůj definovaný cíl. Z výchovného pohledu si musíme uvědomit, co se snažíme dělat a co tím chceme získat. Takový záměr vychází vždy z hodnocení vzniklé situace. Hodnocení, které sami volíme dle svých aktuálních měřítek. Pokud se na stejnou situaci ovšem díváme rozdílně, budeme vždy také vycházet z rozdílných měřítek. Podle nich pak budeme i následně výchovně na děti působit. Naše volba pohledu ovlivní náš způsob jednání.

Uvidíme-li situace černě, budeme k nim přistupovat jako k „boji“. Uvidíme-li situace světle, bude náš přístup osvobozen od hlavních nepříjemných pocitů. Budeme-li situace považovat za velký problém, bude pro nás těžké s nimi bojovat. Budeme-li ale situace považovat za řešitelné události, snáze najdeme sílu k jejich vyřešení. V obou případech budeme jednat odlišně. V prvním bojovně, v druhém tvořivě. Naš pohled ovlivní, jak se zachováme. Změna úhlu pohledu nám dovolí přehodnotit situaci a zvolit efektivnější a snazší způsob jednání. Přístup k dětem se tak stane klidnějším procesem, ve kterém nepřijdeme o svou rovnováhu a klid.

Naše výchovné jednání je vždy závislé na námi spatřené velikosti problému. Často ale nemáme sílu dívat se tím nejvhodnějším pohledem. Tak náš aktuální zrak způsobí, že se následně zachováme stylem, který je nám jinak cizí. Vždy totiž budeme reagovat na to, co si myslíme, že vidíme.

Cestou ven je uvědomění si, že existují i jiné možnosti. Zkusme se před každým výchovným působením zamyslet, zda neexistuje jiná - lepší - varianta. Určitý způsob, který by byl alespoň o krůček blíž harmonické výchově. Zkoumejme své pohledy a nezapomínejme, že nás zrak může často klamat. Jak uvidíme, tak se zachováme. Co v dětech spatříme, na to budeme reagovat.

3.4.2. Motivace lepším směrem

Chceme-li u dětí změnit jakékoli nepříjemné chování, musíme u nich změnit i jejich motivaci. Každé dítě vychází pro své chování vždy z určitého záměru, určité pohnutky. Každé dítě v každém okamžiku má v podvědomí uložen záměr, který následně řídí jeho činy. Mozek má vždy jasný důvod, proč to či ono nechal tělo provést. Proto v každém „zlobení“ můžeme najít skrytou motivaci. Motivaci, kdy se snaží dítě něco získat, na něco reagovat, před něčím se chránit atd. Jakékoli chování je u dítěte vysvětlitelné. Stačí se podívat do jeho psychiky a tam hledat. Skutečnost, že se nám to mnohdy nedaří, ještě není důkazem, že to není možné. Vždy existuje v dětské psychice motivace, která dítě pohání k jeho činnostem.

Pokud vede motivace dítě k nepříjemnému chování, bude zapotřebí takovou motivaci změnit. Změnit způsobem, který nahradí původní motivaci motivací novou - lepší. Dítě se bude vždy podle nějaké chovat. Proto mu musíme dát takovou motivaci, která povede k dosažení našich výchovných cílů. Ta ale musí být silnější než ona původní. Musí doslova přebít (nebo alespoň vyrovnat) motivaci původní. Jenom tak ji bude dítě ochotno přijmout a řídit se jí.

Ve většině případů nám, dospělým, děti věří. Když se jim tedy pokusíme dát přátelským a důvěřivým způsobem novou motivaci, zajisté ji bez obav přijmou. Bude-li alespoň tak hodnotná, jako jejich předchozí, nebude důvodu, aby ji nepřijaly. Děti jsou v tomto ohledu lehce manipulovatelné. Možnost tohoto využití dětské ovlivnitelnosti je silným výchovným nástrojem. Ovšem pozor, aby se nestala „zbraní“ v nevhodných rukou.

Motivace ve výchovném procesu by měla mít vždy charakter „pozitivní manipulace“. Pozitivní jak pro dítě, tak dospělé i společnost. Nelze vynechat jedinou část. Opomenutím jedné z nich by chování dětí způsobilo další problémy. Problémy na úrovni jedné z opomenutých částí. Manipulace proto může být nebezpečnou zbraní, která dokáže ublížit. Proto nezneužívejme ovlivnitelnosti dětí k vlastním prospěchům. Nesnažme se tím vyhnout našim povinnostem a výchovné zodpovědnosti. Takové chování by bylo krátkozraké a brzy by se nám vrátilo zpátky v negativní podobě. Zde platí rčení: co si zasejeme, to také sklídíme. Používejme proto pouze pozitivní manipulaci a nasměrujme ji vhodným směrem. Dávejme dětem nové impulsy, které nikomu neuškodí. Jedině tak může výchova fungovat.

Budeme-li mít v praxi před sebou dítě, které chceme motivovat k jiné činnosti, budeme mu muset do mysli vložit takovou informaci, která jej přesvědčí, že daná volba je aktuálně tou nejlepší. Naše vyjádření motivace musí vést k vytvoření pozitivní představy. Můžeme tak dítěti ukázat požadovanou činnost v lepším světle, kdy si samo uvědomí, že je moudré se jí věnovat. Takovýmto způsobem se dá dítě dostat i k činnostem, které by jinak běžně dělat nechtělo. Např. z nudného

uklizení můžeme udělat zábavu ve formě hry, z umývání nádobí atrakci s bublinkami atd. Možností je nepřeberné množství a způsob k nalezení pozitivní motivace vždy existuje. Dobré je si uvědomit, že děti jsou nejlépe hnány motivací radosti, veselosti, hravosti, úsměvu a především lásky. Nalezneme takové motivace a dítě nás bude milerádo následovat.

Motivujme tak děti k lepším činnostem a ukažme jim, že takové činnosti nemusí být vždy nepříjemné. Přistupujme k dětem s přátelským přístupem, optimismem a laskavostí. Děti tím přijmou naše motivační působení s daleko větší vřelostí a vděčností. Vytvořme v dětech myšlenky, které jim budou ukazovat, že je čeká něco příjemného, radostného, nevšedního. Pokud taková samotná činnost není, zkusme ji takovou udělat. Možnosti existují.

Ohledně motivace bych rád ještě zmínil jeden výchovný omyl. Jedná se o „kupování si dětí“. Často totiž děti motivujeme k činnosti pouze formou odměny. Odměny, která nijak nesouvisí s prováděnou činností. Dítě nás tak uposlechne jenom proto, aby získalo slíbenou odměnu. Takovýto přístup funguje pouze krátkodobě. Pokud potřebujeme dítě dostat do určitého místa nebo činnosti a není dostatek času a dalších prostředků, může být tato motivace užitečná. Ovšem využívat ji jako standardního výchovného prostředku je opět značně krátkozraké. Budeme tak pouze děti učit, že veškerý smysl prováděných činností je jenom ve slíbené odměně. Děti si nikdy k potřebným činnostem nenajdou bližší vztah. Nepochopí, že nám nutné činnosti pomáhají k lepšímu životu, a nebudou mít snahu si je zpříjemňovat. Nikdy nebudou takové činnosti vykonávat rády. Budou pouze reagovat na odměnu, nikoli na smysl dané činnosti. Bude to pouze jakýsi „obchod“. Něco za něco.

Motivaci odměnou proto zkusme chápat jako bonusový prvek. Ale nestavme na něm své celé výchovné působení. Těžko tak ovlivníme vnitřní svět dítěte a jeho smýšlení. Člověka s lepším svědomím tím rozhodně nevytvoříme. A nezapomínejme na prostý fakt, že nám jednou odměny dojdou a motivace se tím zhroutí.

3.4.3. Pomozme dítěti růst

Dítě přišlo na svět jako bezbranná bytost. Bez naší pomoci by nepřežilo. Tato skutečnost je zcela zřejmá a neoddiskutovatelná. Mnohým rodičům to ale dává pocit, že jim dítě zcela patří. Že závislost dítěte na rodičích je poukázkou k jeho vlastnění. S takovým pohledem pak rodiče přistupují i ke své výchově. Bohužel se ale hodně mýlí.

Dítě k nám přišlo jako dar. Jako úžasná příležitost vyjádřit ve vztahu k němu své vlastnosti a projevit svou lásku. Stáváme se jeho průvodci prvními krůčky životem. Dostáváme tu čest

předávat mu svá životní moudra, zkušenosti, rady. Takovýto výchovný přístup funguje. Jakýkoli opačný nikoli. Nikdo nám nedal právo vlastnit druhou bytost. Ani dítě ne. To jen naše mylná představa se snaží uspokojit naše „majetnické sklony“.

Z uvedených postojů pak vycházíme i ke „zlobení“ dětí. Někteří z nás se chovají despoticky, jiní zase láskyplně. Je jen na nás, jaký způsob zaujmeme. Rozhodnout se ale musíme vždy. Budeme majitelé dětí, nebo průvodci jejich života? Postavíme se do rolí despotů, nebo do rolí partnerů? Chceme, aby nás dítě „primitivně“ poslouchalo na slovo, nebo aby samo dokázalo zhodnotit, co je v dané situaci nejlepší? Co vlastně žádáme od své výchovy? Jak se díváme na děti a co z nich chceme vychovat? Je tu mnoho otázek, na které si musíme odpovědět.

Výchova by měla být procesem, kdy dětem ukazujeme cestu a s otevřeným srdcem je vedeme životem. Učíme je, jak nezapomínat, kterou překážku zdolat a kterou raději obejít. Ukazujeme jim, jak nejlépe na cestě nakročovat, jak se vyhnout nástrahám a nezabloudit. Měli bychom být jejich spolucestujícími, nikoli jejich kočími. Nezapomínejme, že děti jdou vlastní cestou a my kráčíme pouze vedle nich. Měli bychom jim radit, napovídat, pomáhat a léčit. Nikoli je však nutit žít naše životy.

Proto pomáhejme dětem růst. Buďme trpěliví a vytrvalí. Dítě bude ze začátku často padat, ale zvedne se a bude to zkoušet znovu. Pokud by nás však shodilo sebou, hůře mu pomůžeme vstát. Sami tedy stůjme pevně na nohou a buďme dítěti oporou. Z takového postoje pak vycházejme i ve svých reakcích na děti a jejich „zlobení“. Podporujme růst dětí a nesnažme se je vlastnit.

3.4.4. Nezlobme se na děti

Všiml jsem si, že jako dospělí jsme často vůči dětem pokryteční. Vyžadujeme po dětech, aby nezlobily, a přitom se na ně sami zlobíme. Svým vlastním příkladem ukazujeme, že zlobení je vlastně v pořádku. Ale nenalháváme si tím něco? Copak můžeme od dětí vyžadovat to, co sami neumíme? Neměli bychom být právě my těmi moudřejšími, těmi, co jsou nad věcí, mají pedagogický nadhled a dokážou řešit situace lépe?

Často vyžadujeme od dětí, aby se chovaly vzorně. Když se jim to nedaří - nehledě na jejich schopnosti - tak je káráme, trestáme a zlobíme se na ně. Sami děláme to, co od nich nechceme. Zakrýváme pak takové chování statusem nutné výchovy a rodičovské povinnosti. Děti ale nejsou hloupé. Podvědomě si uvědomují, že se jedná o falešnou hru. Ať chceme nebo ne, děti budou často dělat to, co u nás uvidí. V jistém smyslu se dá prohlásit, že čím zuřivější rodiče, tím „zlobivější“ děti.

Uvědomme si, jakým příkladem dětem jdeme. Najdeme v sobě sílu a ukažme dětem, že i na bolest a nespokojenost lze reagovat vlídností a laskavostí. Co se děti naučí, když se na ně budeme zlobit? A co se naučí, když jim ukážeme svou laskavost? Přestaňme dětem dokazovat, že „zlobení“ je normální. Že hněv, zlost, vztek, odsuzování, ponižování... jsou standardními způsoby, jak řešit problémy. S takovými postoji nikdy nebude výchova efektivní.

Proto jak zní rčení: když děti zlobí, nezlobme se na ně.

3.4.5. Omezení trestů a přirozené důsledky

Trest považuji za něco „umělého“. Něco, co se musí použít, protože všechny ostatní možnosti selhaly. Trest není nikdy přirozený. Vyžaduje nadřizenou autoritu, provinění a odsouzení. Trest chápou jako selhání vychovatele či rodiče. Ano, v dnešní společnosti se bez trestů asi neobejdeme, ale vždy to budu považovat za určitou formu pochybení.

Naše společnost bohužel přijala metodu trestů za standardní prvek výchovy. Většina z nás používá tresty jako běžný způsob řešení výchovných problémů. Nezastavujeme se nad jejich destruktivními důsledky (především v psychice dětí), nepřemýšlíme nad nevhodností a primitivností jejich použití.

Když malé batole při pokusu o první krůček upadne, tak jej zajisté nebudeme kárat ani trestat. Zvedneme jej, podáme nápomocnou ruku a vynasnažíme se jej podpořit k lepším výsledkům. Vynikající přístup. Proč takový přístup ale neaplikovat i u starších dětí? Je takové jednání v pozdějším věku nemožné nebo snad nebezpečné? To se nedomnívám.

Trest jako takový se snaží primárně o represi dětského chování. Využívá moci dospělých a snaží se mylně ukázat dítěti, že „dostalo to, co si zasloužilo“. Trest nikdy neřeší příčinu, pouze reaguje na důsledek. Tvrdíme, že chceme svou výchovou vést děti k lepším způsobům, ale přitom je tresty silně demotivujeme. Demotivujeme je od snah stát se lepšími. Proč by se měly děti tolik snažit, když i při drobné chybě budou potrestány? Ve výchově potřebujeme děti motivovat, ne je demotivovat. Je sice pravda, že trest je rychlé a jednoduché řešení, ale v dlouhodobém pohledu nesplňuje ideální výchovné cíle. Trestem nenaučíme děti dělat nové lepší krůčky. Trest není hnací tvůrčí silou. To možná jenom strach z něho. Ale výchova založená na strachu nebude nikdy efektivní a nepřinese požadované ovoce. V kvalitní výchově potřebujeme děti vhodně motivovat, podpořit je, dát jim lepší směr, vlídně je vést a připomínat jim naši moudrou pravdu. To potřebujeme a tresty nám v tom moc nepomohou.

Řešení se nachází v metodě přirozených důsledků. V automatických následcích, které nastávají po jakémkoli činu nebo chování. Svět funguje na systému příčiny a důsledku (již zmíněné akce a reakce). Pokud tedy kdokoli provede negativní čin, bude mít takový čin sám o sobě negativní důsledek. Pozitivní čin bude mít zase pozitivní důsledek. Je to přirozeně fungující systém, ze kterého můžeme vycházet i v naší výchově. Trest se ale naopak snaží předejít přirozeným důsledkům a bere „zákon do vlastních rukou“. Snaží se pouze danou situaci řešit ve svém omezeném subjektivním pohledu.

Metodu přirozených důsledků můžeme použít takovým způsobem, kdy dítěti ukážeme, jaké jeho chování způsobilo události. Když např. rozbije ve vzteku hrnek, bude muset po sobě uklidit střepy, možná se je snažit slepit, nebo se následně „postarat“ o koupi hrnku nového. To ho bude stát nějaké peníze, čas vynaložený na nákup s rodiči atd. Takováto forma důsledku nevhodného chování je pro děti mnohem lépe přijatelnější než pouhý zaběhlý trest, který dostávají za jakékoli špatné chování. Proč by rozbití hrnku mělo znamenat např. zákaz sledování televize nebo klečení v koutě? Takové důsledky se přeci absolutně nijak neváží na provedenou událost. Dítě si tím jen zapamatuje, že se jedná o chování, které se nelíbí jeho opatrovníkovi. Když ten ale v dalších dnech nebude na blízku, nebude mít dítě problém své chování znovu opakovat. Kde není žalobce, tam není soudce. Vnitřní pochopení, že takové chování způsobuje nepříjemné události, v dítěti nikde nevznikne. Toho dosáhneme až metodou přirozených důsledků.

Trest nás dospělé také staví do nežádoucí opoziční pozice. My jsme ti, kdo dítěti ubližuje. Kdežto při použití metody přirozeného důsledku nemá dítě důvod se na nás zlobit. Pochopí, že musí pouze napravit vzniklou situaci a příště se jí pokusit vyvarovat. Nás samotné bude chápat pouze jako „zodpovědné osoby“, které nechtějí dopustit, aby docházelo k nespravedlnosti. Neboť za rozbitou věc se přeci logicky musí pořídit věc nová. Tento postoj nám dovolí zachovat si k dítěti vřelý a přátelský vztah. Nebudeme ti zlí, kdo dítěti škodí, ale ti, kteří mu pomáhají napravit jeho chyby. Takovýto přístup má vždy efektivní výsledky.

Metoda přirozených důsledků dává dětem pevné výchovné základy. Děti se naučí, že jejich chování má důsledky i tehdy, kdy nejsou nikým hlídány. Podvědomě pochopí, že každá příčina má svou reálnou odezvu. Samy v sobě najdou přesvědčení, že je vhodné a logické chovat se správně. Naše výchova bude mít tímto způsobem dlouhodobé a trvalé účinky.

Pokud ale budeme někdy donuceni použít formu trestů, pokusme se vyhnout odsuzování celé osoby dítěte. Odsuďme pouze jeho nepřijatelné chování, nikoli však jeho osobnost. Odsouzením dítěte bychom způsobili hluboký zářez do jeho psychiky, který si pak může nést po zbytek života (vzpomeňme na vlastní zážitky z dětství). Když už „musíme“, tak trestejme skutky, nikoli děti.

Abychom s přirozenými důsledky lépe uspěli, můžeme u malých dětí použít mírné zveličení. Drobná herecká etuda, co se to stalo s hrníčkem, pomůže v mysli dítěte dlouhodoběji uložit zkušenost, že daná činnost vede k nepříjemnému výsledku. Takovým způsobem naše působení vyrovnáme k citové hloubce působení trestu, ovšem nyní chytřeji bez vedlejších negativních účinků.

3.4.6. Dobrá výchova neznamena povolit dítěti všechno

Moudrý vychovatel je ten, který si uvědomuje, že nemůže dětem povolit všechno. Děti jsou přirozeně zvědavé a zkouší kdejakou novou nebezpečnou činnost. Je proto potřeba děti vhodně vést a směřovat. Je nutné dítě zabrzdit, pokud se „rozbíhá proti zdi“. Vyžaduje to naše láska k němu. Možná s námi nebudou děti z počátku souhlasit, ale pokud zaujmeme přátelský a vlídný postoj, brzy nám uvěří.

Bylo by bláhové domnívat se, že kvalitní výchova znamená dovolit dětem všechno. Není tomu tak, neboť časem by tím spíše děti cvičily nás, než vedli my je. Nebojme se proto použít různá omezení a mantinely. Ale zkoumejme, zda jsou správně použity a vhodně slouží našim cílům. Také se vyzbrojme trpělivostí, jelikož se nás mnohdy budou děti snažit přesvědčit, že nemáme pravdu. V takovém okamžiku musíme využít naši moudrost a pedagogický nadhled. Vždy pečlivě zkoumejme, zda jsou naše metody přátelské a bezbolestné.

Smiřme se také s tím, že se nám ne vždy podaří ochránit děti před všemi nástrahami a problémy života. I kdybychom se snažili sebevíc, nemůžeme děti hlídat celý život, vteřinu po vteřině. Není to reálné. Nelpěme tedy na absolutní ochraně dětí. Smiřme se s faktem, že děti budou přicházet s rozbitými koleny a dalšími životními šrámy. Všechno to jsou zdroje jejich zkušeností. Skutečný zážitek se nedá nahradit pouhou domněnkou. Pojem o horkém topení nezískají z pouhé informace, proto je potřeba si občas sáhnout. Naším úkolem by mělo být zamezení jim ve spálení. Nechme je ale poznat, jaké skutečnosti opravdu jsou. Přijměme tento fakt za součást naší výchovy a za přirozenou součást života. Pomozme dětem v jejich růstu a nemějme z něj úzkostný strach. Jednou nějaká „nehoda“ přijít musí. Spíše učme děti, jak správně problémy řešit a lépe se z nich oklepat. Naučme to i sami sebe. Naše reakce na problémy dětí tak budou mnohem klidnější.

Nedovolme dětem všechno, ale zase o ně nemějme přehnaný a úzkostný strach.

3.4.7. Přemýšlejme o důsledcích námi realizovaných důsledcích

V předchozích kapitolách jsem zmínil několik postojů a způsobů, jak reagovat na dětské „zlobení“. Touto kapitolou bych rád ještě zdůraznil, že jakékoli naše výchovné rozhodnutí bude mít své vlastní důsledky.

V praxi se budeme snažit dětem ukázat, jaké důsledky vytváří jejich činnost. Následně se vynasnažíme, aby děti takové důsledky pocítily a samy se musely podílet na odstraňování jejich negativních vlivů. Jakou formu působení na děti zvolíme, bude jen na nás. Můžeme se svobodně rozhodnout. Je potřeba si ale uvědomit, že i náš způsob řešení bude mít své vlastní důsledky. Budeme-li dětem vysvětlovat situace s přátelským přístupem, budou děti reagovat klidněji a přívětivěji. Daleko snáze tím vysvětlení pochopí a přijmou. Budeme-li ovšem vysvětlovat s naštváním, zuřivostí, agresivitou, budou pak děti vylekané, ustrašené a zajisté se před námi uzavrou. Nebudou mít chuť naše slova chápat, natož přijímat. Proto i forma řešení přirozených důsledků je důležitá. Může vést k výborným výsledkům, nebo také k žádným. Proto hodně záleží na důsledcích našeho výchovného působení.

Před jakoukoli zvolenou metodou se zkusme na pár vteřin zamyslet, jaké důsledky pro dítě přinese. Zda naše forma řešení dokáže dopomoci k pochopení, nebo dítě spíše zastraší. Nezapomínejme, že i naše působení má své přirozené důsledky, které se mohou v horším případě projevit opět jako „zlobení“.

Může se zdát, že vzniká bludný kruh a realizace správné výchovy se stává velmi komplikovanou záležitostí. Není tomu tak - existuje pravidlo, které nám dopomůže k dodržení všech zmíněných způsobů reakcí na děti: přistupujme k dětem s láskou. Vyhňeme se tím zmíněným negativním důsledkům a naše reakce budou vždy ty nejlepší.

3.5. Reflexe k okolí

Posledním doporučeným bodem, jak změnit pohled na děti a zaujmout ve výchově myšlenku „malé děti přirozeně nezlobí“, je „reflexe k okolí“. Sice se samotnými „zlobivými“ dětmi již nemá mnoho společného, ale doporučuji jej pro upevnění vlastních výchovných snah.

Pokud se nám podaří projít všemi již zmíněnými čtyřmi body a změníme svůj pohled na děti a způsob řešení problémů, bude zapotřebí na tento úspěch nezapomenout. Při řešení dalších podobných situací bude nezbytné si na předchozí úspěchy vzpomenout, abychom se nevrátili do starých kolejí. Proto doporučuji podělit se o úspěchy i se svým okolím. Mohou to být další členové

rodiny, přátelé, kolegové vychovatelé nebo kdokoli jiný, kdo je ochoten vyslechnout naši zkušenost. Takovým vyjádřením utvrdíme náš výchovný postoj a nezapomeneme jej použít i v příštích případech. Vyjádřená slova by se totiž stala lží, a to většina z nás nechce. „Reflexe k okolí“ bude jeden z motivačních způsobů, jak ve své kvalitní výchově pokračovat. Alespoň do té doby, dokud se nám takový styl nestane samozřejmostí a nebude nás plně motivovat pouhá radost z dosažených výsledků.

Řekněme celému světu, že právě tato cesta nás dovedla k viditelným efektivním výsledkům. Utvrdíme se tak ve svých postojích a možná donutíme i okolí k zamyšlení a provedení alespoň drobné změny. Můžeme tím pomoci dalším rodinám ke šťastnějšímu životu. Podpořením druhých k podobným krokům podpoříme i sami sebe.

4. POSTOJE RODIČŮ

Existuje mnoho dalších postojů, které by měli rodiče a vychovatelé zaujmout, pokud chtějí svou výchovu zlepšit a uplatnit hlavní myšlenku této knihy. Několik z těch nejdůležitějších v následujících kapitolách zmíním. Jsou to postoje, které zásadně zlepší vztahy mezi rodiči a dětmi. Vytvoří příjemnější prostředí, které dovolí vzájemně prožívat život v poklidu a míru. I pohled na „zlobení“ dětí dokážou znatelně ulehčit a zpříjemnit. Použití myšlenky, kdy „malé děti přirozeně nezlobí“, tak bude snáze uchopitelné a realizovatelné.

4.1. Velkorysost k dětem

Často se až děším, jak se někteří dospělí chovají k dětem. Bez úcty, pokory, uznání, pochopení, důvěry, velkorysosti, lásky. Mnohdy mě až trne, když jsem svědkem jednání dospělých lidí. Mnohdy se ani dětem nedivím, když začnou „zlobit“. Na jejich místě bych se nejspíš choval stejně. Kam zmizela v takových případech vstřícnost a vlídnost k dětem? Proč se dospělí někdy chovají k dětem hůře, než např. ke svým domácím zvířecím mazlíčkům?

Na velkorysost bychom neměli zapomínat nikdy. Bohužel nezřídka se k dětem chováme jako k „malým“. Jistě, přeci malé jsou. Ale to pouze svou postavou a zkušenostmi. Kdežto svou otevřenou duší, srdcem, svou přátelskostí, vlídností a vnitřním mírem jsou daleko větší než mnozí z nás. Kdo se pak chová jako malé dítě? Děti, nebo dospělí?

Snažme se být k dětem vždy velkorysí. Chovejme se k nim jako k sobě rovným. Přestaňme vnímat pouze jejich zdánlivou „maličkost“. To naopak takový pohled nás samotné činí malými. Děti jsou stejně důležitými osobnostmi jako kdokoli jiný. Jen mají odlišné vlastnosti a schopnosti. V každém případě nám nikdo nedal právo považovat děti za jakkoli méněcenné. Nemáme jediné oprávnění k tomu, abychom se k dětem mohli chovat hůře než k ostatním dospělým lidem. Neexistuje jediné pravdivé pravidlo, které by nám dovolovalo se k dětem chovat povýšeně, panovačně a bez jakéhokoli respektu. To je pouhá faleš a silné nepochopení vztahu k dětem.

Cesta ke kvalitní výchově vede vždy přes uznání důstojnosti dětí. Naše velkorysost v každém okamžiku je nevyhnutelně nutná. Chovejme se k dětem uctivě a slušně. Ukažme jim takový přístup a i ony samy se jej naučí. Považujme děti za sobě rovné a respektujme jejich přirozenost.

4.2. Bezpodmínečná láska

Výraz „bezpodmínečná láska“ je mnohdy nepochopen a v praxi všemožně překrucován. Nejedni rodiče jsou přesvědčeni, že se údajně k dětem chovají láskyplně. Proč jim tedy kladou nespočet podmínek, za kterých je budou mít rádi? Copak je takový přístup bezpodmínečnou láskou? „Nech toho, nebo tě nebudu mít rád,“ říkají a označují to za láskyplnost. Copak je to ale za lásku? Není to spíš „obchod“? Není to spíš sepsání smlouvy, kde jsou ustanoveny podmínky, za kterých bude dítě obdarováno láskou? Je směšné dítěti dávat lásku jen za něco. Většinou jen za přesné dodržení rodičovských podmínek. To není ani smlouva, ale jednostranný pakt. Takové chování má k lásce hodně daleko.

Rodiče si často hrají se slovem láska, aniž by skutečně tušili, co znamená. Snaží se děti „opít rohlíkem“ a bohužel se jim to skutečně i v mnoha případech daří. K pravé lásce, která si neklade žádné podmínky, to má ale hodně daleko. Proč by jinak měli rodiče své děti rádi jenom tehdy, když se jim to zrovna hodí? Proč by svou lásku omezovali na chování dětí - dětí, které se teprve všechno učí? Proč by jim hrozili, že pokud se nebudou chovat podle jejich rozhodnutí, tak je nebudou mít rádi? Tohle opravdu není bezpodmínečná láska. A děti si to podvědomě uvědomují. Tuší, kdy je rodiče nemají rádi, navzdory tomu, co jim právě říkají. Děti vycítí, kdy není něco v pořádku a o harmonii se jen mluví. Slova jsou slova, kdežto láska musí být v přístupu a v činech.

Bezpodmínečná láska si ve výchově neklade žádné podmínky. Máme děti rádi takové, jaké jsou. Se všemi jejich záporů i nedostatky. Pokud se nám něco nelíbí, tak reagujeme na danou věc, nikoli na osobu dítěte jako takovou. Bezpodmínečná láska nikdy nezavrhne dítě pro jeho špatné chování. Bezpodmínečná láska dokáže dítě pochopit, vést jej, přecházet omyly a chyby, dokáže vycházet vstříc a odpouštět. Taková je pravá bezpodmínečná láska. Nedovolit všechno, ale vždy milovat.

Mějme rádi své děti. Milujme je bez jakýchkoli podmínek. Dokažme jim říci, že naši lásku k nim nic neovlivní. Vysvětleme dětem, že se nám často nebude líbit jejich chování, ale že naši lásku k nim ani takové okolnosti nemohou změnit. Mějme rádi děti takové, jaké jsou. Dejme jim podporu a děti to rychle pochopí. Ukažme jim, že nás nedokáže rozhněvat malicherná věc. Že naše láska bude vždy stálá a nebude potřebovat žádných zásluh a požadavků. Snažme se stále vysvětlovat dětem, že výchovou se snažíme pouze podněcovat jejich myšlení k lepšímu chování, ale že naše láska k nim bude vždy stejná.

V takovém vzájemném harmonickém vztahu se budou děti cítit vždy bezpečně a svobodně. Získají jistotu, že se mohou stále zlepšovat a že se jim rodiče budou vždy snažit pomoci udělat nový krok. Uvidí své rodiče jako přátele a milující osoby. Ani ze strany dětí nebude problém lásku vyjádřit. Budou k tomu přímo podněcovány. Žádné dítě vyrůstající v prostředí bezpodmínečné

lásky nemá potřebu komukoli škodit a ubližovat. To je jeden z hlavních zákonů pochopení výchovy. Ukažme dětem, že je milujeme a ony nám s lehkostí přijmou naše výchovná působení.

4.3. Když dospělí mluví

Společnost si vytvořila zajímavé nepsané pravidlo, které říká, že když se dospělí baví, musí děti mlčet. Chápal bych takové pravidlo v situacích, kdy dospělí řeší důležité záležitosti, které nepočkají. Ale obecně? Jakým právem snižujeme důležitost a důstojnost dětí? Copak jenom to, že se narodily později než ostatní, nás opravňuje k takovému postoji? Copak jsou děti opravdu něco méně, že je nenecháme vyjádřit svůj názor? Jsou snad jejich „hloupé otázky“ směšnější než mnohé otázky dospělých? Tak jako tak děti dostávají opět pocit, že jsou méněcennější. Někým, kdo ve společnosti stojí na okraji pozornosti a má minimální váhu. Z takového postoje nemohou mít děti radost. Tento fakt je provází celým dětstvím a není divu, že se skoro každé z nich těší, až vyroste (zatímco jim paradoxně dospělí tvrdí, že dětství je nejkrásnějším obdobím).

Jako společnost jsme obecně vzali dětem důstojnost. Považujeme je za méněhodnotné a také tak k nim často přistupujeme. Reagujeme na jejich povrchní masky a používáme všelijaká předjímající odsouzení. O nějaké lásce, důstojnosti, či velkorysosti se moc mluvit nedá. Pak se jen divíme, když děti dospějí a společnosti oplácejí stejnou měrou.

Jako rodiče a vychovatelé se tedy snažme tento postoj k dětem změnit. Jednejme s nimi jako se sobě rovnými - s ohledem na jejich schopnosti a možnosti - a dejme jim patřičnou důstojnost. Tak naše výchova dostane správný směr a výsledky budou znatelnější. I my samotní v očích dětí stoupneme o velký kus.

4.4. Rodiče nemají zájem o kvalitní výchovu

Další překážkou, kterou musíme pro správnou výchovu překonat, je „nechuť se zlepšovat“. Mnozí rodiče nemají zájem o své výchově přemýšlet, natož na ní cokoli měnit. Takový postoj je ale velice nebezpečný a dovoluje vůči dětem všelijaké hrůzné činy. Bohužel stále málo dospělých lidí chce být dobrými rodiči. Považují to za zbytečné úsilí, když vychovávat přeci umí každý.

Kdybychom ale dokázali o svých postojích a reakcích lépe přemýšlet, zajisté bychom museli změnit i svou výchovu. Uvědomili bychom si své nedostatky a i některé „šílenosti“, kterých se na dětech dopouštíme. Háček spočívá v tom, že nás nikdo ke zlepšení výchovy nenutí. My, jako

dospělí, jsme si již zdárně prošli dětstvím a konečně se dočkali pozice, ve které máme moc. Jsme konečně pány svých životů a kdokoli menší nás musí respektovat a poslouchat. Mnohdy pak zapomínáme, jak často nepříjemné bylo naše dětství a s novým povýšeným pohledem nutíme děti do věcí, které kdysi i nám samotným ubližovaly. Říkáme oko za oko, zub za zub. Takový přístup ale vůbec nic neřeší, jen přináší bolest a strach.

Proto pokud nám není lhostejný život našich dětí, ptejme se sami sebe, co můžeme ve své výchově zlepšit. Zkoumejme, ve kterých situacích můžeme být ještě láskyplnější, klidnější, odvážnější a kde v sobě objevit větší moudrost. Pokud na něco přijdeme, snažme se pak získaných poznatků využít v praxi. Objevme radost z výchovy a ze spolupráce s našimi dětmi. Poučme se také z vlastních chyb a dejme dětem to nejlepší, čeho jsme schopni. Výchova je důležitá. Nezapomínejme, že až zestárneme, tak to budou právě děti, kdo by se o nás měl starat. Budou ale chtít? Budou mít chuť, motivaci a pocit sounáležitosti, aby nám pomáhaly? Nebo nám stejnou měrou (jak jsme je to naučili) oplatí náš přístup? Některým bych se ani nedivil.

Pracujme tedy na naší výchově a vytvoříme si k dětem vřelejší vztah. Objevme smysl tohoto úsilí a radujme se z dosažených výsledků.

4.5. Výmluva na zodpovědnost

Má zkušenost praví, že přehnaná zodpovědnost ve výchově spíše omezuje, než umožňuje. Za děti máme zajisté určitou zodpovědnost, o tom není žádných pochyb, ale ne vždy a ne všude. Úzkostliví rodiče svádí svůj obrovský strach na zodpovědnost. Říkají, že se o děti musí bát, protože na ně čeká ve světě spousta problémů a nebezpečí. Říkají, že je to jejich svatá povinnost a nutná zodpovědnost. S takovým postojem pak dětem stojí za zády a nenechají je ani svobodně dýchat. Strach o ně - skrytý za slovo „zodpovědnost“ - tak z výchovy dělá vězení. Síla strachu je mocná a slovo „zodpovědnost“ je v takových případech pouze zneužito jako dobře znějící záminka.

Žádný rodič nemá za děti tak velkou zodpovědnost. Nemůže je chránit celý život a za všech okolností. Jako dospělí morálně nezodpovídáme za to, co děti udělají, když nejsou v naší blízkosti. Zodpovídáme pouze za to, jak kvalitní výchovu a podmínky jim poskytneme. Výchova ve strachu a úzkosti ale nikdy není kvalitní. Rodiče se bohužel mýlí, když se snaží svou přehnanou péčí dosáhnout co nejlepší výchovy. Místo svého cíle se tím od něj vzdalují. Dítě svou péčí utiskují, nenechají jej volně žít a nedůvěřují mu. Takoví rodiče si nejsou ničím jistí a ve všem vidí problém a nebezpečí. To není výchova, ale spíše nemoc.

Snažme se dát dětem to nejlepší, čeho jsme schopni. Připravme jim ty nejlepší podmínky a prostředí. Nechme je ale žít. Důvěřujme dětem a nechme je žít vlastní životy. Ne ty naše. Pokud se zraní, uzdravme je, ale nepřebírejme za každé zranění plnou odpovědnost. Děti jsou děti a zraněním se nevyhnou. Dokonce nějaká ta modřina může dětem pomoc pochopit, jak je zdraví důležité a jak je potřeba si jej vážit.

Neschovávejme tedy svou úzkost za štít zodpovědnosti. Úzkost a zodpovědnost nejsou totéž. Naše přehnaná zodpovědnost vůči dětem může daleko více uškodit než pomoci. Nepřistřihávejme dětem křídla a nebraňme jim učit se létat. Křídla by jim jinak zakrněla a bránila v budoucím svobodném rozletu.

4.6. Fyzické tresty

Jeden z posledních postojů, který bychom měli zaujmout, budeme-li chtít použít hlavní myšlenku této knihy, bude vyvarování se fyzických trestů.

Díváme-li se na děti jako na dokonalé tvory, kteří si vždy zaslouží naši lásku, nenajdeme sebemenší vnitřní motiv, abychom jim jakkoli fyzicky ubližovali. Jakýkoli takový trest by byl jen známkou naší vlastní slabosti. Copak můžeme ublížit dítěti, které na své cestě životem udělalo chybu? Zajisté ne. Tedy pokud se na dané chování dokážeme dívat jako na „chybu“. Chybující dítě přeci nechceme demotivovat, ale naopak vybízet k nápravě a k novému lepšímu chování.

Použití fyzické síly není efektivním prostředkem k vedení dětí. Obecně je tím moc nenaučíme. Je to pouze důkaz dominance a nadřazenosti dospělých lidí. Dítěti dáváme najevo, že právě my máme moc a sílu a můžeme jej ovládat. Dítě nás tak musí poslouchat. Bohužel jen ze strachu, nikoli z vnitřního přesvědčení. Např. pohlavky jsou pro dítě nesmírně ponižující a utváří v něm myšlenky o obrovské nespravedlnosti světa. Dítěti je ubližováno a ono nemá sílu se bránit. Jak má pak takový svět milovat a chovat se k němu přátelsky?

Používání fyzických trestů považuji za rezignaci na kvalitní výchově. Za primitivní a nevyspělý způsob řešení problémů. Každý dospělý člověk tak dává najevo, na jaké inteligenční a citové úrovni se nachází. Kdo je schopen používat fyzické tresty, nic nepochopil o principu výchovy a použití lásky je mu značně cizí.

Nutné je ještě doplnit, že u malých dětí je někdy potřeba fyzický podnět, kterým si mohou něco uvědomit, něčeho všimnout. To ale jen v takových případech, kdy malé dítě ještě nedokáže rozumově pochopit naše slova, všechny souvislosti, a kdy reaguje pouze na emoce a city.

V takových případech je vhodné mírného fyzického podnětu, ale samozřejmě ne v podobě ubližování nebo týrání.

Abychom se dokázali zbavit výchovy založené na fyzických trestech, budeme se muset především naučit na dětské „zlobení“ reagovat klidněji. Naučit se ovládat své emoce a zamezit jakémukoli chování v afektu. Budeme muset pochopit snahy dětí, jejich podstatu a myšlení. Jen tak nás nic nevyvede z míry a z harmonické rovnováhy. Dokážeme-li zůstat klidní, dokážeme i s klidnou hlavou jednat. Pak budeme opravdu nad věcí a začneme se chovat pedagogicky. Fyzické tresty již nebudeme muset používat, neboť uvidíme spoustu dalších možností, které nás dovedou k požadovanému výchovnému cíli. A to aniž bychom komukoli ubližovali. Najdeme si vlastní cestu jak dítě přesvědčit o naší pravdě a přitom nezpůsobíme žádnou bolest. Taková výchova bude o mnoho radostnější a příjemnější.

5. PROSTŘEDÍ STRACHU

Divíme se, že nám děti „zlobí“, ale přitom si neuvědomujeme, v jakém prostředí je vychováváme. Naše společnost má základy postavené na strachu. Ze strachu vychází naše názory a postoje k dětem. Uvědomme si alespoň pár následujících skutečností a lépe dokážeme porozumět dětskému „zlobení“. Až tyto souvislosti jednou v dětech uvidíme, spatříme spoustu nahromaděného strachu. Pak možná pochopíme, že „zlobení“ může být i pouhým důsledkem naší společnosti. Snad dětem budeme moci následně lépe porozumět a uzdravit je. Strach je totiž jako nemoc.

5.1. Silnější vyhrává

Naše společnost je postavena na názoru, že pouze ti nejlepší mají nejkvalitnější život. Takový pohled vnášíme i do naší výchovy. Od malička ukazujeme dětem, že se musí snažit být lepšími než kdokoli jiný. Neustále je s někým srovnáváme a dáváme jim jasně najevo, že ještě nejsou dostatečně dobré, neboť je někdo lepší. Bereme si příklad od zvířat a říkáme, že tak to udělala příroda - kdy přežívají jen ti nejsilnější. Přitom takovým názorem pouze dokazujeme, že jsme se od zvířat moc daleko nedostali. Je směšné se ve společnosti lidí, kteří by se již měli dokázat domluvit, snažit mezi sebou předhánět a přetlačovat. Vždy se tím musíme dívat na druhé jako na své nepřátele.

Děti dále učíme, aby se snažily získat v životě co nejvíce výhod a proboujaly se co nejvýše. Klademe jim na srdce, že mají být vždy lepšími než ostatní, protože jen tehdy budou mít dobrý a kvalitní život. Od malička je vedeme k soutěživosti. Tvrdíme, že je to jejich přirozenost a s chutí je v takovém chování podporujeme. Má-li dítě štěstí a podaří se mu dočasně uspět, začne s hrou pochopitelně souhlasit a podporovat ji. Pak ovšem přichází první bolesti. Bolesti, které způsobuje strach z neúspěchu, strach z možné prohry, z pocitu nebýt dostatečně dobrý. Vždy se totiž najde někdo, kdo bude v něčem lepší. Není člověka, který by byl nejlepší ve všem. To si ale takto naučené dítě neuvědomuje a snaží se být nejlepší na každé frontě svého působení. Jenže honba za maximalistickými výkony, za nashromážděním co nejvíce věcí... to a všechno podobné děti svazuje a omezuje. Nenechává je svobodně žít a vytvářet klidný a vyrovnaný život. Život v harmonii se světem a svými vlastními potřebami.

Pozorujte děti pozorně a zjistíte, že dají ve své přirozenosti radši přednost zábavné hře bez lpění na výsledku než hře, kde se musí navzájem předhánět a kde musí být vždy někdo poražený. Potvrdilo se mi, že děti nejsou ve své přirozenosti „bojovné“. Nepotřebují nikomu nic dokazovat

a snažit se druhé předhánět. Děti se chtějí jen radovat ze života a neustále se smát. Nemají přirozenou touhu druhé porážet. Žene je především touha být šťastnými a touha poznávat svět. Včetně sebe sama. To jen naše společnost jim dává šílená omezující pravidla, která vyvolávají strach a úzkost.

Všechny zmíněné názory založené na soutěživosti a chamtivosti jsou klamné. Je to naučená hra, kterou si vytváříme, abychom uspokojili něčí potřebu po vítězství a obdivu. S pravou přirozeností to nemá mnohé společného. Alespoň ne ve výchově dětí. Proto začneme děti spíše učit novým postojům. Najdeme odvahu k učení, kdy i bez výhry mohou děti najít v životě štěstí. Kdy se vzdají strachu z neúspěchu a najdou svůj klid a rovnováhu. Klid a rovnováha je přivedou k úžasným myšlenkám. S takovými myšlenkami se nikdy v životě neztratí. Nikdo je psychicky nezraní a zachovají si stálou radost ze života. Učme také své děti, že nemusí neustále hromadit majetek a statky. Lpění na nich jednou totiž může způsobit, že s jejich ztrátou ztratí i sami sebe. Učme děti spíše, že jejich vlastní charakter, pocity a touhy jsou mnohem cennější než cokoli fyzického. Učme je pravým fungujícím hodnotám. Ukažme dětem činnosti založené na radosti a vděčnosti. Naučme je, jak chodit životem se vzpřímenou hlavou a rozdávat radost a lásku. Takoví lidé budou vždy šťastní - ať vyhrávají nebo ne. Takoví lidé pochopí, že výhra se ukrývá úplně jinde než v ponižování a porážení druhých. Takoví lidé najdou štěstí sami v sobě.

Ukažme dětem, že nemusí v životě neustále bojovat. Ukažme dětem lepší postoj ke světu a ony budou v budoucnu takový svět tvořit. S láskou, klidem, radostí a harmonií.

5.2. Sourozenecká rivalita

Děti často „zlobí“ ve společnosti svých sourozenců. Je až neskutečné, co si jsou schopni sourozenci navzájem provést. Kde se to v nich ale bere? Kde se v této problematice nachází skrytý problém?

Trvalo mi značně dlouho, než jsem došel ke zjištění, že za sourozeneckou nenávist a zášť mohou rodiče. Nikoli primárně děti, ale jejich rodiče. To oni totiž z dětí dělají soky, rivaly a nepřátele. Rodiče totiž děti navzájem stále porovnávají, ukazují jednomu na druhém, co kdo dělá hůře a jak je ten druhý lepší. V nejrůznějších situacích dávají přednost jednomu před druhým a rozdělují mezi ně svou lásku podle aktuálních zásluh. Někteří rodiče dokonce otevřeně hovoří o tom, že jedno dítě mají radši než to druhé. Takovýto přístup má ovšem daleko k bezpodmínečné lásce.

Rodiče nepřímo ukazují dítěti, že kdyby nebylo sourozenců, tak by jejich veškerou lásku, přízeň a přívětivost mohlo mít ono samo. V takovém přístupu musí dítě bez váhání zaujmout negativní postoj ke svým sourozencům. Vždyť to je právě bratr nebo sestra, kdo jej okrádají o všechny city rodičů. Oni jsou soky, kvůli kterým nemůže být dostatečně dobré. Kvůli nim jej nemají rodiče dostatečně rádi. V takové situaci nemohou být sourozenci nikdy kamarádi. Nikdy si nedokážou dostatečně pomáhat a plně se respektovat. Rodiče to bohužel svým přístupem nedovolí. Děti budou mít pouze strach, kdy je druhý sourozenec opět ohrozí a připraví je o rodičovskou lásku. Rodiče tak vytvořili nepřátelské prostředí plné nenávisti a strachu.

Paradoxem je, že následně právě rodiče kárají své děti, že se k sobě nechovají sourozenecky. Vyčítají jim vzájemnou nevraživost, neschopnost si pomáhat a další nežádoucí chování. Je to ovšem absolutní nepochopení vztahu mezi rodiči a dětmi. Je to aplikace podmíněčné lásky a nefungujících pravidel. Za takových podmínek nebudou nikdy sourozenci přátelé. Není to možné.

5.3. Škola jako továrna na strach

Děti tráví ve škole spoustu času. A bohužel i tam dostávají další notnou dávku strachu.

Škola by měla být místem, kam by se děti těšily. Místem, kde by měly - s radostí a hravostí sobě vlastní - poznávat nové životní skutečnosti, učit se nová moudra a osvojovat si další dovednosti. Tak tomu z části zajisté je, ale bohužel okořeněno velkou dávkou strachu.

Rozhodli jsme se, že dětem vše potřebné vysvětlíme. Moudře jsme uznali, že tyto poznatky by měly dostat všechny děti bez výjimky. Ušlechtilé rozhodnutí, ale smutné provedení. Není dítěte, které by se nebálo školy. Dítěte, které by nemělo strach z neúspěchu, ze špatné známky, z negativního ohodnocení. Další se bojí ponížení nebo reakcí rodičů. Nemálo učitelů pak svým přístupem probouzí v dětech další formy strachu. Nějakým způsobem jsme uznali, že strach je vhodným donucovacím prostředkem, jak děti přimět k učení. Zajímavá strategie. Bohužel dost vzdálená od rozumných výchovných koncepcí. Zrovna ve školství bych toto nepochopení neočekával. Ale stalo se. Naše děti se s tím musí nějak vypořádat. Jak smutné a žalostné.

Posíláme děti do míst podněcující strach a pak se divíme, že získaný strach vyjadřují ve svém chování - jako „zlobení“. Jak po nich takto můžeme chtít, aby se uklidnily a uvolnily? Jak můžeme žádat, aby byly dobré, když jim skoro denně ve školách říkáme, že jsou „špatné“? To přeci nemá logiku. Takovýto styl nemůže podporovat vhodnou výchovu. Společnost se hodně mylí. A když nám to děti dají najevo, snažíme se je umlčet a potrestat. Jak „pedagogické a vyspělé“.

Pokusme se tedy alespoň z naší pozice snížit své rodičovské požadavky. Neměňme postoje k dítěti podle jeho výsledků ve škole. Podpořme jeho studium pozitivní motivací. Omluvme neúspěchy a vyzdvihněme snahy. Oceňujme úsilí a nelpěme na výsledcích. Vyžadujme snahu, ale přiznejme, že špatné známky ještě nedělají špatný život. Ukažme dítěti, že strach ze školy nemusí mít. Alespoň ne ve vztahu k nám. Pochopme jeho jednání založené na strachu ze školy a reagujme dle tohoto poznání. Vhodně dítě podporujme a pokusme se jeho získaný strach co nejvíce eliminovat. Stůjme při něm a pomáhejme mu, kde to jen půjde. Ukažme, že jeho dobrý pocit ze svědomité práce je důležitější než jakékoli známky. Naučme ho uvědomovat si, co se učí a jak toho může v životě využít. Buďme k dětem přátelští... Pak možná i ony samy přijmou názor, že chodit do školy je správné.

5.4. Vyhledávat lepší prostředí

Zkusme se také zamyslet nad tím, jaké prostředí naše děti obklopuje. Posíláme je do správných míst, do vhodné společnosti a na vhodné aktivity? Jak velká je míra strachu obklopující děti v jejich každodenním prostředí? Máme nějaké ponětí, čím si kde děti prochází a co na ně působí? Chceme-li odhalit příčiny jejich „zlobení“, měli bychom zmapovat i tyto oblasti. Nezřídka zjistíme, že dítě si přináší strach z míst, kde bychom to vůbec nečekali. Zmapování prostředí a činností dětí nám pomůže k dalšímu kroku v pochopení jejich úmyslů a skrytých motivací.

Hledejme tedy všechny zdroje strachu. Nezapomínejme, že děti jsou citlivé a může na ně mít vliv i nepatrná drobnost, kterou se nám bojí sdělit. Hovořme s dětmi o jejich volném programu, o překážkách a problémech, se kterými se potýkají. Vzbudme v dětech důvěru a požádejme je, aby se nám svěřovaly se všemi nepříjemnými událostmi. Přiblížíme se tak jejich světu a lépe poznáme, proč mnohdy reagují tak, jak reagují.

6. DOVĚTEK ANEB POSTŘEHY K VÝCHOVĚ

K pochopení problému jménem „zlobení“ nás může odrazovat ještě mnoho dalších věcí. V následujících kapitolách budu hovořit o třech z nich, které považuji za závažné. Chceme-li obecně zlepšit přístup k dětem, je zapotřebí si uvědomit následující oblasti.

6.1. Genetika jako zástěrka

Setkal jsem se s názory, že děti jsou přirozeně zlé a je to dáno jejich genetickým základem. Jsou již takové a nedá se s tím nic dělat. Podobné názory jsou ale ve výchově velice nebezpečné. Znemožňují nám cokoli zlepšit a dívat se na děti přívětivějším pohledem.

Geny mají dozajista svůj vliv. Ale potvrdilo se mi, že ne tak velký, aby výchova neměla smysl. Dokonce jsem nabyl přesvědčení, že naše výchovné působení a vytvořené prostředí mají na chování dítěte daleko větší vliv než vliv genů. Děti jsou tvárné a dají se vést. Jejich „zlobení“ lze tudíž změnit. Zajisté bychom neměli opomíjet předpoklady, rysy charakteru nebo osobnostní omezení dětí. Není ale žádných důvodů, abychom se vzdali našich snah vychovat moudré a vyrovnané bytosti. Poskytněme dětem láskyplné prostředí osvobozené od strachu a ony na to budou patřičně reagovat. Láska vždy probouzí lásku. A tomu geny nezamezí.

Rád bych ještě zmínil jeden důležitý poznatek. Může se stát, že ve starším věku dítěte nebude mít naše výchova ideální viditelné výsledky. Taková situace může svádět k tvrzení, že přeci jenom zvítězily geny. To by bylo ale velice zlehčené tvrzení a mylné zjednodušení. Vysvětlení se nalézá v pochopení, kdy výchova je procesem přípravy malého člověka k vyplutí do jeho budoucího svobodného života. Je to jakési stavění nové lodě z nejlepšího dostupného materiálu, nejlepším vhodným nářadím a v nejlepších možných podmínkách. Výchova dělá vše proto, aby loď byla připravená vyplout a dokázala pevně stát na hladině. Kam se však na moři rozhodne plout, jaký směr zvolí, to už je čistě na jejím kapitánovi. Tedy na samotném dítěti a jeho svobodné vůli. Nepleťme si proto výchovu se zajištěním budoucích výsledků, a naopak nesvádějme naše chybné metody na genetiku dětí.

Kdyby genetika byla pravým důvodem „zlobení“, nemohlo by se mnohým rodičům dařit vést děti ke správnému chování. Celá výchova by nemohla mít takové účinky, jaké má v rukou kvalitních vychovatelů. Tyto skutečnosti jsou zřejmé. To spíš unavení rodiče snadněji označí svůj aktuální neúspěch za vliv čehokoli jiného. Genetiku nevyjímaje.

6.2. Problémy mravence

Když označíme děti jako zlobivé, často tak činíme z nepochopení jejich situace.

Děti žijí ve svém chápání světa, ve svém prostředí a svých překážkách. To, co je pro dospělého člověka snadnou záležitostí, to může být pro dítě nepřekonatelný problém. Tak jako dospělí lidé přisuzují váhu určitým problémům, tak stejně tak to činí i děti. Je-li pro dospělého ztráta práce životní krizí, ve stejném měřítku to může být pro dítě ztráta oblíbené hračky. I když se jedná o dvě diametrálně odlišné události, tak v obou případech mohou mít stejný psychický dopad. Dítě trpí obdobně jako rodič (dokonce mnohdy více), každý ale ve své dané situaci, za svých individuálních podmínek a svého chápání světa. Je snadné říci, že krize dítěte, způsobená ztrátou oblíbené hračky, nemá žádný fyzický dopad na další živobytí rodiny. To zajisté ne. Má ale stejný dopad na psychiku dítěte. Je proto potřeba si uvědomit, že děti mohou mít stejně silné prožívání problémů jako dospělí lidé.

Mnohokrát se nám ale bohužel stává, že problém dítěte zesměšníme a shodíme ze stolu. Nepovažujeme za důležité řešit jeho problémy, jelikož je považujeme za směšné a triviální. Tvrdíme, že dítě žádné problémy nemá, neboť jen všechny věci zbytečně zveličuje. Takovým přístupem dáváme ale pouze najevo, že moc nerozumíme pocitům dětí, nedokážeme děti vhodně vyslechnout a pochopit je. Dítě tak zůstává se svým žalem samo. Utápí se v něm a nevidí východisko, jelikož ještě neumí své problémy řešit. Každý máme svou hranici a každý se podlamujeme pod jinou tíhou. Malý mravenec umírá pod „kamínkem“, dospělý člověk až pod „skálou“.

Zkusme se proto podívat na problém dítěte jeho očima. Vžijme se do jeho situace a do jeho podmínek. Zapojme svou empatii. Zkusme zjistit, zda nás dítě opravdu neotravuje „jen tak“. Pro dítě může být drobnost „životním problémem“. Nehodnotme proto dle svého měřítko, ale zkusme využít jeho způsobu hodnocení. Snažme se dítěti porozumět a udělat si čas na jeho problémy. Děti nám za to budou velice vděčné. Budou se cítit bezpečně a nebude pro ně překážkou se nám s čímkoli svěřit. Bez studu a strachu. Podaří se nám tím předejít mnoha forem „zlobení“.

6.3. Rodiče a „řidičák“ na výchovu

Je smutné, že vyžadujeme tvrdé podmínky pro umožnění řízení auta, ale mizivé pro vychovávání dětí. Lépe učíme mladé lidi řídit dopravní prostředky než vychovávat jejich děti.

Mnoho lidí se domnívá, že vychovávat děti umí každý. Považují výchovu za něco tak běžného a jednoduchého, že se o ní není třeba ani bavit. Takoví lidé mají pravdu pouze v tom, že výchovu zvládne opravdu skoro každý. Otázkou ale je, jak. V jakém prostředí, s jakým přístupem, s jakou odezvou u dětí. Ublížit umí opravdu každý. Ovšem správně pohladit, to je již umění. Špatný rodič dokáže udělat víc škod než jedním „nabouráním nárazníku“. Sice zlehčené, ale často výstižné přirovnání.

Bohužel naše společnost nevěnuje značné úsilí, abychom si zajistili kvalitní výchovu pro co největší počet dětí. Nenutíme rodiče, aby se zamýšleli nad svými výchovnými metodami, neučíme je vhodnému přístupu k dětem, nevysvětlujeme základní principy dětské psychiky a už vůbec nejdeme ničím příkladem. Mladí lidé tak přebírají chyby svých rodičů a bezmyšlenkovitě je uplatňují opět na svých dětech. Je to začarovaný kruh.

Většina z nás pak označuje děti za zlobivé. Přitom v praxi bohužel v tisíci případech zlobíme my je. Nevíme, jak k dětem přistupovat, jak je chápat, jak je vést. Svým technickým hračkám rozumíme lépe než svým dětem. Na studiích se neučíme naslouchat dětské duši a chápat její touhy. V životě pak často bereme výchovu jako zdroj moci a nadřazenosti. Je směšné, že za těchto podmínek si ještě dovoluujeme označit děti za zlobivé. Jak dospělé.

„Řidičák“ na rodičovství by mohla být cesta ke změně. Ne záruka, ale aspoň naděje.

7. PŘÍKLADY Z PRAXE

V předchozích kapitolách jsem popsal použití myšlenky „malé děti přirozeně nezlobí“ a zmínil několik technik, které k jejímu uchopení dopomohou. V této části bych rád na třiceti konkrétních případech ukázal, že zmíněná myšlenka je opravdu v praktickém životě použitelná. Pokusím se tak dokázat, že myšlenka není mylná, ale naopak zcela pravdivá.

Jako příklady použiji vhodně ilustrující situace, kterých jsem se sám ve své praxi zúčastnil, nebo je mohl detailně ve své blízkosti pozorovat. Jsou to situace, při kterých byly děti běžně označovány za zlobivé. U každé situace popíši hlavní problém a použiji výklad na základě myšlenky této knihy. Následně přidám doporučení, jak v dané situaci zaujmout efektivnější výchovný styl a kterých poznatků je vhodné si uvědomit.

V popisech vynechávám veškeré konkrétní údaje osob, abych zachoval jejich soukromí.

Situace č. 1 - Malesuadus

Popis:

Malá dívka ve věku 3 let se chová oproti svému obvyklému chování značně odlišně a cizí osobě - návštěvě v domácnosti - prohlíží soukromé věci. Snaží se dostat do zakázaných míst a své úsilí opakuje i po prvních nezdarech. Nepomáhá běžné vysvětlení a standardní pokusy o zamezení takového nevhodného chování.

Výklad:

Na první pohled by vysvětlení stálo na běžné zvědavosti dětí. V takovém případě by ale dítě snáze přijalo vysvětlení o absolutní nezajímavosti obsahů zakázaných věcí a míst. V této události ovšem dítě opakovaně provádělo činnost, o které již vědělo, že je špatná. Záhadou tedy bylo, jaký motiv hnalo dítě k tomuto opakovanému „zlobení“.

Když jsem odložil stranou myšlenku o vnitřní pohnutce dítěte - jelikož v praxi nezabíralo žádné vysvětlující a motivační působení ze strany návštěvy - zaměřil jsem se ve svém pozorování situace na vnější příčiny. Uvědomoval jsem si, že každé dítě musí mít motivaci ke svému chování. Pokud se tato malá slečna snaží nenápadně provést činnost, která není dovolená, musí mít k tomu určitý skrytý úmysl. Naštěstí děti nejsou zase až tak bravurními herci, proto pozornějším pozorováním se dají odhalit drobné nuance, které dopomohou k vysvětlení pravé příčiny „zlobení“.

Tato situace by už sama o sobě mohla volat k radikálnějšímu řešení ze strany návštěvy (příp. rodičů), aby dítě své nepřijatelné chování již neopakovalo. Přesto jsem se zaměřil dál na vyhledávání pravé motivace dítěte. Děvče na drobné pokárání reagovalo s absolutním klidem a bralo situaci pouze jako pokus, který nevyšel. Na kárání rodiče nereagovalo už vůbec (a to rodič byl příjemný, tudíž děvče nemělo důvod k ignoraci). Chování dítěte bylo ze všech ohledů zvláštní.

Časem ovšem dítě udělalo chybu, když si myslelo, že není nikým sledováno. V tom okamžiku běželo za svým rodičem (oním, který jej káral) a jako průzkumník mu předávalo veškeré informace, které získalo ze své akce. Pravá příčina byla najednou na světě. To rodič chtěl vědět, co má návštěva v osobních věcech, a dítě k tomuto účelu pouze zneužil.

Dítě tedy nezlobilo, naopak velice oddaně poslouchalo příkazy svého rodiče.

Doporučení:

Rodiče a vychovatelé musí být občas detektivové, aby odhalili pravou příčinu dětského „zlobení“. Odsoudit a potrestat dítě je snadné, ale odhalit pravou motivaci a s tou nadále pracovat je mnohem složitější. Vypozorujeme-li něco neobvyklého, soustředme se a hledejme pravou příčinu. Mnohdy může být i na straně dospělých.

Situace č. 2 - Inhumanus

Popis:

Při putovním táboře během vybalování stanů si desetiletý chlapec v nedalekém stánku kupuje hranolky s tatarkou. Když to vedoucí zjišťuje, hrubým a dosti nevybíravým způsobem chlapci vyhubovává. Zvolený způsob je tak silný, že se chlapec začíná klepat a má slzy v očích.

Výklad:

Dle všech dostupných informací byl chlapec v celé situaci nevinně, neboť dětem nebylo předem oznámeno, jaké potraviny si nesmějí kupovat. Trest v podobě krutého přístupu následoval před oznámením daného pravidla. Chlapec nic špatného rozhodně udělat nechtěl, jen se zachoval tak, jak za běžných okolností doma. Dokonce měl snahu se vedoucímu omluvit, to ovšem vedoucí nepřijal.

Děti se vždy chovají dle svého nejlepšího vnitřního přesvědčení a snaží se hrát hru, jak jim ji dospělí nadiktují. Jsou-li pravidla vysvětlena špatně, bude i samotná hra hrána špatně. Je bláhové se

domnívat, že si děti uvědomí všechny souvislosti ohledně zdraví a bezpečnosti. Chlapec nemohl sám od sebe tušit, že určité potraviny jsou na putovním táboře zakázané. Přístup vedoucího byl tedy velice nepřiměřený a rozhodně nevhodný.

Doporučení:

Přemýšlejme o pravidlech, která dětem dáváme. Při hodnocení se pak snažme zamyslet, zda jsme se nemohli zmýlit a zda děti měly veškeré potřebné informace. Odsoudit je velice snadné, ale vysledovat záměr dítěte a jeho pravou vinu - nevinu je náročné. Zapřemýšlejme se, podle čeho soudíme děti a jaká měřítko používáme. Snažíme se být spravedliví?

Nezapomínejme především na stálý fakt, že vychováváme lidské bytosti. Každé naše nespravedlivé osouzení v nich může zanechat silný šrám. Je pochopitelné, že spravedlnosti nelze dosáhnout vždy, ale v takto zřejmých případech by nám neměla skutečnost uniknout. Působme na děti pozitivní motivací, nikoli destruktivním přístupem. Stres, strach a pláč nejsou dobrými partnery výchovy. Děti se tím více uzavírají a z nás se stávají jejich nepřátelé. Přistupujme proto k dětem jako k bytostem s duší. S velice citlivou duší. Koncepce výchovy založená na krutosti je bláhová.

Situace č. 3 - Latibulum

Popis:

V kině během promítání filmu mladá desetiletá slečna konzumuje popcorn. Několikrát ovšem celé velké balení zvedá do výšky a brání tím ve výhledu ostatním divákům. Ti to chápou jako rušení filmu.

Výklad:

Tato situace je kuriózní svou skutečnou podstatou.

Osobně jsem zprvu považoval chování dívky také za jistý druh vyrušování. Když jsem ji ale sledoval pozorněji, zjistil jsem, že si popcornem pouze zakrývá oči, aby neviděla strašidelné scény filmu. Nebylo to tedy chtěné vyrušování, ale způsob, jak se schovat před emočně silnými momenty promítání. Popcorn byl při ruce - tedy přímo v ruce - jeho velikost ideální a emoce daly stranou jakýkoli ohled na ostatní diváky.

Doporučení:

V souzení dětí může také platit pravidlo „dvakrát měř, jednou řež“. Kdyby všichni znali pravý důvod chování dítěte, zajisté by jej daleko více tolerovali. Nedostatek informací a zdánlivá iluze skutečnosti nám ale často brání uvidět skutečnou pravdu.

Nebud'me tedy zbrklí ve svých hodnoceních. Někdy je skutečnost jiná, než si myslíme. A strach dokáže podnítit všelijaké nelogické činy.

Situace č. 4 - Umbra

Popis:

Během noční stezky odvahy je většina dětí vulgárních, útočí na dospělé a snaží se různými způsoby porušovat pravidla hry.

Výklad:

V současné době jsou názory na stezku odvahy stále odlišné. Někteří ji vychvalují jako skvělý atraktivní zážitek a způsob překonávání strachu, jiní v ní spatřují destrukci dětské psychiky. Pokud vycházím ve svém pozorování z hlavní myšlenky této knihy, tak výklad této situace musí být následující.

Snadno lze vypožorovat, že děti dostávají strach již před začátkem samotné akce. Pouhá myšlenka na strach samotný strach přivolává. Některé děti se tedy již před stezkou odvahy chovají „nestandardně“ a snaží se svůj strach zakrývat. Tak dochází k prvním problémům, které jsou často označovány za zlobení. Při samotné noční akci pak děti reagují vznětlivě na sebemenší náznak strašení a vlastní stín je jim nepřítelem. Dospělí v podobě tvůrců strachu jsou jim ústředními protivníky. Proto vulgárními výrazy vyjadřují, že jde v mnoha chvílích do tuhého a že hrůznější zážitek během posledních týdnů zřejmě nezažily. Vulgarita je forma, jak ze sebe dostat negativní emoce a ustát nepříjemné situace. Některé děti za vulgaritou zakrývají svůj strach a „fajerským“ postojem se snaží bláhově dát najevo, že se přeci absolutně vůbec nebojí. Samozřejmě si neuvědomují, že kdyby se opravdu nebály, tak by naopak klid a vyrovnanost měly být tím pravým důkazem jejich pohody.

Pokud vysledujeme tyto faktory a porovnáme je s naší ideální výchovnou koncepcí, tak musíme jasně vidět rozpor. Ať je stezka odvahy dobrá nebo ne, tak nám dostává děti do pozice, ve které

jsme je mít nechtěli. Pak se jen divíme, že děti reagují ustrašeně, v noci nemohou usnout, jsou roztěkané a jednoduše „zlobí“.

Děti se dnes v lese bojí i „vlastního stínu“. Většina z nich by sama do lesa nešla ani za slíbenou odměnu. Když jim k už tak silně zakořeněnému strachu přidáme ještě další negativní podněty, tak není divu, že se i nevědomky uchýlí k vulgárním slovům a k porušování pravidel. Bát se je naučila bohužel naše společnost. Kde by jinak získaly pocit, že se musí v noci „bát svého stínu“? Z reálné zkušenosti? To zřejmě ne. Spíše z televize, rádoby dobromyslných pohádek a z našeho stylu výchovy. Neboť kde jinde by děti získaly představy, že za každým keřem číhá vrah, v lese jsou bludičky a že zlá strašidla je odnesou, nebudou-li hodné? Přiznejme si, že v dětech jsme strach vypěstovali my sami. Když pak na něj děti reagují „zlobením“, tak je za to káráme a trestáme.

Doporučení:

Chceme-li u dětí zamezit vulgaritě, nevhodnému chování a porušování pravidel, musíme napřed odstranit příčiny, které k nim vedou. Přestaňme se sami stavět do rolí nepřátel a spíše děti v nočních hrách podporujme k nalezení odvahy a překonání strachu. Samotná kilometrová cesta nočním lesem po dvojicích bez strašení je dostatečná příležitost k nalézání odvahy a překonávání strachu. Další strašení není tedy absolutně nutné a ani efektivní (natož moudré). Přestaňme si jako dospělí pro sebe vybírat zábavné hry na úkor dětí. Nejenom že je to směšné, ale především výchovně neefektivní.

Ukažme dětem, že svůj strach mohou zdolávat jinak než vulgárností a agresí. Naučme je, že strach vychází pouze z jejich myslí, a tak ho mohou i zahnat. Podporujme děti v jejich odvaze a nepřidělávejme jim další důvody ke strachu. Uvědomme si vlastní výchovné cíle a jak moc chceme, aby děti byly vystrašené. Chceme získat „bojácné zhrouceniny“, nebo vyrovnané, na nohou pevně stojící bytosti?

Nebudme pošetilí a přestaňme si z výchovy dělat „legraci“. Ano, vytvářejme ji s humorem, radostí a nadsázkou, ale neopomíejme citlivost dětských duší a jejich lehkou zranitelnost. Jednou by se nám to vrátilo.

Situace č. 5 - Justitia

Popis:

Dívky ve věku 9 až 11 let během sportovního utkání vznětlivě reagují na výroky rozhodčího, nesouhlasí s jeho rozhodnutími, občas jej poctí nevybíravým slovem a některé z dívek se staví do pozice dotčených nebo trucujících.

Výklad:

Většina dětí je velice citlivá na otázku spravedlnosti. Děti si vysvětlují svět takový, jak jej vidí pouze svými očima. Nedovedou vzít ještě tolik v potaz jiné pohledy a jejich vlastní vnímání skutečnosti se jim jeví jako zcela pravdivé. Ve sportovních utkáních, kde může docházet k mnoha sporným rozhodnutím rozhodčího (neboť každá zúčastněná strana hodnotí situaci dle svého pohledu), je dosažení plné spravedlnosti takřka nemožné. Vždy se proto bude cítit jedna strana poškozena.

Ať je situace posouzena jakkoli, budou aktuálně znevýhodněné děti považovat situaci za velice nespravedlivou. Své následné chování přizpůsobí takto získaným pocitům a přidají k nim další v podobě bezradnosti a zbytečné sportovní snahy. To vše pouze ze své omezené schopnosti vnímat objektivnost vyřčených rozhodnutí. Není tedy divu, že se nebudou s takovouto „nespravedlností“ chtít smířit a po zbytek utkání mohou být silně demotivované.

Doporučení:

Být v roli rozhodčího je vždy velice nevďěčná úloha. Proto je potřeba předem se připravit na chování dětí a snažit se je vést takovým směrem, aby získaly lepší pochopení situace. Nemá smysl děti trestat, když vznětlivě reagují na pocit nespravedlnosti. Spíše se zaměřme na výuku zvládání emocí a lepšího pohledu na situaci.

Vhodné je předem dětem vysvětlit, že i rozhodčí je pouze člověk a není vždy bezchybný. Aby hra byla realizovatelná, je potřeba dohlížet na dodržování pravidel. Proto musí být slovo rozhodčího plně respektováno, i když se s ním právě nesouhlasí. Vysvětleme dětem, že rozhodčí stejně tak může poškodit druhý tým, jako tým jejich. Pokusme se dětem ukázat, že my v rolích rozhodčích nemáme sebemenší zájem komukoli napomáhat a komukoli škodit. Požadujeme od dětí vždy fair play a veďme je ke smíření se se situací, že výroky rozhodčích jsou součástí hry.

Zkusme naučit děti chápat spravedlnost jako velice subjektivní postoj, který může být z různých pohledů odlišný. Nemusí se nám sice podařit změnit celý postoj dítěte, ale mohli bychom tím zmírnit jeho emoce a reakce. Z naší pozice se pak snažme dodržet v co největší míře obecnou spravedlnost, aby děti měly co nejmenší příležitost cítit se znevýhodněné a oklamané. Jako dospělí bohužel často zapomínáme, jak je pro děti spravedlnost důležitá.

Situace č. 6 - Turbidus

Popis:

Během výtvarného kroužku v azylovém domě pošťuchuje osmiletý chlapec své kamarády a hází po nich tužkami. Samotnému kreslení se nevěnuje.

Výklad:

Chování chlapce bylo na kroužku nevhodné a nepříjemné. Mou snahou ale bylo zjistit, co vede chlapce k takovému chování, co je pravou příčinou a jak dále na chlapce vhodně působit, aby své chování omezil.

Pozornějším pohledem jsem spatřil, že chlapec neustále houpe nohama. I když zbytkem těla se snažil být v klidu, nohy mu pořád těkaly a nezůstaly klidné. Chlapec byl myšlenkami mimo dění kroužku a tužky používal jako stimul k aktivitě prstů (točení, klepání atd.). Hlubším pohledem bylo patrné, že se v dítěti cosi „vaří“. Snažil se být navenek klidný, ale pod stolem svůj neklid vypouštěl pomocí pohybu nohou.

Když hodil tužkou, jako by v něm něco „vybuchlo“ - jakási drobná sopka. K těmto výbuchům docházelo ve chvílích, kdy byl ve třídě absolutní klid a všichni kolem něj se plně soustředili na kreslení. Když k němu přistoupil vychovatel, chlapec se uklidnil a za dohledu se začal na práci více soustředit.

Postupným sledováním jsem zjistil, že chlapec vyžaduje pozornost a každé hození tužky je jakýmsi prohlášením této potřeby. Jeho vnitřní neklid mohl být způsobený zřejmě prožitky z předchozí části dne. To se mi ale již nepodařilo ověřit. Jakmile se chlapci dostalo pozornosti, nevhodné chování ustoupilo.

Děti dočasně umístěné v azylových domech si ve většině případů prošly nepříjemnými okamžiky. Jejich nervová soustava a psychika mohou být značně narušeny, proto podobné incidenty nejsou výjimkou. Je potřeba s touto skutečností počítat a brát na ni ohled. Chlapec házením tužek

nechtěl nikomu ublížit - dokonce od dětí nevyžadoval žádnou reakci - našel si ale způsob, jak na sebe upozornit a přitom ze sebe ještě dostat „nevybouřenou“ energii.

Doporučení:

Je dobré dopředu vědět, s jakými dětmi budeme pracovat. Z jaké aktivity k nám přicházejí a co významného si za den prožily. Každá informace navíc nám může pomoci. Podaří se nám tak lépe pochopit příčiny jejich „zlobení“. Bez potřebných informací je šance na vypořádání příčin značně menší. Sice existuje, ale najít pravý důvod bude vždy náročnější.

Než dítě odsoudíme, zkusme se podívat, co v něm vzbuzuje potřebu chovat se nežádoucím způsobem. Pokusme se u něj zastavit nevhodné chování a zjistit skryté příčiny. Hledejme ve všech částech dětské osobnosti a vynasnažme se najít pravdu. Každé dítě jedná z nějakého popudu.

V tomto konkrétním případě by bylo např. vhodné dát dítěti individuální práci, kde by dokázalo ze sebe dostat všechno vnitřní napětí. Velký papír, pestré barvy a vyjádření se v mnoha hustě nakreslených kruzích. Nebo aktivní trhání listů na malé kousky s následným rozhazováním (ano, musí se pak uklidit). Takové metody dokážou dítě vhodně uvolnit a zbavit jej negativní energie.

Snažme se vždy spatřit skryté příčiny nevhodného chování. Pak v našem výchovném působení reagujeme na zjištěné skutečnosti, nikoli pouze na vnější projevy. Lépe tak dosáhneme zamezení všech rušivých vlivů pro chod výuky.

Situace č. 7 - Exsulo

Popis:

Skupina tří sedmi až osmiletých dívek z dětského domova na letním táboře opakovaně nereflktuje slova vedoucích, odpovídá slovy „jo, později“, ignoruje příkazy a z trestů si nic nedělá. Svým přístupem kazí ostatním dětem výsledky her a soutěží. Doménou skupiny je výrazná ignorace a neposlušnost.

Výklad:

Prvním zkoumáním jsem zhodnotil, že děti své chování nejspíš dělají vedoucím „naschvál“. Ostatně takové hodnocení je v podobných situacích běžné. Dalším pozorováním skupinky ve více situacích jsem ovšem došel ke zjištění, že skupina své chování nesměřuje vědomě vůči nikomu.

Tento poznatek jsem zjistil konkrétně v situaci, kdy byly děti za své chování napomínány, ale výtky vůbec nevnímaly a byly jakoby smyslem úplně jinde. Když ale byly schopny se plně věnovat vedoucím, neměly sebemenší zájem oponovat nebo jakkoli rozhodnutí vyvracet.

Průběžným sledováním jsem došel k závěru, že dívky po většinu dne žijí ve svém vytvořeném světě, ve své skupince. Tam si řeší své hlavní problémy, probírají zájmy... a okolí v ten okamžik pro ně neexistuje. Uzavřely se do vlastní malé „komunity“, ve které je jim dobře a zároveň jim slouží jako ochranná hradba. Pomocí výrazů „jo, později“ vyjadřují pouze nedůležitost čehokoli jiného, než je jejich vlastní skupina. Tento kroužek tří slečen si vytvořil své prostředí, kde se cítí bezpečně, navzájem si rozumí, mohou táhnout za jeden provaz a považují se za rodinu. Je to důsledek nedostatečné lásky od svých rodičů, nedůvěry k okolí a samotný fakt pobytu v dětském domově.

Vytvořená komunita na první dojem působila jako hlouček tří „zlobivých“ dětí. Podrobnějším vhlédnutím do situace ale bylo možné vypořádat promyšlenou obranu proti negativním vlivům okolí a způsob, jak společně přežít. Tato skupina rozhodně nechtěla nikomu ubližovat, jen se oprostila od nekončících příkazů a vytvořila si své bezpečné prostředí.

Doporučení:

Děti z dětských domovů mají různé způsoby, jak se vypořádat s nepřízní osudu. Je proto vhodné důslednější pochopení jejich chování. Naše tvrdá reakce na jejich chování by byla pouhým vyjádřením, že jsme stále nic nepochopili. Trestali bychom jen dílčí části jejich obranného valu, ale za něj bychom se nikdy nedostali. A to bychom, pro dosažení lepších výchovných výsledků, měli chtít.

Je potřeba pochopit způsob obrany dětí a nasměrovat je správným směrem. Rozbít takovou partu by bylo spíše protichůdné. Snažme se raději vytvořenou komunitu podpořit, ale dejme jí jasně najevo, za jakých podmínek může existovat. Naznačme, kdy by hrozilo její rozpadnutí a kdy ji naopak mohou děti posílit. Vytvořená skupinka slečen se nenechá dobrovolně roztrhnout, proto rády přistoupí k dodržování dohodnutých pravidel. Berme v potaz jejich skupinu a přistupujme tak k nim. Námi zvoleným respektem bude ve výsledku lepší odezva dětí.

Snažme se také každému jednotlivému dítěti ukázat, že se i ono samo, v nepřítomnosti své skupiny, může cítit bezpečně. Připomínejme mu individuální sílu a schopnosti. Připravujme je postupně na zvládání věcí bez své skupiny. Jednou totiž o ni přijde.

Situace č. 8 - Dilectio

Popis:

Devítiletá dívka je svou rodinou označena za „permanentně zlobivou“. Rodiče neposlouchá, reaguje až na několikáté oslovení, je vůči ostatním dospělým odtažitá, mluví vulgárně, má špatné výsledky ve škole a kamarádům dělá naschvály.

Výklad:

Při prvních setkáních - ve volnočasovém kroužku mimo domov - jsem nedokázal vypořádat, proč se dívka tímto způsobem chová. Její přístup k okolí byl mnohdy nelogický a nešla vysledovat její vnitřní motivace. Časté rozbroje s vrstevníky, odlišný pohled na svět, nevážení si skoro ničeho. Jako by vzdala boj o klidný a radostný život. Přitom chvílemi, ve společnosti pro ni příjemných lidí, byla zcela bezproblémovým a rozumným dítětem.

Při dalším sledování - v blízkosti její rodiny - se začaly hlavní důvody vyjasňovat. Dívka totiž byla doma pod velkým tlakem. Rodina se k ní chovala jako k nechtěnému dítěti, zatěžovala ji nepřiměřenými domácími pracemi a často dívka obdržela k dané situaci přehnaný fyzický trest. Zjistě se musela cítit jako „páté kolo u vozu“.

Po takovémto zjištění byl pohled na „zlobení“ dívky zcela odlišný. Když totiž řekneme dítěti, že je nežádoucí, tak v něm zabijeme veškerou chuť žít. Bez chuti žít už nikomu nezáleží na výsledcích jeho chování a jednání. Proto se dívka chovala ke svému okolí negativně. Nedostatek lásky jí ukázal svět špatný a z takového postoje také k němu vycházela. Je to jakýsi pokus o „spravedlnost“.

Dítě bez lásky je jako květina bez vody. Bude pouze uvat. Hlavním rozdílem ale je, že květinu za to nebude nikdo trestat.

Doporučení:

V této situaci, na pozici rodičů, potřebujeme výrazně otevřít oči. Dlouhou studenou sprchu, která nás probudí z trýznícího způsobu života. Z pozice volnočasových vychovatelů musíme zastat opomenutou úlohu rodičů a dát dítěti veškerou lásku, které budeme schopni. Bez ní nám dítě brzy uvadne před očima.

Pokusme se dítěti vysvětlit, že svým současným chováním samo ubližuje druhým - tak, jak je ubližováno jemu. Zkusme jej vybízet ke změně svého chování. Ukažme mu, jak a kde v životě hledat radost a pochopení. Jděme sami příkladem a učme dítě lepším hodnotám.

Uznáme-li v dané situaci za vhodné a přínosné, tak se můžeme také pokusit o něco zřejmě absurdního, a to ukázat dítěti rodiče z jejich „pravé podstaty“. Ukázat dítěti, že i jeho rodiče byli zřejmě vychováni podobným způsobem a nikdo je nenaučil chovat se k druhým láskyplně a zodpovědně. Pokud se o to pokusíme, musíme si být jasně vědomi náročnosti úkolu, který po dítěti chceme. Vždyť ani mnozí dospělí takový pohled nedokážou. Za pokus to ale možná stojí. Rozhodně by bylo chybou, kdybychom před dítětem rodiče shazovali a ponižovali. Tím bychom ještě více přivedli dítě do zoufalství.

Pokusme se v dítěti zažehnout alespoň jiskru naděje a zasít motivaci k životu. Jako rodiče se pak zamysleme nad svým přístupem k dětem a vhodností výchovy. Zjistíme, zda z nás nemá dítě strach a zda mu dáváme dostatek lásky. Sledujme, čím zaléváme naši „květinu“ a zda nám neuvadá.

Situace č. 9 - Explanatio

Popis:

Dívčí oddíl (9 - 11 let) je se svým vedoucím uprostřed lesa na sběru dříví. Po sběru chce již několik dívek odejít zpět do tábora. Vedoucí jim odchod ovšem zakazuje s odůvodněním, že samy odejít nemohou, že musí počkat na zbývající část oddílu. Dívky argumentují slovy, že tábor není daleko, že ony nejsou malé a zbytečně by musely čekat na ostatní. Vedoucí ale další diskusi nepřipouští, bez vysvětlování razantně rozhoduje a dále věc neřeší. Dívky jsou tím uražené, nechtějí spolupracovat a zaujímají na určitý čas vůči vedoucímu opoziční postoj.

Výklad:

Každé dítě tak či onak žádá rozumové vysvětlení všech obdržených příkazů. Ono časté, všem rodičům známé, slovo „proč“ není zase až tak bezvýznamné. V této situaci bylo ale z pohledu dívek rozhodnutí vedoucího nelogické a působilo „despoticky“. Samy by ve stejné situaci na místě vedoucího rozhodly zcela jinak. Z jejich pohledu byly jejich výtky oprávněné a rozhodnutí vedoucího špatné.

Celý problém byl v nemožnosti vedoucího dětem vysvětlit důvod svého rozhodnutí. Situace nedovolovala širší rozebrání problematiky a vysvětlení, proč padlo takové rozhodnutí. Těžko ale očekávat od dětí, že samy pochopí hloubku zodpovědnosti vedoucího. Děti si plně neuvědomují vazbu mezi jejich chováním a možnými důsledky pro dospělého, který za ně nese plnou odpovědnost. Pohled dětí je vždy závislý na jejich schopnosti chápat a vidět všechny potřebné

souvislosti. Malé děti berou v úvahu pouze ty skutečnosti, které jasně vidí před svými očima. V tomto případě to bylo zbytečné čekání a nelogické rozhodnutí. Bohužel fakt, že je vedoucí nesmí s náradím pustit samotné do tábora, si již ve svém pohledu neuvědomovaly. Má ale smysl děti za takový pohled kárat, když víme, že si podobné věci neumějí dát do souvislosti? Není lepší snažit se jim vše vysvětlit a vést je k pochopení?

Doporučení:

Vedoucí v této situaci bohužel neměl prostor nebo sílu pro podrobnější vysvětlení situace a tak radikálně zavelel. Za ideálních podmínek by bylo zajisté lepší pokusit se dětem přiblížit náš pohled a náš nutný postoj. Vhodné je nechat děti říci vlastní názor a trochu je donutit přiznat skutečnost, že samy by na místě dospělého nemohly rozhodnout jinak.

Vynasnažme se vždy dětem ukazovat i náš druhý pohled. Ne vždy to sice bude možné, ale měli bychom se o to neustále pokoušet. Vysvětlujme dětem, že nejsme jejich nadřízení „s choutkami diktátorů“, nýbrž kamarádi, kteří musí také dodržovat svá pravidla a povinnosti. Přiblížme jim naše podmínky a děti zajisté snáze pochopí, že jim svými rozhodnutími nechceme ubližovat. Křivdu možná stále budou cítit, ale již ne směrem k nám, ale pouze k dané situaci.

Při každém nepopulárním rozhodnutí se snažme mluvit s klidem a rozvahou. Děti tak alespoň vycítí, že nejednáme v afektu, ale naopak s rozumem a se všemi smysly. Lépe je tak přesvědčme, že naše rozhodnutí má své odůvodnění. Dávejme naše požadavky s úsměvem a vlídností a děti je vždy lépe přijmou.

Situace č. 10 - Tegumentum

Popis:

Devítiletý chlapec z dětského domova se na letním táboře chová k dětem i vedoucím s absolutním opovržením, na jakékoli osobní výtky reaguje přehnaně vznětlivě, jeho chování obsahuje arogantnost, nepřátelskost, nepustí si nikoho k tělu a ostatními je označován za „frajera s velkými rameny“. Takovýto svůj postoj zaujímá ve všech situacích a ke všem lidem.

Výklad:

Zmíněné chování je prvním znamením, že není něco v pořádku. Žádný vyrovnaný člověk plný radosti ze života se takto nechová. Uvedené postoje jsou známkou, že dítě není vyrovnané a něco mu ke spokojenosti chybí. Takové chování proto neoznačuji za zlobení, ale za jakési nepřímé vyjádření vnitřního trápení.

Delším pozorováním chlapce jsem zjistil, že jej cosi vnitřně „užírání“ a chlapec má neustálý strach. Nerozpakoval bych se dokonce použít výrazu, že je chlapec „zhmotněním strachu“. Jeho tvrdý postoj figuruje pouze jako maska, kterou sám sebe chrání, aby nebyl vnitřně zranitelný. Jelikož už zraněný byl (jako většina dětí z dětských domovů), tak už nechce dopustit, aby mu jakýkoli další šrám na duši přibyl. Proto zvolil své chování jako štít, který jej chrání před všemi vlivy okolí. Proto si nepřipouští nikoho k tělu a snaží se všem dát najevo, jak je nejlepší a absolutně nezranitelný.

Jako nezáživný pozorovatel jsem bohužel nemohl získat všechny informace o chlapcově dosavadním životě, o možných křivdách, které byly na něm spáchány, o neuskutečněných snech nebo jakou výchovou byl do té doby obdařen. Co spatřit ovšem šlo, byl neskutečný strach v jeho očích. Takové dítě nelze považovat za nepřítele, ale za nešťastnou bytost bojující o své místo na slunci. Jeho maska je pouhou snahou o zachránění sebe sama. Je to postoj, který říká, že už lidem nevěří a spoléhá se jen sám na sebe. To není zlobení, ale zoufalství.

Doporučení:

Kolik lásky asi tento chlapec za svůj život obdržel? Obdržel vůbec nějakou? Místo lásky je plný strachu, zášti, zklamání, zoufalství. Budeme-li výchovně řešit pouze jeho vnější projevy, nikdy jej „nevyлéčíme“. Samozřejmě bude dobré mu zabránit v ubližování druhým lidem. Není ale vhodná represe, neboť by se uzavřel ještě víc. A předpokládám, že jeho by to ani nepřekvapilo - s takovou odezvou již předem počítá. Kdyby se nám ale podařilo ukázat mu naše pochopení, možná by nás k sobě pustil trochu blíže. Možná by nám dokázal více naslouchat a časem by nám umožnil, abychom mohli naslouchat my jemu.

Zkusme takové dítě přesvědčit, že jej nechceme dále zraňovat a přidávat mu další překážky do cesty. Udělejme něco pozitivně neobvyklého a získáme tím jeho pozornost. Nereagujme pouze na jeho povrchní masky, ale soustředme se na jeho zraněné srdce. My sami musíme být silní, abychom dokázali takové nevhodné chování přehlédnout a soustředit se na skutečnou přirozenost dítěte. Proto přistupujme k takovému dítěti s neustálou láskou. Buďme vytrvalí a nenechme se vyvést z vlastní rovnováhy. Máme před sebou dítě, které je vnitřně velice nešťastné a uzavřené, nebude snadné jej

opět „otevřít“. Nehrajme s ním hru na masky, ale snažme se v něm spatřit to nejlepší. Reagujme na jeho pravou podstatu a z ní také vycházejme. Vždy k němu přistupujme tak, jako bychom počítali s faktem, že je hodný - jen se momentálně necítí dobře. Vyjadřujme a mluvme k němu stylem, jako bychom věděli, že uvnitř je úžasnou bytostí. Bytostí, která pouze teď nemá dostatek sil na své pravé vyjádření. Spatřujme v takovém dítěti víc, než nám ukazuje. Buďme vytrvalí a dítě nám samo ukáže svou přirozenost. Žít ve strachu je neskutečně svazující a žádné dítě nechce být svázané. Proto naše snaha bude mít časem určitě úspěch. Úleva to pro dítě bude obrovská.

Situace č. 11 - Inlacrimo

Popis:

Rodiče večer posílají svého pětiletého syna spát a sami se jdou dívat na televizi. Synovi se ovšem nechce, ale po silnějším okřiknutí ze strany rodičů přeci jen odchází. Po deseti minutách prochází chlapec obývacím pokojem se slovy, že musí na toaletu. Od rodičů se mu dostává hrubého napomenutí, ale situace je tolerována. Po dalších několika minutách snahy o usnutí dítě přichází do kuchyně z důvodu žízně. To mu ale již není umožněno a je značně nevybíravým způsobem poslán spát. Za několik minut dítě míří ze svého pokoje opět na toaletu, jelikož první pokus údajně nebyl dostatečný. Rodiče jsou již silně rozezleni a dítě je nepříjemným způsobem posláno spát s obdržením několika budoucích zákazů. Následně chlapec část noci probrečí.

Výklad:

Každé dítě chce být svými rodiči milováno a přijímáno. Žádné nechce stát stranou, být „na druhé koleji“. Rodiče se ovšem často chovají takovým způsobem, kdy dítě podobný pocit získává. Samozřejmě by bylo mylné opomenout, že rodiče jsou po celém dni unavení a večer chtějí mít svůj klid. To ovšem nemění nic na situaci, se kterou se v tomto případě museli potýkat. Únava neúnava, situace si žádala řešení. Způsob, jaký rodiče zvolili, byl bohužel destruktivní pro obě strany - dítě obdrželo další šrám na duši a rodiče si z večerního filmu rozhodně kvalitní zážitek neodnesli.

Chování dítěte v této situaci je jakýmsi vyjádřením samoty a vyřazenosti. Dítě podvědomě cítí, že odbitím večerní hodiny se stává pro rodiče už jen přítěží a je nemilosrdně přesunuto právě na onu „druhou kolej“. Bez večerního rozloučení, bez popřání příjemné noci... Dítě proto „volá o pomoc“, ale neumí to říci slovy. Alespoň ne takovými, aby tomu dospělí jasně a srozumitelně rozuměli. Má také strach, že nebude vyslyšeno a bude označeno za špatné. Proto dítě raději volí situace, ve

kterých se dokáže vymanit ze svého „místa odložení“ (místa spánku) a cíleně před zraky rodičů se snaží dát najevo, že je také tady a žádá o špetku přívětivé pozornosti.

Je potom potřeba za takové chování dítě kárat a trestat?

Doporučení:

V takovýchto situacích musí být rodiče těmi moudřejšími a zachovat se alespoň efektivněji - jak pro sebe, tak pro dítě. Je zapotřebí s podobným faktem dopředu počítat a připravit se na možnost podobné situace. Uložme dítě tedy o něco dříve, než začíná náš oblíbený televizní pořad. Získáme tak více času na případné řešení večerních problémů se spaním. Dále se s dítětem v jeho pokoji osobně rozlučme a popřejme mu dobrou noc. Dítě tak získá pocit bezpečí a pocit, že je vše v pořádku. Stačí už jenom to, když dítě pošleme spát a slíbíme mu, že jej za malou chvíli přijdeme zkontrolovat a popřát mu dobrou noc. Užitek může také přinést rozsvícené slabé světlo atd. Vysledujme u svých dětí, co právě jim pomůže usnout, nebo alespoň zůstat samotné ve svém pokoji. Na každé dítě může působit něco jiného, ale vždy to lze zjistit.

Pokud by takovýto přístup mohl být denním pravidlem, bylo by to dozajista přínosné. Z praxe však víme, že to není vždy možné. Každopádně takovýto přístup bychom měli použít pokaždé, když se nám dítě snaží dát najevo, že potřebuje trochu pozornosti. Pochopme dítě a zajisté najdeme cestu, jak jej uklidnit a získat tak klid i pro svůj večer. Je zbytečné do dětské duše zasazovat další rány. V následujících dnech bychom se už jenom divili, proč nám dítě např. opět onemocní. Byli bychom tak v podstatě sami proti sobě.

Spatřme pravou příčinu v dítěti - volání o pozornost, silný pocit vyřazenosti - a uvědomme si, že přistupujeme k živé citlivé bytosti. Nikoli k neživému předmětu. Nenechme únavu, aby z nás udělala bezcitné a nepřemýšlející rodiče. Takové chování by bylo vždy jen destruktivní. Pro obě strany.

Situace č. 12 - Adsum

Popis:

V supermarketu u pokladny, kdy se již rodiče snaží vykládat zboží na pokladní pás, jim jejich přibližně šestiletá dcerka překáží a věnuje se dalším věcem ve stojanech. Na to je rodiči hrubě okřikována s tím, aby dávala pozor a s nákupem pomohla.

Výklad:

Zde bych rád upozornil na dva základní vypořádané body. Tím prvním je fakt, že si malé dítě v tomto věku ještě plně neuvědomuje aktuální potřeby a zodpovědnosti vůči dané situaci. Dítě by bylo schopno vyložit zboží na pokladní pás a pak se dál věnovat dalším věcem kolem. Potřebu dávat zboží zpátky do vozíku a následné placení si v dané situaci neuvědomuje. Dítě si žije částečně ve svém světě a dívá se na věci a situace se zcela odlišným pohledem než dospělí.

Druhým bodem je vypočítavost supermarketů, kdy velice chytře dávají k pokladnám vybrané sladkosti a plně si tím uvědomují, že během čekání ve frontě tomuto zboží ani mnozí dospělí neodolají. Což potom děti, které se ve frontě nudí.

Spojením výše zmíněných dvou faktorů se stává dítě pro vykládání zboží u pokladny skoro „nepoužitelné“. Je to sice tvrzení v mírné nadsázce, ale jako rodiče bychom si alespoň tyto základní principy mohli uvědomovat. Než se rozhodneme dítě na celý obchod nevybíravě umravňovat, zamysleme se, zda tím jen nedáváme najevo, že jsme ve výchově vůbec nic nepochopili.

Z pohledu dítěte se neděje nic špatného, pouze reaguje na výraznější podněty z okolí. Dítě obdrželo od rodičů informaci, že má pomáhat vyložit zboží na pás. To také učinilo, ale následně zaujetím sladkostmi už nesměrovalo svou pozornost na další část nákupu. Těžko dítěti vyčítat, že se chová dle svých aktuálních schopností.

Doporučení:

Všichni víme, že během nákupu může být značný chaos a stíhat organizovat nákup, a ještě se starat o dítě, rozhodně není nic jednoduchého. Ovšem když už jednou dítě s sebou máme, tak je potřeba na něj brát ohled. Očekávejme dopředu, že kvůli dítěti může dojít ke zdržení, nějakému zádrhelu či drobné komplikaci. Je to běžné a sebevětší snahou se tomu nevyhneme. S tímto očekáváním ovšem předejdeme našemu zklamání, že věci nedopadly tak, jak bychom chtěli. Nevyvede nás taková situace z míry a zůstaneme stále klidní a vyrovnaní.

Také není vhodné dítě jakkoli hrubě osočovat. Dítě si pouze neuvědomuje všechny souvislosti a je často zaujato strategií supermarketu. Ukažme, že dokážeme být nad věcí a dítě i přes všechny překážky vhodně vést a směřovat. Pošleme třeba dítě dopředu, aby zboží vkládalo zpátky do vozíku a pokusilo se třeba o nějakou formu skládání (může si z toho udělat takovou „minihru“). Nebo dejme dítěti na zodpovědnost jeden druh zboží, který si bude muset hlídat a třeba samo i podat prodavačce. Řešení jistě existuje celá řada, problémem bude pouze najít sílu k jejich aplikování. Rozhodně zachování chladné hlavy a vlídného přístupu k dítěti by bylo ideálním začátkem.

Situace č. 13 - Obtíneo

Popis:

Na tramvajovou zastávku v deštivém počasí přichází matka s dvěma dcerkami (mladší - přibližně 3 - 4 roky a starší - přibližně 10 let). Všechny si zavírají své deštníky, jen mladší dceři matka deštník odebírá. Dcerka na odebrání deštníku reaguje vznětlivě a chce si jej také sama zavřít a držet jako její sestra. Ovšem matka dítě značně okřikuje se slovy, že nemá zlobit. Dítě se však stále dožaduje svého práva a s matkou vchází do rozepře. Matka razantně dítě okřikuje a jeho deštník si ponechává.

Výklad:

Mnozí z rodičů považují své děti za příliš malé na cokoli, co by mohly dělat samy. Svou výchovu si pletou s nutností se o děti stoprocentně postarat a zamezit jakýmkoli problémům. Radši dítěti věc upřou, než aby riskovali nějakou komplikaci. Takové jednání je ale velice zjednodušené chápání výchovy. Dítěti neposkytuje prostor pro svůj růst a učení se novým věcem. Jeho budoucí osamostatnění bude zřejmě náročné a mnohdy bolestné.

Holčička v této situaci považovala sebrání deštníku za nesprávné. Považovala za nespravedlivé, že její starší sestra si mohla deštník ponechat a ona ne. Vždyť jej už dokáže sama zavřít, udržet i ohlídat. Z jejího pohledu bylo jednání matky špatné a nepřátelské. Holčička měla touhu také deštník důstojně držet. Je to přeci její prostředek, kterým se chrání před deštěm a najednou jí byl odebrán. Odebrání považovala za jakousi „potupu“. Není tedy divu, že se holčička zákonitě cítila dotčena.

Pozorováním nešlo určit, zda již dítě nemělo v minulosti s deštníkem nějaký nevhodný incident, kvůli kterému by matka mohla mít důvod takto reagovat. Dítě naopak působilo velice klidným dojmem, bylo poslušné a nevypadalo, že by deštník chtělo využít jako zbraň proti ostatním lidem. Ze základního pozorování jsem odvodil, že matka zřejmě opravdu úzkostlivě ohodnotila dítě za „nezralé“ pro takový úkon. Tak či onak chybou bylo, že se dítě nedočkalo žádného rozumného vysvětlení, proč nesmí deštník držet. Přístup matky byl značně nevyrovnaný a vůči dítěti nedůstojný.

Holčička vyjadřovala svým postojem, že už není malá a má právo na zacházení se svým deštníkem. Matka naopak vyjadřovala, že se nehodlá tímto problémem vůbec zabývat a dítě nemá do situace co mluvit. Snaha matky o vysvětlení, vlídné slovo nebo o ujištění budoucí možnosti tu nebyla žádná.

Doporučení:

Nepovažujme děti za malé kvůli jejich věku a výšce. Děti nás dokážou mnohdy příjemně překvapit. Dejme jim šanci, aby se co nejvíc osamostatnily a nebyly již na nás závislé. Důvěřujme jim a veďme je k nabytí novým schopnostem. Dávejme dětem příležitosti k naučení se novým věcem a „postarání se“ o sebe sama.

Holčička v této situaci musela cítit zradu od své matky, která jí nevěřila. Snažme se proto podobných pocitů u dětí vyvarovat. Pokud máme čas, vysvětlujme dětem naše důvody rozhodnutí. Pokud jim něco zakážeme, vysvětleme jim proč. Je také vhodné oznámit, za jakých okolností budou děti moci dělat určitou věc a co pro to nyní mohou udělat. Pouhé okřiknutí a zabavení věci budou děti vždy chápat jako nespravedlnost a despotické jednání. Když už nechceme něco dětem povolit, udělejme to s vlídností a úsměvem. Děti takové rozhodnutí daleko lépe přijmou a uvěří našim záměrům.

Pokud už také dítěti jednou dáme věc do péče, nechme jej, aby se o ni postaralo. Dělá-li to špatně, naučme ho novým způsobům. Veďme děti lepším směrem a podněcujme jejich vývoj. Děti se tak naučí předcházet chybám a budou zase o něco zkušenější.

Situace č. 14 - Noctuabundus

Popis:

Chlapec ve věku 6 let, jindy velice přátelský a veselý, je tento den na dětském táboře nezvykle vznětlivý, odtahitý, nechce spolupracovat, nic ho nebaví, stojí názorově v opozici, ve všem vidí problém. Pokud vyloženě nemusí, tak nekomunikuje.

Výklad:

Dítě se chovalo neobvykle, jako by mu něco „přelétlo přes nos“. Jeho podráždění bylo znatelné, ale příčina nešla jednoduše vysledovat. Dítě s vedoucími nekomunikovalo, proto ani odpověď o trápení nebyla dostupná.

K nalezení příčiny došlo až během večera, kdy chlapcova nervozita silně vzrůstala. Chlapec znatelně reagoval na jakékoli zmínky ohledně nočního táborového programu. V noci se měla totiž odehrávat hra v lese. Vypozoroval jsem, že právě na tuto noční akci dítě reaguje nejsilněji a i zjištěním dalších okolností se potvrdilo, že má chlapec strach ze tmy a nočního lesa.

Celodenní rozrušení, nevhodné chování a otažitost byly způsobeny hlubokým vnitřním strachem z přicházejícího nočního programu. Strach svíral chlapce a nutil jej k neobvyklému chování. Strach byl tak veliký, že působil na jeho psychiku už od rána a nutil jej ke vznětlivému chování. Chlapec se nemohl uvolnit, nemohl najít klid a cítit se v pohodě. Strach ho vnitřně nahloval a ukazoval mu situaci jako neřešitelnou. Taková byla skutečná příčina jeho „zlobení“.

Doporučení:

Prvním krokem k úspěšnému řešení problému je vždy prohlédnutí skrze povrchní masku. „Zlobení“ má vždy svůj důvod a vždy ho něco způsobuje. Dítě nám tím říká, že je něco v nepořádku. Proto neodsuzujme hned. Zastavme nevhodné chování, ale dobře pozorujme, kde je jeho pravá příčina. Zjistíme, zda dítě není v celé situaci nevinně a jen reaguje na svůj strach. Strach dokáže děti velice ovlivnit. Potrestat takového bojácné dítě by bylo smutné. Dítě by se stalo ještě zoufalejší a ztratilo by v nás jakoukoli důvěru. Hledejme tedy vždy důvody dětského „zlobení“. Zjistíme, co neobvyklého se plánuje a zda existuje nějaký důvod ke strachu. Pokud s námi nebude chtít dítě mluvit, budeme se muset spolehnout na svou schopnost spatřit pravdu. Budeme se muset dostatečně soustředit a všimnout si všech drobných nuancí. Každá drobnost nám může značně pomoci.

V takových chvílích, jako v tomto případě, musíme být bojácnému dítěti plně nápomocni. Vezměme jej do náruče a dokažme mu, že strach nemusí být na místě. Vysvětleme mu, jak svět a věci fungují. Zde např. pomohlo vysvětlení s popisem otáčení Země a že sluníčko v noci jen svítí někde jinde. Že svět v noci je úplně stejný jako přes den, jen ho pořádně nevidíme. Ukažme dětem, že tma je tu proto, aby nám sloužila - aby dovolila odpočinout našim očím a pomohla nám usnout. Vysvětleme, že i na druhé straně planety chtějí mít děti sluníčko a teplo. Že toto je dobrý systém, jak vyjít všem vstříc.

Strach vždy vychází ze špatného úsudku, ze špatných informací. Napravme takové zdroje a strach u dětí zmizí. Za zbavení strachu nám budou děti velice vděčné. A taková výchova má určitě smysl.

Situace č. 15 - Ydría

Popis:

Při rodinném nedělním obědě jí pětiletý chlapec svůj hlavní chod a natahuje se po sklenici nápoje. V tom jej otec okřikuje, že napřed dojí jídlo a až pak bude pít. Dítě nechápavě na otce hledí,

ale uposlechně. Když otec na chvíli odchází do kuchyně, chlapec v rychlosti uchopuje sklenici a snaží se napít. Úkon ale nestíhá dokončit, a tak následně dostává od otce pohlavek s vyhubováním. Takovéto situace jsou v rodině zaběhlým pravidlem.

Výklad:

Zvyk je železná košile. Ne každý zvyk je ale dobrý. V této situaci nedělal chlapec z obecného pohledu nic špatného, pouze neuposlechl nesmyslný příkaz. Otázkou je, jak mají děti řešit takovéto nevhodné příkazy. Možnost obrany je mizivá.

Otec nastolil pravidla, která vyžadoval dodržovat. Když dítě nedokázalo pravidlo splnit, bylo označeno za zlobivé. Takové chování ze strany otce lze ale popsat jako despotické. Nemluvě o způsobu prosazování svých požadavků. Zvyk by možná byl přijatelný, kdyby otec synovi vysvětlil, proč požaduje dodržování tohoto pravidla. Kdyby i svou mylnou představu dokázal dítěti vhodným způsobem předat, zajisté by byl ve svém prosazování o dost úspěšnější. Zde se ale skloubily dvě chyby - nesmyslný požadavek a neefektivní prosazování jeho dodržování. Těžko lze hovořit o kvalitní výchově, nebo alespoň o snaze dítě přívětivě vést. Panovačnost je zřejmě pro tuto situaci to nejvhodnější slovo.

Dítě se stalo obětí špatného rozhodnutí rodiče. Samo si uvědomuje, že pít je někdy potřebné i během hlavního chodu oběda, když si o to jeho tělo žádá. Bohužel, rodiče se často snaží děti přesvědčit o opaku. Jak má ale takové dítě jednat? Koho má poslechnout? Jeho vnitřní pocity mu oznamují něco jiného než slova milujících rodičů. Dítě neví a nastává vnitřní konflikt. Chce být poslušné, ale přitom mu takové chování způsobuje potíže. Na vnitřní blok dítěte je zcela jistě zaděláno.

Doporučení:

Zamysleme se nad svými požadavky. Jsou opravdu správné? Víme, proč je vyžadujeme dodržovat? Jsou pro dítě proveditelné? Není „zlobení“ našich dětí jen známkou, že my sami jim způsobujeme bolest?

Je dobré si na tyto otázky čas od času odpovědět. Možná se přistihneme, že se ke svým dětem nechováme vždy spravedlivě. Chceme po nich věci, které bychom sami možná nechtěli dodržovat. Možná jsme si už ale zvykli na nesmyslná pravidla a přijali je za pravdivá. V tom případě by bylo moudré udělat nové přehodnocení. Děti bývají dobrým alarmem, že něco není úplně v pořádku.

Snažme se proto průběžně přehodnocovat naše zvyky a ptejme se okolí, zda jim také slouží, stejně jako nám. Možná jsme něco přehlédli, možná moc lpíme na tradicích. Nechceme-li mít svázanou rodinu, budeme muset své postoje přehodnotit.

Situace č. 16 - Ballistarius

Popis:

V herně dětského oddělení nemocnice se léčený chlapec (cca 10 - 11 let) hrubě vyjadřuje vůči vychovateli, který jej za to obdobným způsobem kárá.

Výklad:

V této situaci nedokázal vychovatel být nad věcí a uvědomit si, že dítě hospitalizované v nemocnici se nachází v cizím neznámém prostředí, které považuje do jisté míry za „nepřátelské“.

Dítě muselo na určitý čas opustit bezpečné prostředí svého domova, ocitlo se v neznámém prostředí a ještě je na něm prováděno mnoho - ne vždy příjemných - vyšetření. Není proto divu, že se necítí jistě a vyrovnaně. V takovém prostředí jsou děti nesvé, mnohdy se jim stýská a mohou mít strach z dalších vyšetření.

Pozorovaný chlapec zakryl tento svůj strach postojem „být nad věcí“ a suverénním přístupem se snažil všem dokázat, že se ho žádná z vyjmenovaných událostí nedotkla. Jeho maska v podobě vulgarity je jen ochrana, aby se dokázal vypořádat s nepříjemnou situací a neznámým prostředím. Přičteme-li k jeho chování únavu, absolvovaná vyšetření, vliv léků, narušené fyzické zdraví... musíme k dítěti zákonitě přistupovat se značnou tolerancí a vstřícností.

Doporučení:

Nadhled je v podobné situaci tou nejúčinnější metodou. Musíme si uvědomit, co chceme dětem v takovémto prostředí poskytnout a jakým výchovným působením je obdarovat. Měli bychom jim přinášet spíše klid, uvolnění, rozptýlení, větší radost a naději, že brzy půjdou domů a vše bude zase v pořádku.

Drobné nevhodné chování je moudré opomíjet, a pokud nepřekročí únosnou mez, tak jej s nadhledem tolerovat. Usměrněme své osobní ego a obdrženou „slovní facku“ oplatíme úsměvem.

Ukážeme tím dítěti, že se nemusí bát a jeho zaujatý postoj je zbytečný. Nabídněme dítěti svou laskavost a zajistíme ho tím značně uklidníme.

Situace č. 17 - Urgeo

Popis:

Ve vlakovém kupé jedou rodiče se svým přibližně čtyřletým synem. Oba rodiče si čtou. Chlapec ale nemá s sebou žádnou zábavu, tak neustále přechází z kupé do chodbičky. Ani chvíli neposedí a rodiče otravuje s žádostí o čtení. Je nevrlý a na výtky rodičů reaguje jen krátkodobě. Pozornost se mu od rodičů dostává až po překročení únosné meze jeho „zlobení“.

Výklad:

Děti potřebují daleko více podnětů než dospělí. Kdybychom dítě zavřeli do prázdné místnosti, nevydrželo by tam v porovnání s dospělým skoro žádnou dobu. Taková půldenní cesta vlakem bez podnětné činnosti je stejná jako zmíněná místnost. My jako dospělí dokážeme v klidu sedět a přemýšlet o nejrůznějších aspektech našeho života. Kdežto dítě takovou schopnost ještě nemá. Vydrží u takového přemýšlení možná jen chvíli, ale to bude tak všechno. Proto i ono potřebuje pro cestu vlakem nějaké zabavení, nějakou činnost, která mu zkrátí čekání na příjezd.

V tomto případě rodiče mysleli především na své využití času ve vlaku. Chlapci ale žádnou zábavu s sebou nevzali. Ten si tak hledal svůj způsob rozptýlení. Ve vlaku plném lidí mu toho ale moc vymyslet nešlo. Tak se z chlapce stalo protivné a otravující dítě. V jeho kůži bychom se také asi necítili zrovna příjemně. Dlouhé čekání, minimální možnost aktivity a za oknem pořád „stejná“ krajina.

Dítě se v takové pozici nemůže cítit radostně. Je svázané a každá minuta je pro něj utrpením. Dítě by chtělo něco dělat, ale nemůže. Nikdo se mu nevěnuje a nemá se čím zabavit. Rušení rodičů je jedinou záchranou, jak získat alespoň nějaký podnět. Dítě v tomto případě nebere ohled na rodiče a absolutně jej netrápí, že je jim jeho chování nepříjemné. Vždyť jemu samotnému je současná situace nepříjemná.

Nuda je pro takové dítě velkým nepřítelem.

Doporučení:

Z pohledu třetí osoby je velice snadné radit a upozorňovat na chyby. Je proto dobré si uvědomit, že ani rodiče nejsou roboti a nemohou se věnovat dítěti nonstop. I rodiče mají své hranice a možnosti. Potřebují si také přes den odpočinout a nemohou myslet úplně na všechno. Pozorovaná situace, kdy rodiče nezajistili pro dítě vhodnou zábavu, může nastat v podstatě kdykoli. Těžko jim to vyčítat a dávat přímo za vinu. Každý rodič ví, že starat se o dítě není vždy jednoduché a zabezpečit ideální podmínky není vždy možné. Nikdo z nás nemůže být v tomto ohledu dokonalý.

Rád bych tedy jen poukázal na skutečnost, že když k podobné situaci dojde, tak není alespoň vhodné dítě za jeho neposedné chování kárat. Mějme nad situací patřičný nadhled a uvědomme si, že dítě není zrovna v ideálních podmínkách. Berme jeho chování jako nutnou reakci na situaci a nebuďme na něj tak přísní. Zkusme mu nalézt nějakou činnost, která i nám samotným dovolí odpočívat. Především si ale uvědomme, že nám dítě svým chováním nechce dělat naschvály. Jen reaguje na svou potřebu podnětů a na aktuální nudu.

Situace č. 18 - Decorum

Popis:

V tramvaji během jízdy sedí na sedadle malý chlapec (přibližně 7 - 8 let). Všechna ostatní místa jsou obsazena. Přistupuje starší dáma a nemá si kam sednout. Chlapec ale situaci vůbec nesleduje, věnuje se svým činnostem a starší dámu nepouští sednout.

Výklad:

V naší společnosti jsme si museli vytvořit pravidla, abychom dokázali spolu vycházet a společně žít. Pravidla nám umožňují udržet společnost pohromadě a učí nás, jak se máme k sobě chovat. Řada z těchto pravidel je založena na empatii vůči druhým lidem. Z takového postoje vzniklo i pravidlo nechat v dopravních prostředcích posadit starší cestující. Toto pravidlo je standardně aplikováno a všichni s ním bez problémů souhlasí. Jen u dětí si musíme uvědomit, že toto a podobná pravidla je musíme nejdříve naučit, a až pak si je mohou vzít za svá. Samy si je svévolně neosvojí.

Děti jsou často myšlenkami ve svém světě, a proto reálné okolí v takové chvíli nevnímají. Situaci kolem sebe nedokážou ještě správně a přesně vyhodnotit, proto je ani tolik nezajímá.

Všímají si svých činností a pozornost dávají jen těm věcem, kterým jasně rozumí. Tyto skutečnosti je vhodné si uvědomit, než budeme na děti jakkoli výchovně působit.

Další skutečností je menší míra empatie. Děti ještě nedokážou plně zaujmout pohled druhých lidí a nedokážou se vžít do jejich pocitů. Nedělají to naschvál, jen se teprve vyvíjí a rostou. Tuto schopnost dostanou až s rozvojem svého rozumového vnímání. V praxi jim za takových podmínek zatím automaticky nedojde, že by snad měly nyní udělat něco pro druhé. V tramvaji či autobusu se tak nedovtípí, že druhý člověk může být unavenější než ony samy. Takové myšlení u malých dětí ještě není a je potřeba s tím počítat. Nerozumné by bylo je v takové situaci trestat.

Dítě tedy nepustilo starší dámu sednout proto, že by bylo zlé, ale proto, že si svou „povinnost“ neuvědomovalo a nedávalo okolní situaci pozornost. Pouze si hledělo své zábavy, nepřemýšlelo o aktuálních potřebách ostatních a nevyhodnocovalo, co je aktuálně slušné. K takovému chování musí přispět cílená výchova. Jen ta dokáže podobnou situaci změnit. A proto se používá označení, že jsou děti „nevychované“.

Doporučení:

Všechna naše pravidla musíme děti pravidelně učit a připomínat jim je. Už jenom ze své podstaty je pravidlo cosi, co se musíme učit. Kdyby bylo pro nás už od malička přirozenou věcí, nemuseli bychom jej ani definovat. Proto z takového východiska přistupujeme k dětem a vychováváme je k dodržování domluvených pravidel. Opakujme jim, co je správné a jak se mají chovat.

Učme děti všem potřebným pravidlům. Nezapomínejme vždy zdůraznit, proč je dané pravidlo správné. Bez většího pochopení by se totiž pravidlo stalo pouhým rozkazem a dítě by jej nepřijalo za své. V situacích, jako v tomto případě, ukazujeme dítěti potřeby starších lidí, nikoli pouze nutnost dodržet smluvené pravidlo. Podaří-li se nám v dětech zakořenit takový přístup, podaří se nám u nich dosáhnout i pozice, kdy budou pravidla vykonávat svévolně. Ne proto, že musí, ale proto, že uvidí potřebu druhých. Tímto způsobem rozvineme u dětí míru empatie a zajistíme, že k dodržování pravidel nebudou potřebovat žádný dozor.

Ještě bych uvedl, že za dodržení pravidla je vhodné dítě pochválit. Obecně je sice chápáno takové chování za „samozřejmost“, ale děti to tak nevnímají. Když je tedy i za takovouto činnost pochválíme, budou z ní mít radost a budou vědět, že udělaly něco správného. Lépe si dané chování zapamatují a příště jej s radostí znovu zopakují. Pozitivní motivace funguje i v těchto případech.

Situace č. 19 - Obsto

Popis:

V supermarketu čeká holčička (5 - 6 let) na rodiče u nákupního vozíku a má za úkol sama s vozíkem popojíždět, aby rodiče mohli volně nakupovat. O to se holčička snaží, ale několikrát zatarasí cestu ostatním nakupujícím. Následně je za své konání hrubě pokárána rodiči a označena za zlobivou.

Výklad:

V této situaci se rodiče nedokázali chovat zdvořile a nenašli potřebnou míru pochopení. Cokoli, co považovali za špatné, hned hrubě odsoudili a s tím i celou osobnost dítěte. Nedokázali si uvědomit, že se dítě jen snažilo dělat to nejlepší dle svého aktuálního uvážení. Dítě, jak jsem pozoroval, rozhodně nechtělo nikomu překážet v cestě, jen si neuvědomovalo, že právě překáží. Holčička jen tak tak zvládala samotné řízení vozíku (plného nákupu), natož aby ještě dávala pozor na „dopravní situaci“ kolem sebe. V takové situaci je požadavek na dítě asi přehnaně náročný. Dítě se snaží vyhovět rodičům a být jim s vozíkem nablízku, ale za svou nedokonalou snahu získává jen vyhubování.

Z pohledu dítěte se jednalo o právoplatný pocit křivdy, neboť nebylo v jeho schopnostech vozík řídit a ještě sledovat okolní situaci. Rodiče se zachovali zcela nevhodně, bez snahy pochopení a dítě považovali za zdroj všech aktuálních problémů.

Dítě si odneslo ze situace zklamání, že i přes sebevětší snahu nebude nikdy v očích rodičů dostatečně dobré. Vždy se bohužel najde něco, za co bude moci být pokáráno.

Doporučení:

Celé tajemství tkví v pochopení, že děti se snaží dělat to nejlepší, čeho jsou v daný moment schopné. Nikdo z nich nechce samo sobě nebo komukoli jinému ubližovat, či mu jakkoli škodit. S takovýmto pohledem bychom v dané situaci zjistili, že dítě svou činností nechce dělat naschvály, jen se chová dle svých aktuálních schopností. Sice občas udělá chybu, něco nezvládne, něco se mu nepodaří, ale i tak má plnou snahu vyhovět všem požadavkům. Pokud bychom tento fakt v situacích spatřili, nemohli bychom se na dítě hněvat.

Nepožadujme od dětí dokonalost, spíš jim pomáhejme růst. Upozorňujme je na chyby, na vedlejší důsledky jejich konání a učme je dělat věci lépe. Vyhubování a ponížení dítěte před celým

nákupním střediskem nic neřeší. Dítě se tím nic nenaučí, nedostane motiv k lepšímu jednání. Efektivnější by bylo dítě upozornit na chybu a ukázat mu, jak si lépe dávat pozor. Bude se tak samo více snažit a bude mít větší radost z vlastních pokroků. Je potřeba dítě vést, ne ho demotivovat a neustále ponižovat.

Buďme k dětem laskaví a nekářejme je za to, že se teprve učí. Jednou budou stejně dobří jako my.

Situace č. 20 - Utilitas

Popis:

Při rodinné večeři šestiletý chlapec nedojídá, vynechává určité druhy potravin a se slovy, že už nemůže, odchází od stolu. Načež je rodiči vrácen zpět, že jídlo musí dojíst všechno a že neexistuje žádné odmlouvání. Dítě tedy z donucení večeři dojídá.

Výklad:

Když budeme sledovat malé děti (např. batolata), poznáme, že jedí pouze tehdy, když mají opravdu hlad. Malé děti nereagují na „psychický“ hlad tak silně, jako dospělí. Děti podvědomě vědí, kdy je pro tělo nejvhodnější čas k jídlu, jaké množství potřebuje a jaký druh potravin jim dělá nejlépe.

Tato přirozená „vybíravost“ je založena na rozdílnosti každého z nás. Nikdo nemáme stejný metabolismus, žaludek, stejné chutě nebo fyzické potřeby. Kde u jednoho vypít 4 litry tekutin denně není žádný problém, může být pro druhého nedosažitelným cílem. Každý jsme jiný a každý máme rozdílné fyzické potřeby.

V dospělosti však často posloucháme spíše náš „psychologický“ hlad a jíme tak z nerozumných důvodů. Např. kvůli únavě, stresu, strachu, nudy nebo jako doplněk k televizi. Kdežto malé děti se přirozeně snaží jíst pouze tehdy, kdy opravdu cítí fyzickou potřebu. Jakmile ji uspokojí, nepotřebují do sebe dostávat další množství. Nepotřebují dojídat talíř, dopíjet sklenici. Uvědomují si, že jim aktuální množství stačilo a neberou ohledy na rodinnou etiketu. Nucené dojídání je pro ně zbytečností, protože si uvědomují, že takové jídlo již neupotřebí.

Jako dospělí se ale domníváme, že víme lépe, co děti v tomto ohledu potřebují. Přicházíme s přesným časovým harmonogramem, striktními pravidly stolování a nutíme děti k našemu způsobu stravy. V mnoha situacích si pak děti odnáší do dospělosti problémy s obezitou (psychický blok

z dojíždání), žaludečními problémy (neschopnost výběru vhodných potravin) a další podobné problémy. Často si pak ani dospělý člověk neuvědomuje, kde jeho problém ohledně jídla vznikl.

Doporučení:

Doporučení je nasnadě - nenuťme děti do jídla, když vidíme, že už opravdu nemohou nebo jim daná potravinu vyloženě nechutná. Pokusme se nalézt vhodnou hranici mezi přehnanou a přínosnou vybíravostí. Na jedné straně nedovolme, aby byly děti „rozmazlené“, na straně druhé zase respektujme jejich potřeby a možnosti.

Naučme děti mít k jídlu náležitou „úctu“ a vážit si jeho dostupnosti. Naučme děti přijímat i „obyčejné“ potraviny. Není nutné přehánět svou péčí každodenním vyvařováním a nákupem jen těch nejvzácnějších druhů. Ukažme dětem, jak nám má jídlo sloužit a jak jej správně k tomu účelu využívat. Nezapomeňme také na známé rčení, že nežijeme proto, abychom jedli, ale jíme proto, abychom žili.

Ptejme se dětí, co jim chutná a co jim naopak nedělá dobře. Ani my sami přeci nejíme úplně všechno. Děti by měly mít podobné právo k určitému výběru (v dosažitelných mezích), tak jako máme my dospělí. Nedělejme z jídla tragédii a nelpěme na zaběhlých nefunkčních tradicích. Zkoumejme je a ty nevhodné opusťme. Jídlo nám má sloužit, ne přinášet nové zbytečné problémy.

Situace č. 21 - Moveo

Popis:

Při odpolední sportovní aktivitě v tělocvičně během trenérova výkladu osmiletý chlapec stále vyrušuje, chvíli neposedí, neudrží pozornost a chce se stále s ostatními bavit.

Výklad:

Chlapec byl na první pohled velice živý a potřeboval aktivní pohyb. Možná přes den musel mlčky a poslušně sedět ve školní lavici, proto chápal odpolední volnočasovou činnost jako způsob „ventilace“.

Bohužel pouhým pozorováním situace jsem nemohl odvodit, jakou měl chlapec předchozí část dne, ani míru neuspokojení jeho potřeb. Mohl jsem jen hodnotit, že měl na odpolední činnosti velkou potřebu aktivního pohybu, dynamické akce a potřebu jakéhokoli vyjádření své živosti.

Detailním pozorováním jsem zjistil, že chlapec ani v této situaci neměl zájem vědomě znepříjemňovat cvičení, ale pouze potřeboval uspokojit svou potřebu pohybu. Fáze pasivního poslouchání výkladu jej „trýznila“, naopak při cvičení se dokázal plně vyjádřit.

Děti jsou různé a ne všem mohou vyhovovat stejné podmínky. Tento chlapec potřeboval aktivní odpoledne a potřeboval se takříkajíc „vybít“. Jeho chování sice nebylo pro daný okamžik vhodné, ale užitečnou informací pro trenéra mohlo být, že chlapec neměl žádný zájem na cíleném narušení hodiny. Měl jen aktuální neskutečnou radost z pohybu a tu vyjadřoval i ve chvílích, kdy měl být naprosto klidný a tichý.

Doporučení:

Máme-li na starost více dětí a chceme-li s nimi vytvářet sportovní aktivity - kde musí být kladen důraz na bezpečnost - hůře můžeme dovolit porušování disciplíny. V takovém případě je vždy vhodné spíše sledovat příčinu oné nebezpečnosti a pokud podmínky dovolí, tak zjištěnou potřebu dítěte alespoň částečně uspokojit. Individuální úprava cvičení, přidání náročnosti nebo zapojení více akčních her nám mohou pomoc situaci vyřešit. Jedna náročná a plně vysilující hra může dokonce problém vyřešit na celé odpoledne.

V praxi je samozřejmě náročné celý tělocvičný program upravit jednomu dítěti a ne vždy k tomu mohou být dostatečné podmínky. Uspokojivým cílem by mohla být samotná změna pohledu na takové „zlobivé“ dítě a pochopení, z jakých vnitřních pohnutek jedná. Pochopení, na jakou svou potřebu reaguje a že nemá cílený zájem trenérovi škodit. Zjištění pravé příčiny nás může uklidnit, že dítě nereaguje na snad špatné vedení, ale pouze na vlastní vnitřní potřeby. Náš pohled upraví naše reakce, a tak se radši budeme snažit dítě více zaměstnat než jej okřikovat a kárat.

Není to vždy snadné a nemusí se to vždy povést. Ale snaha o lepší pochopení příčin takového chování nás samotné osvobodí od negativních myšlenek a dokážeme tím na situaci reagovat s větším klidem a rozvahou.

Situace č. 22 - Inusitatus

Popis:

Třídy základní školy vyjíždí na týdenní pobyt v přírodě. Děti (9 až 10 let) jsou ubytované v penzionu v pokojích po skupinkách. Večer po vyhlášení večerky mají všechny děti spát. Několik

skupinek ovšem „ožívá“, nespí a běhají po pokojích. Starší učitelka jim chodí pravidelně vyhubovat a zlostně se na ně zlobí.

Výklad:

Děti milují dobrodružství, netradiční věci, netradiční prostředí, neobvyklé zážitky. Je to pro ně prostor k novým zkušenostem. Pobyt se spolužáky v penzionu takovým rozhodně je. Proto není divu, že už samotná skutečnost, že spí se svými kamarády v cizím prostředí, je pro ně fascinující. Taková noc se stává nástrojem výjimečného pocitu z neobvyklé, tajuplné a dobrodružné situace. Komu by se chtělo spát? Snad ani dospělému v podobných podmínkách ne.

Jenže pak přicházejí učitelé mající za děti zodpovědnost a všechny dobrodružné pocity stírají příkrými a plně omezujícími nařízeními. Rozpor zájmů je zde patřičný. Těžko učitelům vyčítat, že se snaží udržet děti v mezích a že vyžadují kázeň. To je správné. Problém spočívá ve způsobu, jak se takového výsledku snaží dosáhnout.

Kdyby si učitelé uvědomili, že děti jsou v euforii z nového prostředí - a i kdyby chtěly, tak hned prostě neusnou - kdyby si uvědomili, že děti za takových podmínek budou tak jako tak vyhledávat různá dobrodružství a užívat si mimořádnost situace, tak by zajisté museli i k samotným dětem přistupovat jiným způsobem. Neboť moudrý učitel ví (a naštěstí i ostatní z onoho pobytu), že děti jsou děti a jejich přirozená hravost se jedním příkazem nepřebije. Místo povýšeného zlostného vyhubování by tak bylo efektivnější dětem klidným přístupem vysvětlit, které činnosti jsou nebezpečné a proč není vhodné, aby v noci křičely a opouštěly pokoje.

Některé naše požadavky mohou být pro děti nesplnitelné. Chtěli bychom mít večer klid, ale i sebehodnější dítě může být uchváčeno atmosférou a dát přednost vlastním pocitům před slovy učitelů. Veškerá naše kárání jsou jakousi snahou udržet nastavené mantinely. Ovšem způsob, jaký použijeme, je buď efektivní, nebo zcela bezvýsledný.

Doporučení:

Když už podobnou situaci musíme řešit, je dobré si uvědomit, že jsme k dětem již vstát z postele museli. To je neoddiskutovatelný fakt. Proto se následně musíme zamyslet nad formou našeho působení, aby toto vytažení z nočního klidu mělo nějaký efekt. Hrubé okřiknutí pomůže jen na chvíli a během večera budeme nuceni vstát znovu. Zkusíme-li ale zaujmout přátelský přístup, budou děti naše slova daleko lépe vnímat. V prvním scénáři chápou děti situaci jako standardní okřiknutí dozorem, který když odejde, nemá žádnou moc. V druhém případě mohou děti chápat situaci jako

„promluvení do duše“, kdy třeba samy nabudou přesvědčení, že je potřeba své chování zmírnit - protože např. ve vedlejším pokoji již jiní kamarádi spí.

Forma pozitivní motivace je vždy účinnější a přínosnější než radikální restrikce. Také vztah mezi dětmi a učiteli zůstane stále na dobré úrovni. Hranice chování je samozřejmě potřeba stále udržovat, to je zcela bez pochyb. Jak ale naše výchovné působení na děti zaměříme, to už záleží na naší chytrosti a moudrosti. Přemýšlejme dopředu, jaký efekt bude mít to či ono rozhodnutí, ta či ona forma. Nebudou si děti z hrubého okřiknutí dělat pouze „dobrý den“? A nevezmou si spíše k srdci přátelský přístup a vlídnější „naprogramování“ jejich myslí?

Situace č. 23 - Laetatio

Popis:

Sedmiletá dívka dostává od svého vedoucího výjimku, kdy může ještě na pár minut do bazénu. Výjimka obsahuje podmínku, že po určité časové době musí bazén opustit. Dítě vše samozřejmě ihned přislíbí. Po uplynutí času vedoucí požaduje po dítěti, aby bazén opustilo, jak zněla domluva. Ovšem ze strany dítěte bez výsledku. Dítě požadavek zaznamenává, ale ignoruje jej. Až po několikátém oslovení dítě z bazénu odchází.

Výklad:

Uzavře-li dospělý člověk s dítětem podobnou dohodu, musí rozumně počítat s faktem, že malé dítě je schopno si pouze v omezené míře uvědomovat budoucí důsledky svých slibů. Děti se chovají podle aktuální situace, která svou vahou přebíjí kdysi odsouhlasený slib. Je tedy nutné si takovou skutečnost uvědomit a v podobných situacích počítat s možností, kdy dítě slib nedodrží.

Je-li dítě v činnosti, která jej baví, je mu příjemná a dovoluje mu prožít něco neobvyklého a zajímavého, tak nebude mít zájem na ukončení takové činnosti. Dítě by tím bylo samo proti sobě a to žádný lidský rozum nepřipustí. Je-li dítě ve víru radosti, budeme jej z něho dostávat hůře než z jakékoli jiné činnosti. Dítě nám v takovém jednání rozhodně nebude chtít samo pomoc. Jeho aktuální cíle se nebudou ztotožňovat s našimi. Pro dítě je prioritním cílem prožívat neustálou radost. Pokud se mu to jakkoli daří, nebude se chtít získané činnosti svévolně vzdát. Slib, neslib.

Dítě také není robot, aby nás poslouchalo na každý povel. Jakmile se jeho pohled rozchází s našim pohledem, dá vždy přednost tomu svému. Jeho pohled totiž vnímá vnitřním pocitem, kdežto náš výchovný pouze vnějším příjmem slov (které si ještě interpretuje svým vlastním způsobem).

Očekáváme-li tedy, že nás dítě poslechne vždy na slovo, tak jsme bláhoví. Nechceme volně uvažující bytost, ale robota, který bude jen poslouchat naše rozhodnutí. Žádné dítě nechce udělat to, co je mu nepříjemné, nebo čím by naopak o něco příjemného přišlo. Uvědomme si takovou skutečnost a v podobných situacích nebudeme zaskočení.

Doporučení:

V dítěti je silný pocit prožívání příjemného zážitku. Takový pocit těžko přebije náš požadavek, aby takovou činnost ukončilo. Musíme být tedy chytřejší a najít takovou pozitivní motivaci, která bude na stejné úrovni, nebo výš, než jeho příjemný zážitek. Zamysleme se, co by nás samotné v podobné situaci dostalo ven z bazénu. Za jakých podmínek bychom sami chtěli odejít. Pokud bychom dokázali v dítěti vzbudit vlastní rozhodnutí, aby se jemu samotnému chtělo bazén opustit, bylo by to rozhodně vynikající dosažení výchovného cíle.

Zkusme nalézt motivaci, pomocí které budeme dál dítě pohánět námi vytyčeným směrem. Sdělme mu, proč je dobré bazén opustit a co tím získá. Může to být např. další připravená činnost, svačina nebo možná nějaká určitá věc. Fungovat může forma vysvětlení, že by dítě mohlo o něco jiného přijít, kdyby bazén neopustilo. Také je efektivní metoda „požádání o pomoc“, kdy umožníme dítěti určitou drobnost, kterou bude považovat za vzácnou čest - např. odnesení stopek do klubovny apod. Budeme-li mít čas a prostor, tak můžeme použít formu zábavné hry nebo závodu, kterého se i sami můžeme zúčastnit. Odchod z bazénu bude pro dítě další inovovaná zábava. Vše záleží na individuálních možnostech dané situace. Tomu je nutné naše působení podřídít.

V případech, kdy není síla nebo prostor přemýšlet a řešit další výchovnou situaci, tak by bylo alespoň dobré počítat s tím, že dítěti budeme muset dát delší čas na „rozloučení se“ se zábavou. Počítejme dopředu s časovou prodlevou a nebudeme následně rozladěni, když nás dítě hned neuposlechne. Budeme tak v situaci nad věcí a dokážeme klidněji reagovat.

Situace č. 24 - Orator

Popis:

Na dětském oddělení nemocnice je hospitalizován malý pětiletý chlapec. Tento chlapec je výjimečný tím, že na svůj věk neskutečně vulgárně mluví. Ať provádí jakoukoli činnost, vždy z něho vychází neuvěřitelná slova.

Výklad:

Během pozorování jsem zjistil, že malý chlapec bere svůj způsob komunikace jako samozřejmost. Nemluvil s žádným zvýšeným hlasem, intonace byla v běžné rovině a věty zabaloval do standardního oznamovacího tónu. Jeho hlasový výraz byl podáván formou, kdy je všechno v pořádku, a dokonce se při použití vulgárních slov usmíval.

Pozoroval jsem chlapce v mnoha situacích a snažil se přijít na to, kde bere motivaci k takovému způsobu komunikace. Zda jej něco v pozadí netrápí, něčeho se nebojí nebo na něj nemá vliv nemocniční prostředí. V té době nebral žádné léky, které by mohly výrazně ovlivnit jeho psychiku či jinak ovlivnit jeho chování. V tomto případě jsem opravdu dlouho nedokázal vypožorovat, jaká je hlavní příčina takového chování.

Pak ovšem při návštěvních hodinách přišel za dítětem jeho otec a vše se úplně vyjasnilo. Chlapec byl přesnou kopií otcova slovníku. Zde naprosto platilo pořekadlo, že jablko nepadá daleko od stromu.

I toto by mohl být jeden z důkazů, že na děti funguje výchova velice dobře. Tedy v tomto případě „nevýchova“. Děti se učí způsobům od svých nejbližších a jazyk k tomu bezesporu patří. Děti se neučí mluvit z učebnic, ale právě od svých rodičů a vychovatelů. Tak jako se díky nám naučí naši řeč, tak se i díky nám naučí ostatní neduhy. Pokud konkrétně vulgarismy používáme před dětmi jako standardní dorozumívací prostředek, nemůžeme se divit, když je děti od nás svorně převezmou.

Doporučení:

Jako rodiče bychom si samozřejmě měli uvědomit, jak na děti mluvíme. Zda je nekáráme za slova, která běžně sami používáme. Děti nerozeznají hranici, kdy dospělí mohou takto mluvit a ony samy ne. Zde plně funguje napodobování. Proto se i my sami poslouchejme a sledujme, zda jdeme dětem správným příkladem. Pokud následně přistihneme děti při použití nevhodných slov, zamysleme se, kde k nim přišly.

Jako vychovatelé se snažme vždy reagovat k vulgárním slovům jako k něčemu negativnímu. Jdeme dětem příkladem a vyvarujme se před nimi hrubých výrazů. Pokud bychom to nedělali, časem by naše komunikace spadla do oblasti, kde by každá věta vyjadřovala něco jiného, než jsme vlastně chtěli říci.

Slova jsou formou k předávání myšlenek, informací a emocí. Pokud si necháme „zdegradovat“ náš jazyk, přestaneme si správně rozumět. Setře se např. rozdíl mezi pohoršeným a vlídným

sdělením. Budeme žít ve světě, kde nadávky budou častější než běžná slova. Forma jazyka se odrazí v našem prostředí, které začne být ještě více nepřátelské a odcizené. Děti budou automaticky vychovávány k hrubému způsobu života. Takový způsob se vrátí nám všem.

Proto využívejme krásu našeho jazyka a ved'me děti k přátelské a slušné formě komunikace.

Situace č. 25 - Vafer

Popis:

Při ukončování výtvarného kroužku v azylovém domě se děti (3 - 9 let) v neskutečné rychlosti rozprchávají, aby nikdo z nich nemusel po sobě uklízet vytvořený nepořádek. Vychovatel je musí nutit k návratu a k úklidu.

Výklad:

V této situaci nestihl vychovatel na děti vhodně působit, aby k nežádoucímu chování nedošlo.

Děti jsou motivovány svou touhou po radosti, zajímavých zážitcích, příjemných činnostech atp. Úklid k nim standardně nepatří. Děti nemají potřebu po sobě uklízet, protože nepovažují nepořádek za něco důležitého, špatného. Je to tím, že si ještě plně neuvědomují budoucí důsledky (že si tím např. znepríjemní další činnosti) a také tím, že vždy dávají přednost vlastní touze po další příjemnější činnosti. Děti se tak úprkem snaží vyhnout nezábavné činnosti. Je to v podstatě z jejich strany velice vychytralé a do jisté míry i pochopitelné. Vždyť i my dospělí se často ve svých povinnostech snažíme nepříjemným činnostem vyhnout. Jen v takovém konání máme širší pole působnosti a nikdo nám neustále nestojí za zády.

Takovýto pohled vede k pochopení, jak dětská mysl funguje a jak k ní můžeme lépe přistupovat. Pokud si jako vychovatelé tuto zásadní skutečnost uvědomíme, nebudeme pak při konfrontaci s podobnou situací považovat sami sebe za oběť dětského „zlobení“. Naopak si udržíme lépe chladnou hlavu a budeme moci být nad věcí. Při zapojení výchovné chytrosti můžeme dopředu se situací počítat a vhodně se na ni připravit. Naše motivační působení a vedení tak bude v závěru hodin cílenější a výsledek efektivnější.

Hněvat se na děti v tomto ohledu nemá smysl. To můžeme pouze sami na sebe, že se nám nepodařilo vhodně děti vést k udržení pořádku či jeho úklidu. Děti se chovají jen jako děti. Těžko jim takové chování vyčítat. Spíše hledejme mezery v našem vedení a zjištěné chyby následně napravme.

Doporučení:

Nejlepší způsob vedení dětí je technika, kdy v dětech probudíme vlastní zájem pro danou činnost. Vhodnou formulací a pozitivní motivací lze děti dostat skoro k jakékoli činnosti (která jim nebude přímo způsobovat nepříjemnost nebo bolest). Zkusme tedy dětem ukázat úklid místnosti jako něco zajímavého. Vyzkoušejme formu hry „kdo nasbírá nejvíce papírku“ nebo „likvidaci škůdců“ atp. Forma hry bývá často účinná. Pokud k tomu zvolíme netradiční způsob - např. uklízení pouze jednou rukou nebo dvěma prsty - tak se na to děti mohou dokonce i těšit.

V životě děti narazí vždy na činnosti, které nebudou chtít dělat, ale přitom budou muset. Naučme je proto způsob, kdy i takové činnosti se dají zpříjemnit a dá se při nich zažít legrace. Bude to od nás sice vyžadovat další dávku energie, angažovanosti a myšlení, ale výsledek bude určitě užitečný.

Na konci výukových hodin nám již většinou nezbyvá moc sil a elánu, proto o způsobu motivace dětí přemýšlejme dopředu. Předem si připravme pravidla nových her, případně pomůcky. Myšlení na budoucnost se nám v tomto ohledu určitě vyplatí.

Zmíněná doporučení jsou nástinem, že možnosti existují a za ideálních podmínek se dají děti vést skoro k čemukoli. Bohužel ale ne vždy jsou na místě dostatečné podmínky a především dostatek sil. Pokud ovšem podmínky dovolí, prostor pro invenci je otevřený.

Situace č. 26 - Accommodo

Popis:

Děvče, 7 let, začíná v rodině ve vyšší míře lhát. Vymýšlí si, spoustu věcí přikresluje, hledá ve lži vlastní prospěch, a především své chování nepovažuje za nijak významně špatné.

Výklad:

Na úvod výkladu je nezbytné uvést, že se jednalo o rozvrácenou rodinu, kde byli rodiče rozvedeni a každý žil jinde. Dítě mezi nimi putovalo a každý z rodičů na dítě působil odlišným způsobem. Znalost této skutečnosti také dopomohla k lepšímu pochopení, proč se dítě takto začalo chovat.

Delším pozorováním jsem zjistil, že dítě opravdu vědomě a záměrně lže. Nejednalo se tedy o náhodu či nedorozumění. Při porovnání jednotlivých oblastí, ve kterých dítě lhalo, se dalo dojít k závěru, že si dítě touto cestou „ulehčuje“ život. Alespoň dle svého pohledu.

Rozvedení rodiče proti sobě brojili a dítě stálo mezi nimi. Často přenášelo zlost z jedné strany na druhou a stalo se jakýmsi prostředníkem. Na obě strany slýchávalo negativní názory a těžko se v takové pozici mohlo zorientovat.

Citově je pro malé dítě podobná situace dosti narušující a způsobující nevyrovnanost. Dítě neví, kdo z rodičů má pravdu, komu věřit a jak se před nimi správně chovat. Každá strana tvrdí něco jiného a vyžaduje jinou formu poslušnosti. Každé dítě na takovou situaci reaguje jinak. Toto děvče přijalo styl, kdy se snažilo si co nejlépe cestu prokrestit a chránit se před jakoukoli novou újmou. Už jenom faktem, že oba rodiče požadovali od svého dítěte diskrétnost vůči druhému rodiči (resp. neříkat vše, upravovat pravdu atd.), tak tím v dítěti lhaní podnítily. Dítě přijalo tuto formu zkreslení pravdy jako vzor a hodnotově jej označilo za správné chování. Proto ani následně nepovažovalo lhaní za něco špatného.

Znalost rodinné situace nám může mnohdy pomoci odhalit pravé příčiny dětského „zlobení“. V této situaci dívka neměla zájem na znepříjemňování života druhým lidem, ale pouze se snažila co nejvíce bezbolestně proplout životními podmínkami, které jí rodiče přichystali. Rodiče samozřejmě nechtěli, aby dítě přímo lhalo, ale přitom jej - nevědomky - k lhaní podněcovali. A u dítěte stačí málo, neboť v takovémto věku ještě nedokáže přesně rozhodnout, kde jsou ony ideální hranice a jaké chování není vhodné.

Pokud se nám podaří vypořádat pravou příčinu lhaní, získáme možnost zaměřit se na eliminaci zdrojů, nikoli primárně na potírání důsledků. Bez pochopení bychom reagovali pouze na vnější projevy dítěte, ale pravý zdroj problému bychom nikdy nedokázali řešit.

Doporučení:

Nejdůležitějším krokem je uvědomění si, kde je hlavní příčina „zlobení“ dítěte. Jakmile ji objevíme, měli bychom začít působit na její odstranění, aby dítě ztratilo důvod k takovému chování.

Moudré je ukázat dítěti, že lhaní sice může přinést krátkodobý účinek, ale časem se stejně proti němu obrátí a stane se „zlým služebníkem“. Za pokus stojí vytvořit zcela viditelnou situaci, kdy z naší pozice dítěti zalžeme a ono hned vědomě na sobě pocítí, že s takovým přístupem nebude absolutně vědět, kde je skutečná pravda. Situace musí být ovšem přesně ohraničena a popsána, aby dítě jasně vědělo, že toto je pouze lekce, která ho má něco naučit.

Vysvětleme také dítěti, že lhát nemusí. Že se nemusí stydět za žádné své myšlenky a názory. Naučme jej mluvit pravdu, a to tak, aby nikoho nezraňovalo. Ukažme dětem, že mluvit pravdu je hrdinské a ten, kdo to dokáže, si zasluhuje uznání. Vzbudme v dětech opět přirozenou snahu mluvit pravdu. Vysvětleme jim, že lhaním především lžou samy sobě. Neboť myslí nějak, ale mluví jinak. Připomeňme jim, že dřív nebo později budou mít z lhaní špatný pocit. Vysvětleme, že lhaní svazuje a přivádí strach. Každá lež totiž může jednou prasknout. Přivedme děti do klidu a pěstujme v nich pocit, že lhát nemusí. Že si mohou vždy zachovávat svou důstojnost a na svou sílu mluvit pravdu mohou být vždy patřičně pyšné. Je to velice dobrá vlastnost, proto by měla být oslavována. A to jak v řečnickém pojetí, tak i v reálném. Odměňme děti v situaci, kdy dají očividně přednost pravdě před lhaním. Děti nejsou hloupé, brzy pochopí, že se jim s takovýmto přístupem žije svobodněji a volněji. Naučme děti upřímnosti.

Situace č. 27 - Tergeo

Popis:

Osmiletá holčička z dětského domova na letním táboře po večerce neustále svítí baterkou, dělá hluk, není v posteli a ruší tím ostatní děti.

Výklad:

Tato situace je zajímavá v tom, že se jedná o netradiční extrém. Již bylo v jedné situaci popsáno, jak děti nemají sklon a potřebu k uklízení - tak zde to bylo zcela naopak.

Než se zjistila pravá příčina tohoto nevhodného chování malé slečny, tak bohužel dostala několikrát od vedoucích vyhubováno. Byla to standardní reakce na noční neposlušnost a rušení ostatních dětí. Podrobnějším rozborem situace se ale zjistilo, že si holčička v noci... uklízí. Uklízela si věci, které nestihla uklidit před večerkou a urovnávala si skříňku.

Toto zjištění vrhlo na celou situaci úplně jiný stín a i následné reakce dospělých byly zcela odlišné. Dívka byla z dětského domova striktně naučena, že musí mít všechno v naprostém pořádku, pečlivě uklizeno a srovnáno. Dítě tak mělo hluboko v sobě uloženou informaci, že nemůže jít spát, dokud nebude vše řádně dokončeno. Bez pocitu správného úklidu neusnulo.

S takovou myšlenkou je velice těžké žít, neboť působí jako železná koule u nohy. V dětském domově, s cílem udržení co největšího pořádku, vedli dítě k absolutní úklidové kázni. Nebudu zřejmě daleko od pravdy, když bych situaci přirovnal k vojně. V dítěti vznikl hluboký záznam,

který si ponese ještě dlouhá léta. Pro dívku je pak usínání s pocitem neurovnaného oblečení stejné jako např. pro dospělé usínání při ztracených klíších, a tím pocitu „otevřených dveří“. Svírající myšlenka, která nenechá spát.

Není divu, že se dítě i za cenu trestu snažilo při baterce úklid dohnat a přizpůsobit si co nejvíce podmínky ke klidnému spánku. Bez vysledování této hlavní příčiny by jakékoli další tresty, namísto naší pomoci, byly jen destruktivním a ubíjejícím omylem.

Doporučení:

Každé dítě je motivováno nějakou pohnutkou, určitou příčinou. Podaří-li se nám ji vysledovat, dokážeme lépe pochopit, proč se dítě chová tak, jak se chová. Budeme moci lépe pochopit, že děti se nesnaží „zlomit“, ale vždy jen na něco reagují. Na určitou potřebu, nedostatek nebo informaci.

Odsouzením této holčičky bychom se dopustili významné chyby a především další křivdy. Na jedné straně ji dospělí nutí, aby nešla spát bez dokonalého úklidu, na straně druhé ji za takovou snahu zase hubují. Jak se má ve světě vyznat, na to odpovědi těžko sama nalezne.

Podaří-li se nám podobný problém objevit, snažme se v dítěti uhasit jeho strach. Ukažme mu, že alespoň v daném čase a prostředí není úklid důležitější než spánek. Pokusme se s dítětem dělat drobné krůčky, kdy se bude učit (znovu učit), jak jít spát. Berme ale ohled na skutečnost, že se jednou bude muset opět vrátit do původního režimu. Proto spíše respektujme vytvořenou potřebu a dopřejme dítěti čas na úklid (nebo jej přinutíme věnovat se úklidu dříve). Zabráníme tak v dítěti dalším zmatkům a psychickým blokům.

Situace č. 28 - Violentia

Popis:

Chlapci (8 až 10 let) během i po výuce bojového umění mají sklony k násilí, agresivitě, jsou výbušní, vyhledávají potyčky a silou se snaží řešit problémy.

Výklad:

Pochopení postoje dětí vychází z porozumění naší společnosti. Snadno bychom mohli tyto děti odsoudit za jejich chování, ale napřed by bylo vhodné si uvědomit, v jakém prostředí jsou vlastně vychovávány.

Stále je dosavadním kulturním trendem oslava slavných akčních hrdinů. Televize dominuje násilím, vraždami, zločiny. Ať se jedná o jakýkoli televizní žánr, ve většinovém měřítku je dětem ukazován boj a násilí. Nelze opomenout ani počítačové hry, kde opět akční žánr dominuje. Dovolujeme dětem, aby považovali fiktivní simulaci zabíjení lidí za běžnou a zcela normální situaci. Na málo místech učíme děti úctě k životu a lidskému zdraví. Hodnota života se tak v pohledech dětí vytrácí. Lidský život nemá již takovou váhu. Vychováváme děti v prostředí, kde úspěšný střelec má větší obdiv než ten, kdo v každém okamžiku uctívá život. Takové prostředí jsme dětem připravili a s takovým postojem je i vychováváme.

Na trénincích bojových umění pak už neučíme děti, že síla je až tou poslední volbou, která pomáhá ochránit nás a naše blízké. Vyučujeme metody útoku, v horších případech i techniky zabití. Na málo místech děti slyší, že vlastní harmonie těla a ducha dokáže najít lepší východisko roztržek než pouhé použití síly. Neučíme děti, že moudrý člověk se boji vždy vyhýbá a použití násilí považuje za zbytečnost a svou prohru.

Takto vychováváme děti a pak se divíme, když se nám takové ukážou. Co zaséváme, to také sklízíme. Naše společnost stále dává přednost boji a násilí, před ústupem a pokorou.

Doporučení:

Zaběhlý systém vytvořený celou společností jednoduše nezměníme. Jediné, co můžeme změnit, je náš vlastní přístup a příklad. Můžeme jít dětem příkladem a učit je, že život je moc vzácný na to, abychom komukoli ubližovali. Můžeme děti vést k úctě k životu a úctě ke všem lidem. Nebude to snadné, neboť nás společnost bude překřikovat a považovat za „naivce“. Náš vliv na děti je ale značný, proto jej nikdy nevzdávejme. Učme děti žít v míru a agresi považujme za selhání. Najděme správnou hranici mezi nutnou obranou a možností se násilí vyhnout. Takovým hodnotám učme naše děti.

Náš současný svět nás již nenutí umět jedním hmatem zabít nepřítele. Nejsme každým dnem na ulici přepadáni a nežijeme na divokém západě. Sice nám média ve zprávách ukazují hrůzný svět, ale to je jen mizivé procento, pouze ta nejvýraznější část z celé společnosti. Většinou už ale nejsme ve svém životě konfrontováni s každodenním násilím a nemusíme mu neustále čelit. Proto ani není nutné děti na takový styl života připravovat.

Ano, učme děti jak se bránit, ale dejme jim lepší pravidla. Pravidla, kdy fyzická síla se používá až opravdu v krajní nouzi. Učme děti, že udeřit člověka z pošetilého důvodu je primitivní a zbabělé. Dejme dětem myšlenky jistoty a klidu. Z těch také vycházejme k násilí a agresi. Nedovolme, aby

děti daly před moudrostí přednost hrubé síle. Moudrost je to nejcennější, co jim můžeme v tomto ohledu dát.

Situace č. 29 - Aufugio

Popis:

Sedmiletý chlapec z dětského domova na letním táboře opakovaně při nepozornosti vedoucích utíká za oplocení areálu - čímž vědomě porušuje místní řád - a následně za plotem truceje.

Výklad:

Zmíněná situace se odehrávala vždy po určitém příkazu, se kterým chlapec nesouhlasil. Neustálé příkazy považoval za formu utlačování a neměl zájem na pochopení jejich smyslu. Příkazy od vedoucích chápal jako pouhou „drezuru“, neboť vedoucí byli pro něj cizími lidmi. Svými reakcemi dával najevo, že už nesouhlasí s dosavadní striktní poslušností, neustálými rozkazy a omezujícími řády. Každé nové pravidlo a příkaz bral jako další „hřebík do rakve“.

Svými útekami dával najevo, že chce ven z kolotoče takového zacházení. Plot byl pro něj pomyslným obojkem kolem krku. Ve skutečnosti nechtěl úplně utéct, na to neměl dostatečnou odvahu ani sílu. Zůstal vždy jen za plotem, kde tiše zoufal.

Takové dítě nechtělo „zlobit“, jen bylo velice nešťastné. Cítilo se opuštěně, bez kamarádů, bez jistoty, bez pocitu bezpečí, důvěry či osobního přístupu dospělých. Chlapec prostřednictvím úteků jen oznamoval, že jej dosavadní životní hra už nebaví a že mu ubližuje.

Malé děti jsou na podobné režimy značně citlivé. Nedokážou si vysvětlit, jak se k nim může osud takto zachovat a co udělaly špatně, že musí donekonečna jen plnit něčí rozkazy. Nikdo se k nim nechová přátelsky, s individuálním přístupem a láskou. Útek je jen forma volání o pomoc a vyjádření velkého zoufání. Dítě neumí s podobnou situací cokoli dělat. Je v ní ponořeno až po uši a nikde nevidí cestu ven. Taková situace je pro něj zcela bezvýchodná. Nejraději by uteklo daleko pryč od lidí. Ale bojí se, nemá sílu. Nedokáže to dál než za plot areálu. Tam jen pak zoufale mlčky trpí.

Takové dítě nelze označit za zlobivé či dokonce zlé. V jeho situaci by většina dospělých reagovala stejně.

Doporučení:

Jakmile vysledujeme podobnou situaci, snažme se takovému dítěti více věnovat. Dokažme mu, že pro nás není jen malým zrnkem v písku. Že nás zajímá, že chceme znát jeho problémy a především, že chceme být jeho přáteli. Dejme mu do života trochu pocitu, že může být svobodnou bytostí a že i on sám může o něčem rozhodovat. Pokusme se o to v co největší míře, co nám podmínky dovolí. V sázce je dětská mysl a zraněné srdce.

Zachovat si nadhled bývá někdy náročné. Většinou nemáme na starost jenom jedno dítě, a přesto si taková situace individuální přístup žádá. Není-li to v našich podmínkách, požádejme jiného vedoucího. Jiný člověk vždy vzbudí lepší dojem, že má o dítě zájem, neboť to nepramení z jeho povinností práce.

Dětská duše je velice citlivá a lpění na přehnaných pravidlech ji může svazovat a zraňovat. Přezkoumejme svá pravidla a podívejme se, zda by nešlo někde něco zmírnit, co by dětem umožnilo lépe dýchat. Alespoň se o to pokusme. Užitečná může být např. dočasná změna režimu, kdy dítě dostane možnost osahat si i jiný životní styl. Zaběhlá setrvačnost může silně ubíjet. O tom ví i samotní dospělí.

Situace č. 30 - Stultiloquium

Popis:

Děti (9 až 10 let) se během školního pobytu v přírodě dospělých ptají na různé dotazy, které jsou dospělými vyhodnoceny jako nesmyslné a hloupé. Samotné děti tak jsou občas označeny za otravné.

Výklad:

Když jsem přemýšlel nad váhou jednotlivých otázek, uvědomil jsem si, že ne vždy se jednalo o hloupost a zbytečnost. Jako dospělí máme totiž již často utvořenou určitou představu o světě a jeho fungování, tudíž se už nesnažíme nacházet nové poznatky a odpovědi. Děti jsou ale neúnavně zvědavé a rády by znaly odpovědi skoro na všechno. Proto pro ně není hloupé zeptat se na fungování smrti, proč se ve válce může zabíjet a v běžném životě ne, proč mají na ruce deset prstů a proč třeba nevidí dozadu. Možná směšné otázky, ale je zajímavé sledovat touhu dětí získat na ně odpovědi. Pozorováním jsem zjistil, že ne všechny otázky považovaly děti za prostředek k legraci a naštvání dospělých.

Celý problém v jejich „otravnosti“ spočíval ve faktu, že jako dospělí se s dětmi mnohdy už ani bavit nechceme. Častokrát je odbudeme slovy, ať neotravují, že na blbosti nemáme čas. A přitom váhu důležitosti porovnáváme pouze s naším hodnocením, nikoli hodnocením dětí. Ty pak dostávají dojem, že některé otázky, které jim opravdu leží v hlavě, jsou nezodpověditelné a není správné se na ně ptát. Takto se mnoho lidí vzdalo snahy cokoli v životě pochopit a najít smysl samotného života. Podobným směrem pak bohužel vedeme i naše děti.

Doporučení:

Začněme svým dětem více naslouchat. Dopřejme jim chvilky času a vyslechněme si všechny jejich „hloupé“ dotazy. Možná se dokonce samy od dětí nějaké nové myšlenky přiučíme. Zřejmě dětem na všechno neodpovíme, to nevádí, ale ukažme jim, že nás zajímá, na co se ptají a co je trápí. Nebudeme-li schopní jim dát odpovědi, tak je motivujme k tomu, aby si je dokázaly v životě najít samy. Aby o věcech přemýšlely a nevzdaly se snahy najít ve věcech a událostech smysl. Naslouchejme dětem a ony pochopí, že v nás mohou mít důvěru.

Podívejme se upřímně na dítě, když se dle našeho souzení „hloupě“ ptá. Je tomu opravdu tak? Chce nás jen vytočit, nebo ho daná věc opravdu zajímá? Nesudme pouze ze svého „vzdělaného“ pohledu, ale zkusme se podívat na věci pohledem dětí. Dopřejme jim jejich otázky a hledání pravdy. Možná právě naše děti jednou přijdou na to, co my jsme už dávno vzdali. Podněcujme v dětech touhu vědět a podpořme jejich hledání.

Pro děti je náš současný svět často nelogický a nepochopitelný. To, co ony dle svého „prostého“ pohledu považují za samozřejmé, se v reálném životě zcela obrací naruby. Jen většina dospělých se již s takovou hrou smířila a přijala ji za běžnou normu. Pokud ale dítě má zájem prohlédnout skrz onu část naší nelogické hry, dovolme mu to. Možná tím najde větší odvahu k rozumnějším krokům, než jsme kdy měli my. Dovolme dětem ptát se na bláznivé otázky a nekárejme je za to. Vždyť jsme to přece my, kdo se už dávno přestal ptát na důležitá témata ohledně světa a života. Dětem v tom nebraňme.

K žádnému velkému objevu, nebo ovlivnění světa, nemohlo dojít bez touhy ptát se a hledat nové odpovědi. Děti takovou touhu ještě mají, proto ji nezhasínejme kvůli tomu, že my ji už dávno ztratili.

ZÁVĚR

Výchova dětí nebyla nikdy jednoduchá. Kdyby byla, už bychom ji všichni dávno zvládli. Existují ale cesty ven. Jednou z nich je použití myšlenky „malé děti přirozeně nezlobí“.

Výchovou dětí vytváříme budoucnost naší společnosti a obraz budoucího světa. Třeba právě naše děti budou jednou přímo ovlivňovat dění kolem nás a dávat podmínky našim životům. Říkáme, že se nám život a svět nelíbí. Tak je změňme. Výchova je vynikající prostředek. Najděme odvahu a rozhodněme se udělat lepší volbu.

Uvědomuji si, že kdybychom chtěli dodržovat veškerá doporučení této knihy, nejspíše bychom museli neustále chodit s příručkou v ruce. Jsem si plně vědom, že nelze všechny myšlenky realizovat vždy a všude. Jsme pouze lidé a z toho také musíme vycházet. Nejdůležitější je si proto zapamatovat, že budeme-li k dětem přistupovat s láskou, uděláme vždy to nejlepší. Žádná jiná výchova nebude efektivnější. Láska k dětem bude vždy tou nejlepší volbou. Na to nikdy nezapomínejme. A pokud by se nám podařilo realizovat alespoň pár procent z této knihy, bude to úspěch. Každá drobnost bude krokem kupředu.

Když jdu dnes po ulici a stále vidím, jak krutě se dospělí lidé chovají ke svým dětem, tak je mi z toho smutno. Do konkrétních situací bohužel nesmím zasáhnout a děti z trýznění vysvobodit. Jediné, co zatím mohu udělat, je inspirovat jejich rodiče, aby změnili svůj pohled. Aby v sobě našli lásku a z ní pak vycházeli ke svým dětem.

Tato kniha je výzvou k zaujetí nového stylu výchovy. Je to žádost ke všem rodičům, vychovatelům a všem dalším pedagogickým pracovníkům, abychom se zamysleli nad svou výchovou a rozhodli se udělat lepší krok. Je to žádost, abychom začali dětem dávat více, než jim dáváme doposavad. Je to výzva k vytvoření lepšího světa. Spolupracovat může každý z nás.

Děti jsou neskutečně úžasné bytosti. Kdykoli se podívám do jejich očí, tak vidím nádheru a radost našeho života. Vidím nadšení, chuť žít, upřímnost, čistotu a mír. Takové děti opravdu jsou. Ukažme jim, že být na světě může být příjemnou záležitostí. Ukažme našim dětem, že se mohou ze života radovat.

A my se radujme s nimi.

Děkuji vám.

